

93016

M

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÉLTÓSÁEOS

kislődi HOLLÁN SÁNDOR úr

ÁLLAMTITKÁRNAK,

A JELES SZENT ISTVÁN-REND KISKERESZTES
VITÉZÉNEK,

A LIPÓTREND LOUAGJÁNAK,

A M. KIR. POSTATAKARÉKPÉNZTÁR
NY. IGAZGATÓJÁNAK,

A TUDOMÁNY, SZÉPIRODALOM ÉS MŰVÉSZET
BUZGÓ PÁRTFOGÓJÁNAK

HÓDOLATTELJES TISZTELETE ZÁLOGÁUL

A SZERZŐ.

48⁼⁼-től Világosig

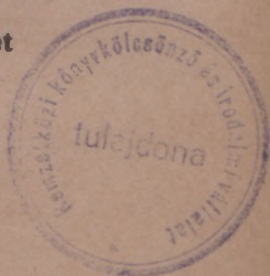
Regény két kötetben

az 1848-49-iki szabadságharc idejéből

Írta :

= ÁBRAI KÁROLY =

Első kötet

BUDAPEST,

Nyomatott Wodianer F. és Fiainál

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

93016

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1940. év 4612 sz.

I.

Forradalmárok gyűlése Bécsben.

Az 1847-ik évben Bécsben az Alservorstadt Heron-utcába volt egy nevezete vendéglő, melynek címe volt: »Die drei Grenadiere«, a három gránátos, melyet sok és nevezetes vendég látogatott az időben, leginkább kiváló politikai személyiségek, kik itt adtak egymásnak találkozást.

Azt beszélték a politikusok, hogy Bécsben hét nevezetes hely van, ahonnan a politikai akciók kiindulnak, egyik Metternich hercegnek, a birodalmi külügyminiszternek és a császári ház miniszterének palotája, melynek termeiben osztrák főhercegek, Auersperg, Windisch-Grätz, Schwarzenberg, Hohenlohe s több más hercegek igen gyakran találkoztak, s cserélték ki egymással politikai eszméiket, hogy a »szent szövetség« által a béke áldása minél tovább zavartalanul fönntartassék, s a fölséges uralkodók, Isten kegyelméből minél tovább munkálhassák alattvalóik boldogságát, a mi fölséges életök hivatása.

A másik hirhedett helyiség a Heron-utca fönnevezett vendéglője volt, melyben Európának első rangu forradalmárai találkoztak időszakonként s folytattak messze jövőbe ható tanácskozásokat a koronás

uralkodók, s azok kormányainak működése fölött.

A legkülönbözőbb nemzetiségű s jellemű férfiak voltak ezek Európa különféle államaiból és országaiból, kiknek mindnyájoknak egyetlen közös céljok volt : a népek szabadsága és boldogsága, melyek egymástól elválhatlanok. Szolganép boldog nem lehet.

Volt itt orosz, olasz, lengyel, német, francia, román, szerb, magyar, mind kimagasló vezéralakok, tervekkel, melyek gyűjtötták s robbantak, mint ma a dinamit. Abban az időben ezt még nem ismerték sem az uralkodók, sem a rabszolga népek. Utóbbiaknál, a közöttük elhintett eszmék voltak a bombák és dinamit-szelencék, melyekkel megrázkódtatták s összedöntötték a trónokat.

E veszedelmes uraságok pedig mindnyájan igen tisztességes férfiak voltak, akadt egy-két nő is közöttük, utleveleik egészen rendben voltak, semmi gyanús dolgot magokkal nem hurcoltak : nemzetgazdák, utépitők, vállalkozók, kereskedők, ügynökök s több más efféle ártatlan hivatású és foglalkozású egyének voltak; hogy pedig fejökben, vagy szivökben minő robbantóanyagot, világfölforgató eszméket rejtenek és hordoznak, azt az osztrák százszemű rendőrség leggondosabb kutatásai dacára sem bírta fölfedezni.

Hanem azt már tudták, hogy hol szoktak összejönni, és éppen azért annál nagyobb éberséggel ügyeltek a »Drei Grenadiere«-re, mely minden forradalmi eszméknek, államfölforgató terveknek gyupontja volt, ahonnan mint Pandóra szelencéjéből áradott szét minden baj és minden szerencsétlenség az Isten kegyelméből kormányzott boldog népekre.

Pedig hiába kettőztette meg ott éberségét a százszemű rendőrség, hasztalan őrködött éjjel-nappal a detektivek nagy száma, semmi biztosat nem lehetett fölfedezni. A titkos teremben azért a meghatározott időben összejöttek az illetők és zavartalanul tanácskoztak.

A terem különben mint felolvasó vagy tudományos akadémiai helyiség volt berendezve ; a falak mellett több nagy üveges szekrényben diszkötésű könyvek voltak, a bölcsészet, történet, mérnöki, pénz- és kereskedelem, földmivelés, iparügyi szaktudományokból, továbbá vasutak története, hálózata és jövője című munkákkal ; a falakon térképek, folyamszabályozási, utépitészeti tervvázlatokkal. A terem közepén álló, zöld posztóval bevont asztalon egy vasuti vállalat tervrajza, a vonal nyomjelzése, az al- és felépítmények tervezete és költségvetése voltak, minden aképp berendezve, mintha most épen valamely vasutépítő részvénytársaság tartana itt ülést ; s az asztalon levő irások, vázlatok megtekintés vagy tanulmányozás végett lennének kirakva.

Valóban most itt épen ülés van.

A zöld asztalt komoly tanácskozó férfiak ülték körül ; az elnök jobbján ifju, ritka szépségű nő ült, egyszerű polgári utcai öltözetben, magas homlokán mély értelmiség kinyomata látszott, kék szemei tüzéből erő és értelmiség sugárzott. Az elnök, ki most épen előterjesztést tesz, különös figyelemmel látszik iránta lenni, s gyakran vesz át tőle egy-egy darab papírt, melyen valami jegyzet van, hihetően emlékeztető.

Az elnök előtt nagy térkép fekszik kiterítve, melybe előadása közben időszakonként beletekint.

A falakon gazdag aranykeretben ne-

vezetesebb államférfiak arcképei: *Monk* az angol köztársaság elnöke, *Stuart Mária* a szerencsétlen skót királyné, I-ső *Napoleon* mint a francia köztársaság elnöke: *IX-ik Pius* pápa az olaszok bálványa s még egy pár helyi érdekü arckép.

Egyetlen feltűnő van a teremben, a mi különben ily helyeken nem szokott lenni. A hosszú zöldterítékü asztalt erős vasrácsozat veszi körül, mintha e hely kizárólag a tanácskozók számára lenne elkülönítve.

Az elnök épen most tesz valamely hosszabb jelentést, melyre a jelenlevők különösen figyelnek, néha egy-egy közbeszólást is megengedvén magoknak.

— Igen, barátaim, — mondotta, — nálunk már minden rendben van, nem kell sokáig várni, hogy a rég várt vulkán kitörjön! . . .

— Nálunk sem! Nálunk sem! Mi is készen vagyunk! — szólalt föl több a jelenlevők közül.

— Az egész olasz föld alá van aknázva — folytatta tovább az elnök.

— Az orosz uralom alatt nyögő Lengyelországban már az akna gyújtó-zsinórja füstölög, — szólalt föl egy heves lengyel türelmetlenül.

Az elnök tovább füzte beszédét:

— A pármái, piacenzai, modenai, toskánai hercegségek, lombárd-velencei és nápolyi királyságok lázasan várják a jelt, mikor mindnyájan mint egy ember fognak fölkelve fegyvert ragadni s a zsarnokok bilincseit összetörve magokról lerázni! . . .

— Ugy legyen! Isten segítsen erre bennünket!

— És kitüzik mindnyájan az »*Unita Italia*« egyesült Olaszország annyi vérrel megszentelt zászlóját!

— A miénk is az: a független Magyar-

országé, melyért három század óta küzd és vérzik nemzetünk! — sohajtott egy hang.

— Amikor vége lesz az osztrák zsarnok uralomnak, vége a szent keresztből vert vasbékóknak, mindenütt a szabadság napja hinti áldásos sugarait a szabad népekre! . . .

— Éljen! Éljen! — hallatszott félig elfojtott riadozása a jelenlevőknek!

— De hogy teljes sikere legyen áldozatunknak, követni kell bennünket Nápoly-nak aztán Bécsnek vagy Lengyel- és Magyarország-nak, melyekre a tűz leghamarább átcsaphat . . .

— Magyarország, tartok tőle, — szólalt föl egy bosszus hang, — ősi loyaltásához hiven: »*Moriamur pro rege nostro*« riadozással fogadja a népszabadság sirjából kiszállott szellemét.

Az elnök fejét rázta.

— Másfél század alatt, mióta a tárogatókat összetörték és elégették, ott is fölgyuladt a szivek oltárán az a szent tűz, mely csaknem ezred éven át, vészek és viharok között megtartotta e nemzetet. Rákóczi szelleme él ma közöttünk, s meglásátok, e nemzet egykor vérrel és dicsőséggel fogja nevét beírni a történelem lapjára . . . Bizzunk benne!

— És Oroszország elmarad — szólalt föl egy fuvolaszerű hang.

Az elnök rögtön a felszólaló felé fordult.

— Nem, hercegnő! — válaszolt az elnök, de az orosz birodalom egy nagy lomha és buta tömeg, engedjen meg hercegnő, ha most nem tudok neki más nevet adni; a köznép, a jobbágymilliók az értelmiségnek igen alacsony fokán állanak . . .

— A »Romanov-ház« politikája a butítás és erőszak rendszere volt századok óta, — szólalt föl egy férfiú villogó szemekkel s erély és vasakarát kifejezésével arcában.

— Igazad van, *Hevezen* barátom! — fordult az elnök a fölszólalóhoz — ezt kell tehát első helyen felrázni lethárgiájából, ugy kell valamire, a mi reá nézve üdvös, mintegy erőszakkal reávenni.

— Mi titokban népgyűléseken igyekszünk reájok hatni, hirlapokat nyomatunk részére, segély-egyleteket, klubokat alakítunk, s mindent megteszünk, mi emberi érzésöket emelje.

— Helyes, igen helyes! Csak ezen az uton előre!

— Sokkal nehezebb azonban boldogulni intelligenciájával, ez nagy részben katonai megromlott arisztokrácia, melynek egy bálványa, egy földi istne van: a cár; ezt kell első sorban eltávolítani a tróntól, utána hullanak a rajta élődő paraziták, melynek nyomában egy ép, egészséges óriás nemzedék fog támadni, mely szabadságát megosztja a testvér népekkel...

A helyeslés viharos örömszaja tört ki.

— Egy Szibériától kezdődő nagy orosz köztársaság, a jeges tengertől a sárga tengerig, Kamcsatkától Mandzsuriáig, Szentpétervártól Szebasztopolig kisebb szövetséges államokra felosztva más képet adna Európának.

A jelenlevők ünnepélyesen fölállottak.

— Ugy legyen! Ugy legyen!

Azután mint a nagy birodalom függetléke jönne Lengyelország, mely függetlenségeért szívesen elfelejtené fényes multját s hatalmas uralkodóit, a Jagellókat; utánok jönne Magyarország, mely még ma is emlegeti nagy fejedelmét, II-ik Rákóczi Ferencet, ki messze távol a Márvány-tenger partján, száműzve csak most került vissza hazájába örök álmát hazai földben aludni; kinek szel-

leme ma is ott él közöttük, kit derék elvtársunk, méltó utóda Rákóczinak, Kosuth Lajos fog az új világba bevezetni. A romboló akna már teljesen föl van szerelve, a gyújtó zsinórt minden eshetőségre készen ő tartja kezében ; s határozott időben bizonyosan fölrobbantja azt ; és itt van a nagy férfiunak ifju hadsegéde : *Görgei.*

Ifju, alig 26 éves huszártiszt megsértett büszkeséggel vágott közbe :

— Nem akarok senkinek hadsegéde lenni . . .

— Ügyünkben — mondta az elnök, — a heveskedés nem használ, csak árt. Azt hiszem, ifju barátunk és elvtársunk ön-maga is készséggel fogja igazolni, hogy eddigi életem első helyen hazámnak, aztán a népek szabadságának volt szentelve, kérdezze meg ön a kormányokat, a diplomatákat, az uralkodókat, mindannyian ismerik a Mazzini nevet Európában !

— Éljen ! tört ki az általános üdvriadás a jelenlevők ajkairól.

Az elnök folytatta :

— De a közügy vagy közszükség bármikor és bárhova állított legyen is : készséggel elfogadtam s nem kételkedem, hogy nincs szövetségünkben : ki ambícióját vagy egyéni érdekeit a nagy célnak, melyért mindnyájan küzdünk, alá nem rendelné.

A hercegnőnek címzett ifju hölgy suttogva szólott szomszédjához :

— Nem szeretem ezt a magyar tisztet, van valami arcában, mi Julius Cézárra emlékeztet, midőn győztes hadseregével átlépte a Rubikont s hazája ellen indult. Félek tőle. Ki vezette őt be?

— Többen ajánlották elvtársaink közül s nekünk első helyen jó katonákra is van szükségünk.

— Szeretném, ha soha nem ismertük volna meg őt!

Az elnök ismét folytatta:

— Görgei barátunkat úgy tekintem, mint egy jövő hadsereg fővezérét Magyarországon; de a politikai hatalom kezelésére senki mást nem látok alkalmasnak, mint Kossuth Lajost.

— Éljen Kossuth! zugott föl a név hallattára.

— E férfiut századunk egyik legnagyobb szellemének tartom, hazája és a szabadság szeretetének oly sok és kiváló jeleit adta, hogy benne föltétlenül teljesen bizhatunk.

Helyeslés és éljen zugott.

Görgei látszólag közömbösen, de lelkében büszke daccal válaszolt:

— Esküöm köt önökhöz, rendelkezzenek velem!

— Az eskü, mondotta az elnök, elröppenő üres szó, ha a szellem kötelékei nem csatolnak bennünket azon üggyhöz, melynek zászlóját egy nemzet adta kezünkbe. Meg vagyok győződve, hogy Görgei barátunk mint eddig, úgy jövőben is teljes odaadással hűve marad legszentebb vállalatunknak.

— Önök melletttem lesznek, válaszolt ez, támogassanak, ha netán megtántorodnám s ítéljenek el, ha letérnék a helyes ösvényről.

— Menjünk tovább! sürgették néhányan az elnököt.

— Helyes... még sok előterjeszteni valóm van.

— Magyar- és Lengyelország, folytatta jegyzeteibe tekintve, századok óta testvéri szövetségben forrott össze egymással. Így kell ennek továbbra is maradni s egy közös működésben összefoglalni.

Lengyelországban a polgári ügyek vezetését herceg Czartorinszki fogja átvenni, míg a hadügyi dolgok vezetésére régi ki-próbált barátunkat, Dembinszki Henrik altábornagy urat kérjük föl, ki az 1830-iki lengyel szabadságharcban úgy személyes bátorságának, mint hadvezéri képességének oly fényes jeleit tanusította.

Egyhangu helyeslés fogadta ezt is.

— Nem értek a harcokhoz, szólalt most föl a fiatal hölgy, de atyámtól, ki a hadjáratban résztvett, egy másik, ifju hős nevét is gyakran hallottam emlegettetni!

— Ki az? tudakolták többen.

— Bem tábornok!

Az elnök egy pillanatra megállott, aztán élénken folytatta:

— Ennek a még ifju tábornoknak, mondotta, őszinte tisztelője vagyok. A legközelebbi lengyel szabadságharcban mint osztályvezér, fényesen kitüntette magát, de főhadvezéri képességének igazolására még ez ideig nem nyilott alkalom.

Halvány magas ifju állott föl s csöndes hangon szólott közbe:

— Bem sokoldalú képességét más téren fogjuk igénybe venni, nekem már volt alkalmam vele találkozni s fölkertem, hogy szükség esetén vállalja el a bécsi polgári őrség vezetését, esetleg Bécs védelmét, mire ő teljes készséggel hajlandónak nyilatkozott. Egyetlen napra sem nélkülözhetjük őt.

— Ki az a fiatal, ki annyira szerelmes abba a polyákba? kérdezte Görgei, mellette ülő társától.

— Messenhauser kapitány.

— Mintha e nevet már hallottam volna?

— Egyike volt a bécsujhelyi hadi iskola legkitünőbb növendékeinek. A ve-

zérkarnál van alkalmazva : János főhercegnek kegyence, a legzseniálisabb katona, kire e mozgalmas időkben talán nemsokára igen fényes jövő vár.

Az előadó tovább beszélt.

— Méltóztatnak tehát előadásomat tudomásul venni.

Egyhangú válasz volt reá :

— Tudomásul vesszük !

— Elhagytuk azonban Bécset, mit első helyen kell vala emlitenünk.

— Ezzel aligha meg nem gyül a bajunk. Itt mindenki vezér, kormányzó akar lenni.

— Készséggel átengedem a helyet bárkinek, melyre az »intézőség« állított, mondotta Messenhauser.

— Csak maradjon ön, ahol van, s ahol önre szükség van. A többit annak idején fogjuk elintézni. Addig is igyekezzék ön a katonai szervezetet tovább fejleszteni. Csak béke és egyetértés. Egyenetlenség szétforgálcsoolja erőnket.

— Ha tovább lesz szerencsénk, uram, bevezetem Önt legbizalmasabb köreinkbe, mondotta Messenhauser. Ott látni fogja, hogy jelentéseim a valónak teljesen megfelelők.

— Sajnálom, nem rendelkezem idővel. Sürgönyt várok, mely ha megjő : még az éjjel indulnom kell.

— Van egy függőben levő igen fontos ügyünk. Ennek rendbe hozatala végett talán mégis áldozhatna elnök ur egyetlen napot.

— Lehetetlen, uram ! Intézzék el azt önök maguk, a körülmények szerint.

Aztán a tanácskozókhöz fordult :

— Hátra vannak még a kisebb nemzeti-ségek, melyek minthogy velünk politikai szövetségesek, kiváló figyelmet érdemelnek, mondotta a fiatal nő, kit előzőleg hercegnő-

nek szólitottak, Szerbia, Moldva és Oláhország, ugy vélem, hogy ezekre nézve is intézkednünk kell.

Az elnök kezével elutasítólag intett.

— Ezek az apróbb nemzetiségek, mondotta, a magok tulhajtott követeléseikkel csak terhünkre vannak.

A hercegnő nem hagyta védenceit.

— A szerbek vallás- és nyelvrokonaink és egy pogány nemzet hűbéresei. Nagyon kérem ügyöket a többivel egy vonalban fölvenni.

Az elnök pár szót jegyzett tárcájába.

— Ugy lesz, amint kívánni méltóztatik, hercegnő, ha ugyan magok az illetők vissza nem lépnek.

— Nálunk Szt.-Pétervárott egy küldöttség járt, s ezért a cár előtt esedezett.

— Aztán fog jönni egy másik, mely a jelen időt nem fogja erre alkalmasnak találni. Ott sok nem tiszta elem van.

Egyszerre az egész gyűlés figyelme másfelé irányult, egy csöngetyü átható hangja hallatszott, erősen csilingelve.

E jeladás vést jelentett. Rendes tag jöttét, vagy valamely közönséges eseményt a csengőnek egy csöngése jelentette. Most a csöngetyü folyvást zugott. Valami nagy baj lehet!

A jelenlevők közül többen térképeket, mások vasuti tervrajzokat vettek kezeikbe, néhányan az asztalon előttök álló tiszta papírra vetettek jegyzeteket, míg egy pár nyugtalanul ugrott föl üléséről.

Az elnök kezével intett, hogy ne zavarassák magokat, aztán hangosan fölszólalt.

— A »szolnok-debreceni« vasutat tárgyaljuk. Egyike lesz ez az ország legnagyobb forgalmu s legjövedelmezőbb utvonainak, mely az ország fővárosát . . .

E pillanatban az ajtó fölpattant, s két

ismeretlen egyén lépett a tanácskozó terembe. Két szalon-detektív.

— Annak szívével köti össze . . . fejezte be az elnök beszédét.

Itt megállott, kérdő tekintetet függesztve a belépőkre.

Azok tiszteletteljesen hajtották meg magukat az uri társaság előtt, mialatt az egyiknek éles tekintete végig futott a jelenlevőkön. Ugy látszott, hogy szemléjével meg volt elégedve. Öröm látszott arcvonásain földerülni, midőn néhányat közülök fölismert.

Az elnök csodálkozó tekintettel fordult az érkezekhez.

— Kicsodák önök, uraim és mit akarnak, hogy zavarnak fontos tanácskozásainkban ?

— Bocsánat, uraim, mondotta az egyik, épen mert e tanácskozmányokat a rendőrség is igen fontosaknak találta, azért küldött ki bennünket, hogy abban lehetőleg mi is részt vegyünk. S csak kötelességünket teljesítjük.

— Nem vonom kétségbe előadását, uram, s miután ön eképen bemutatkozott, viszont én sem vonom ki magamat az udvariasság e szabálya alól : mi egy vasutépítő társaság részvényesei vagyunk. Célunk egy Szolnoktól Debrecenig terjedő vasutat, melyet nemcsak Magyarországra, de magunkra nézve is üzleti szempontból előnyösnek tartunk, építeni, erre nézve előmunkálataink már készen vannak, az egész vonal tervrajza al- és felépitményeivel már készen is előttünk áll, a költségvetés is mellékelve van s most épen a részletes tárgyalást akartuk megkezdeni.

— Szabad kérnem igen tisztelt urnő és uraim, kegyeskedjenek mindenekelőtt önmagukat igazolni.

Az elnök boszankodott.

— Sajátságos eset, mondotta. Mi ide jövünk egy alkotmányos állam fővárosába, hogy itten tanácskozzunk egy oly vállalatról, mely e birodalom kiegészítő részének Magyarországnak közgazdasági és kulturális érdekeit nagy mérvben fogná emelni és ezért a birodalmi rendőrség bennünket felügyelet alá helyez, és igazolásra szólít föl. Egyébiránt itt vannak irataim, végezte be az illető szavait, nézzék át s győződjenek meg szavaim hitelessége felől.

S kivéve zsebéből tárcáját, a legnagyobb hidegvérrel nyujtotta át az abból kivett utlevelet.

Az illető figyelmesen megnézve azt, mig fejével kedélyesen bólingatott. — Tehát Guiseppe Morando műegyetemi tanár Firenzéből !

— Az utlevél láttamozva van az udvarnál levő ausztriai követ által.

— Szabad kérdenem, mióta van nagyságod az egyetemen alkalmazva ?

Az illető büszkén válaszolt.

— Ezt kérdezni az egyetemi tanács jogköréhez tartozik.

— Bizonyos esetekben a rendőrséghez is, amikor tudniillik erre nézve fontos okai vannak.

— S van kifogása utlevelem hitelessége ellen ?

— Több és pedig igen alapos.

— Szabad legalább egyet kérdezni ezek közül ?

— Nincs titkolni valóm !

— Es az ?

— Mert nagyságod nem Guiseppe Morando, hanem Mazzini József. Ily nevű ur pedig a firenzei egyetem tanárai között nincs.

Mint eldobott bomba hatott e kijelen-

tés a jelenlevőkre, egyedül a szorongatott elnök tartotta meg nyugalmát.

— Tévedésben van, uram, erősen tévedésben.

A detektív most már boszankodott.

— Egyetlen tekintetre is többeket voltam szerencsés fölismerhetni. Első nagyságod, Mazzini József! Ki is érdemlené meg önök között jobban, hogy első legyen? Méltó társa Galiczin hercegnő, a cár ő felsége nejének hű palotahölgye Szent-Pétervárról, Mazzini ur elveinek hű követője s erős támasza, ki fejedelmi vagyonát áldozza a forradalmi szövetség céljaira, itt van Herzen ur is, az orosz cár ő felsége kormányának rettegett ellensége, a többi urak személyazonosságát még ma szerencsés leszek megállapítani . . . De hát, folytatta tovább, hogy jut önök közé egy magyar is? volt magyar királyi testőr, Görgei főhadnagy ur?

— Csalódik, uram, legalább személyemet illetőleg, méltóztassék a másik teljes hitelességü okmányt megtekinteni, mondotta az elnök.

S elkezdett az előtte fekvő iratok között valamit keresni.

A két detektív gyanus várakozással figyelte az illetőt.

Egyszerre az elnök, mintha boszankodnék, nagyot dobbantott a lábával.

Abban a pillanatban a két detektív alatt megnyilott a kocka-talaj s mindkettő egy halálos segélykiáltással hullott alá a több mint két emeletnyi pincemélységbe.

Egy művészileg készült csapóajtó fölött állottak, mely alól az elnök lábdobbanására a fönntartó vaskapocs visszapattanván, a szerencsétlenek a pince mélyében e célra elhelyezett éles kardok közé hullottak.

— Mondjunk, uraim, egy rövid imát az illetők lelkiüdvéért ! Különben ez emberek a bécsi rendőrség legügyesebb detektívjei közé tartoztak. Kezökben tartották fejünket. Játszottak vele. A kérdés az volt : ők vagy mi ? Egy magasabb eszme, melyet mi szolgálunk, az emberiség jobb jövője, melynek megvalósítására törekszünk : az ő hátrányukra döntötte a mérleget. Semmi áldozat nem nagy a népek szabadságáért és jobbléteért ; azért voltunk kénytelenek ez áldozatot meghozni. És most el innen, uraim, mielőbb és gyorsan. Az uton, amelyen jöttünk, lehet hogy már fegyveres erő vár reánk. El tehát az ismert kis uton !

A csöngetyü vibráló zugása hallatszott ismét s a következő pillanatban egy ifju jött be nagy sietve.

— Fegyveres rendőrök jöttek. Az előszoba ajtaját bezártam. Mig ide kulcsokkal vagy erővel behatolnak, elég időnk van menekülni.

Pár perc múlva hallatszott a rendőrség kopogása az előszoba ajtaján, aztán záruk nyitogatása kulcsokkal.

Darab idő telt el, mig a rendőrség behatolt a föltárt szobákba. Mindent üresen találtak.

Az összeesküvők eltűntek s el velök együtt a két detektív.

A rendőrség vezetője beható tekintettel vizsgálta körül a termet, sehol nem talált valamely bünjelt, mely arra mutatott volna, hogy társaikat örökre eltávolították. A sima parketten semmi nyoma a legcsekélyebb küzdésnek, anélkül pedig az illetőket el nem pusztithatták !

Afölött tisztába jöttek, hogy itt nem közönséges büntényről, hanem politikai merényletről van szó, melyet rég neszelték és figyelemmel kísértek.

— Honnan eredt ? Mivé fejlődik ? ki tudná azt megmondani ?

Ma még egy fekete pont a politikai láthatáron, melyet egyszerűen az első szellő elfuval, vagy melynek méhéből vihar származik, mely pusztítva végig söpör a földön !

Mazzini és Herczen fő-fő forradalmárok voltak, kikre koronás uralkodók tartottak hajtóvadászatot s kiket egyszerű csapdában elfogni nem lehet.

OSZK

II.

Santissima Maria ora pro nobis.

(Szent Szüz könyörögj érettünk.)

A szép Olaszországnak egyik legszebb városába Milanóba, a világhírű büszke dóm városába megyünk át, mely az időben a lombard-velencei királyság fővárosa volt.

A város központjának nagy terén emelkedik a királyság gyöngye, a műépítészet remeke, a több mint háromszáz év előtt épített dóm. Minden legkisebb része fehér márványból kifaragva, kicsiszolva, egy-némelyik oly finoman, hogy a napsugarak átszűrődnek rajta, mint az üvegen.

Akkor senki nem törődött a dómmal, sem annak művészetével. Egy lelkesedéssel hangoztatott, sokszor vérbe fojtott és ismét föltámadt jelszó röpködött a levegőben, mely körül a hazafiak rajongó lelkesedéssel csoportosultak; az »unita Italia« »Egyesült Olaszország« ez volt a főurnak fényes álma, a szegénynek reménynapja, ezért imádkozott a főpap s áldozott a szent misében a főpásztor, ezért adta oda a gazdag vagyonát, kincsét, a szegény vérét és életét, ez volt a jelszó, mely az Apenninek csucsáról azok sarkáig visszhangzott, havasokon és rónákon át, ezért alakult a »Carbonárik«, a »Fratellik« s több titkos és nyilvános társulatok szövetsége, ezért gyűlölte az olasz halálosan a »tedeszkát« (a németet), ezért hangzott egész Itálián át a legnépszerűbb név varázshatása »Eviva Pio nono pontifico maximo« (Éljen IX-ik Pius pápa!).

Villanyszikra volt ez, mely végig futotta s felgyújtotta az egész Olaszországot !

Metternich éber kormánya remegett a láthatatlan ellenségtől, tudta, hogy küzdeni fog ellene. Csak jönne minél előbb az idő ! Tudta, hogy a mozgalom élén a keresztény világ legnépszerűbb főpapja : a pápa áll és hogy ha ezekkel szemben csatát vesz : elveszti egyszersmind olaszországi királyi birtokait is. Radecki tábornagy 20 ezer emberrel tartotta megszállva a lombárd-velencei királyságot, a mélyen gyökerező nemzeti gyűlölet minden nap élesebbé lett. Az osztrák uralom valódi vulkánon nyugodott, melynek kitörése minden pillanatban várható volt.

Mindenütt panaszok hangzottak föl az osztrák önkényuralom ellen, végre is a milanóiak látva, hogy panaszaik meg nem hallgattatnak, azt tették föl magokban, hogy az osztrák pénzügy kárára dohányozni többé nem fognak ! Ott ártanak a németnek, ahol és azzal, amivel lehet.

A katonaság dacolt a néppel. A tiszték csak azért is szivarozva jártak-keltek az utcákon.

Egy természetes kapitány órahosszat föl s alá sétált a dóm-téren, erős füstfelleget fuva s kihivólag nézegetve maga körül. Mintha mondotta volna : itt vagyok, csak azért is szivarozom ! Akár tetszik a taljánoknak, akár nem. Tegyenek róla . . .

Nagy csoport kísérte a hivatalos dohányzót. Lepisszegte. Oda sem nézett neki.

Egy mellékutcából elegáns külsejű uri nő közeledett a dohányzó tiszt felé. Épen jókor. Ennek is megmutatja ez bátorságát. Füstöt fog fujni a képére. Igen, úgy fog tenni.

Es a pökhendi zsoldos úgy tőn, amint elgondolta. Amint az urinő közelébe érke-

zett, tele szivta pofáját füsttel és azt egyenesen a mellette elmenő arcába fujta.

Hanem abban a pillanatban olyan csattanós pofont kapott, mely a sziporkázó szivart messze kiröpítette szájából.

A nép evivázott! éljenezte az urinőt, míg a kapitány felforrott dühvel kardot rántott.

Abban a pillanatban azonban a felbőszült tömeg reá vetette magát, kardját összetörték, magát földre rántották, összerúpták. A kaszárnyákból katonaság tört ki fölszegzett szuronyokkal. A megtámadott népből valaki elkiáltotta magát »építsetek torlaszokat«. S a következő percben gyermekek és aggok, férfiak és nők kövel, téglával, fa- és butordarabokkal s gerendákkal siettek elő, hogy az építkezést teljesítsék.

Cassari gróf polgármester megkísérelte a kibékítést. A katonák elfogták, tömlöcbe hurcolták.

A város legnépszerűbb embereinek és a katonaság küldötteinek csak nehezen sikerült ideiglenes fegyvernyugvást eszközölni.

Ez történt január hó 2-án 1848.

És ettől fogva minden este minden toronyban megkondultak a harangok. Egész Milanóban reszketett a lég, több mint 150 harang zugásától.

A szentegyházak megteltek ájtatos hivekkel s messze kihallatszott a szent zsolozsma karéneke.

De profundis clamavi ad te domine!

Domine exaudi vocem meam!

A mélységből kiáltok Uram hozzád!

Hallgasd meg Uram kérésemet!

S magokban utána suttozták az uri ima szavait:

— Szabadíts meg Uram minden gonosztól.

S hozzá tették: a leggonoszabbtól pedig a némettől ments meg Uram minket!

Három nap és három éjjel zugott Milánóban, Firenzében és Rómában az esteli ájtatosságra hívó ima és tömve voltak a szentegyházak, senki nem maradt el; elmentek még a kicsinyek is elrebegni az imát, a »sanctissima Maria, ora pro nobis« (Szent Szűz Mária könyörögj érettünk!).

Radeczki tábornagy magában boszankodott e nagy áhítatosság fölött, mely valószínűs örvöngéssé fodozódott ezeknél a »polenta« evő taljánoknál, amint őket az osztrákok gunyosan hívták. De hát inkább imádkozzanak, mint késeiket köszörüljék.

Január 27-én este az agg katona Radeczki már idegessé lett a szünni nem akaró harangozástól. Harangozást, isteni tisztelet betiltani szentségtörő merénylet lett volna. Egyik segédtisztját mégis elküldte az érseki irodába, megtudni a sok harangozásnak az okát.

— Ő szentsége a római pápa néhány nap mulva encyklikát fog kibocsátani, a szent hitért vértanuhalált szenvedett hívők lelkiüdvéért, volt a válasz.

— No hát csak hadd imádkozzanak a kegyes papok ezen derék lelkek örök nyugalmaért és üdvéért, mondotta a tábornagy gunyosan, jobb, mintha velünk lenne bajok.

Ki tudja, vajjon a szellemek nem hagyják-e el néha bizonyos időkben fényes lakhelyeiket, hogy a nép közé vegyülve küzdjenek ama szent eszméért, melyért 1900. év előtt nagymesterök is vértanuhalált halt: az emberiség szabadságáért.

Az agg fővezér bizonyosan nem gondolt ilyenre.

Ha tudta volna, hogy ez a zugás az ő halotti harangjának kongása?!

És valóban úgy volt.

Hét napon át egész Olaszországban éjjel-nappal harangoztak. Ez volt a jel az

általános szervezkedésre és készülődésre ; midőn pedig a 8-ik napon éjjélkor megszólaltak : ez volt a jel az általános fölkelésre és támadásra. Mindenütt zugni fognak a harangok, arra fogják föl hívni az olaszokat, hogy eljött az idők teljessége, melyről a próféták jövendöltek. Itt az idő, most vagy soha ! Törjék össze bilincseiket, dobják el a német jármot !

Ezt hirdették a harangok, erre buzditották a templomi csöngetyűk, ezért imádkozott minden olasz, férfi és nő a templomban, ezért celebrált a milánói érsek a szent oltár előtt, míg a nép otthon puskáját szerelte, kardját köszörülte harcolni és meghalni az »unita Italia«-ért a szabaddá lett egységes Olaszországért.

— Si Deus pro nobis, quis contra nos !
Ha Isten velünk, ki ellenünk ! Így szólott a pápai encyklika egy pontja. Isten és szent angyalai legyenek veletek ! Oltalmazzanak és segéljenek ! Én imádkozni fogok éretetek !

Ezt mondotta IX. Pius pápa a harcba készülők olaszokhoz. Ő is olasz volt !

Éljen Olaszország ! Éljen IX. Pius pápa !

A podestánál, Casari grófnál a dóm-téren levő palotájában éppen fényes estély volt, palotája tündérfényben uszott, az osztrák katonák azt gondolták, hogy ezeknek a könnyüvérű olaszoknak egyébre sincs gondjuk, mint a mulatságokra. Egész Olaszország forrong. És ime a nagy hazafi, a polgármester fényesen kivilágított termeiben ujjonganak és táncolnak. A nép pedig evivát, éljent riadoz !

Ha tudták volna, hogy alant a kívülről, jól elsötétített pincében ez alatt a kardokat, a töröket köszörülték ? !

Benn a termekben fényes társaság volt, a város színe-java, virága, egyházi és világi

főméltóságok, előbbiek lila és biborszínű taláraikban hullámozva föl s alá a termekben s vidáman társalogva a többi vendégekkel, úgy látszott, mintha mindnyájan mulatnának, pedig mindnyájának arcán bizonyos titkolózás s szorongó várakozás kifejezése ült.

A nagy teremben a szépek szépei, az olasz főváros legszebb válogatott hölgyei táncoltak: Olaszországnak legdelibb tündérei; mindenik egy-egy szirén, mely elcsábít, magával ragad a hetedik égbe, vagy a pokolba.

A zene vigan szól, a tündérek el-el-tünedezve röpülnek, mint illik a kivilágított sirok felett. És ki tudja, avagy nem sirok fölött táncolnak-e?

Olykor egyik vagy másik el-eltűnik lovagjával együtt a teremből. Ki tudja, hova menekült heves vérű lovagjával? A januárvégi levegő oly enyhe, oly illatos, az olajfák, a tavaszi virágok kábitó árja terjeng a termekben; és az eltűnt ifju pár talán most mond valamely bizalmas helyen örök Isten hozzádot egymásnak!

Éjfél felé az egyházi férfiak egy része eltünedezett, a netán tudakozódóknak jelentik, hogy a büfé és thea-termek már megnyitáltak, s vannak, kik ide vonultak.

És ez valóban úgy volt. Az estünnepély legtekintélyesebb férfiai, a társadalom, a politika legkiválóbb alakjai kivonultak a teremből, mint mondották: üdülni. Néha egész csoportok tették ezt.

Közelgett január 20-ika. Nagy nap az olasz nemzet életében. Tanácskozni kell az akkori teendőkről.

Mikor a tűzakna fölrobban, mindenkinek ott kell állani helyén, s tudni teendőit, hogy minden pontosan egymással egybevágólag történjék, hogy az »unita Italia«

háromszin zászlója diadallal emelkedjék ki a szent harcból.

A palota egyik félreeső helyén, éppen a muzeum mellett van egy kívülről egészen sötéten hagyott terem. Belülről egyszerűen de gondosan világítva. Ide jöttek a vezetők, vezérek, hogy együttesen beszéljék meg azt, ami még hátra van. És aztán az utolsó harangszóra föl magasra az »unita Italia« fenséges zászlóját. Előre! Csatára a szent szabadság oltalmára!

Győzünk vagy halunk!... És aki meghal is, örökkön örökké él!

Többnyire öreg férfiak, kik már bizonyára sok vihart láttak, több politikai átalakulást éltek át, kiknek jó tanácsaik egy-egy segélycsapattal értek föl, kik mindenütt előljártak, hol tenni kellett a hazáért és elsőek voltak, hol meg kellett halni érte.

Előttük asztal, megrakva a büfé válogatott ételeivel és italaival, ha itt valaki meglepné is őket: félrevonultak, hogy szabadabban mulathassanak. Szabadabban találják egymás között magokat.

— És ha nem győzünk, ha az ellené lesz a diadal, hova vonulunk? kérdezte az egyik. Erről első helyen kell gondoskodni.

— A legbiztosabb helyre, viszonzta egy másik. A föld alá.

— Ah! Ah!

Ez az utolsó ut mindig nyitva áll előttünk!

— A fölsőbb kincseket, a fölszerelési és hadi cikkeket előre elszállítottam az abruzók közé. Kereshetik ott akár évekig.

— Helyes, szükség esetén ott magunk is várhatunk jobb idők földerültéig.

— És ha a német megostromolja ez utolsó menhelyünket?

Társa gunyosan mosolygott.

— Tessék!... ha egy-egy brigánti

csapat az Abruzzókban éveken keresztül dacol a fegyveres hatalommal, mennyivel inkább megteheti ezt az egész olasz nép. Csak töltésben ne legyen hiány.

— És nem lesz közöttünk senki áruló ? A németeknek kilenctized részét megveszik minden terveikkel és titkaikkal egyetemben. Olaszt erre nem találják !

— Nem lesz hiányunk semmiben, mondotta egy másik. Vannak társaink, kik a löporgyártással foglalkoztak. Ólom van bőven. Magunk készítünk löport és golyót.

E pillanatban az előszoba kis csöngettyüje szólalt meg.

— Valaki jön !

És siettek a férfiak poharat, a nők süteményt venni kezeikbe, mintha épen azokkal lennének elfoglalva.

Az ünnepelt házi kisasszony lépett be, fiatal magyar huszárcapitány karján.

Casati Angela alig 17 éves gyönyörű szűz volt, az arcán a fiatalság üdeségével és zománcával, szemeiben mélyen lángoló érzéssel, mely sokkal inkább hódít, mint a perzselő tűznek lobogása, arcán annyi szelidség és ártatlansággal, mely mindenkit meghódított.

Amint a szobában levők az osztrák katonatisztet meglátták, csaknem mindannyian fölháborodtak ; az elégületlenség csöndes moraja zugott ajkaikon.

— Bocsánat uraim, mondotta a hölgy, hogy minden előleges bejelentés nélkül mutatok be önöknek egy idegent : Kornis Kázmér gróf jegyesemet.

Többen udvariasan meghajoltak, s kezöket nyujtották a fiatal huszár tisztnek, míg néhányan még mindig tartózkodó állást foglaltak el vele szemben.

— Azt hiszem, folytatta a grófhölgy, hogy további ajánlatom fölösleges.

Halk helyeslés volt a válasz.

Mig a huszártiszt a hazafias liga tagjainak bemutatkozik, oda kívül egy másik teremben két osztrák tiszt igen bizalmas beszélgetést folytat egymással.

Egyik őszbe vegyült tábournok melle érdemrendekkel boritva, másik vértés fő-tiszt, kik az átellenes folyosó oszloppillérjei mellett, s ettől árnyékban tartva állottak, egymással bizalmas beszélgetést folytatva.

— Ezek most valami nem jóban törík a fejöket! mondotta a vértés fő-tiszt a tábornokhoz fordulva. Nem ok nélkül rendez a podesta most ily ünnepeget.

— Azt hiszem, válaszolt a tábornok, hogy ezek az olaszok nagyon szeretnek mulatni, semmi más okot nem látok.

— Bocsánat tábornok ur, mióta itt vagyok, folytonosan figyelem öket.

— Mi ide, válaszolt a tábornok, mint vendégek vagyunk hiva, a kémkedés nem hivatásom.

A vasas fő-tiszt nem akarta tovább folytatni a kényes beszélgetést. Okosabbnak tartotta benézni a büfébe, mely gazdagon el volt látva finom pecsenyékkel, halakkal, süteményekkel és pezsgővel, melynek élvezete a társaság egy részén már meglátszott.

Az összekocintott poharak és serlegek csöngtek, az arcok derültebbek lettek, legalább ezzel akarták eltávolítani arcaikról a szorongó aggályt.

A jelenvoltak csaknem mindnyájan sejtették, hogy egymástól valamit titkolnak. Csak azt nem tudta senki, hogy mit.

A félreeső büfében pedig ez alatt a leg-élénkebb társalgás folyt.

Angela atyja beszélt a fiatal huszárkapitánynyal. Ugy látszott, hogy valami nagyon fontos ügyről tárgyaltak. Leendő após és vő.

— Ön azt mondja, hogy századával együtt hozzánk állana s velünk küzdene a szabadságért.

— Nincs egyetlen emberem, ki ezért örömmel nem áldozná föl életét.

— S tudna ön egyuttal ügyünknek propagandát szerezni, harcos honfitársai között ?

Az ifju kapitány pillanatig gondolkodott.

Itt tulnyomó számban vannak idegenek, vegyest a magyarokkal. Igen kockázatos vállalat ezekkel oly eszméket értetni meg, melyekért egy egész ország, egy nemzet szive dobog hangosabban. A magyar huszár azonban a műveltebb osztályhoz tartozik, szolgálja a királyt, de nem hagyja magát rabszolgaként fölhasználni, él-hal a szabadságért, különösen az alföldi huszárezredek ifjai, ha én ezeknek azt sugom, hogy most ide jövünk a szabadságért harcolni : mind jönnek velem. Egytől-egyig. Ezekért jót állok. A csehek, morvák, németek idegen népfaj, a százados szolgaság által elbutitva. Egyetlen egyért nem mernék kezességet vállalni. Egyedül a magyar huszárokért merném kezemet a tűzbe tenni !

— Derék vitézek !

— Van közöttük, ki már két kapitulációt kiszolgált, ki már a katonai életbe annyira beleszokott, hogy attól el nem bír válni. Ez adja majd koporsóját is.

— Európa első katonái !

— Bátor harcosok. Engem szeretnek és követnek minden poklokön keresztül.

— És mi lesz szegény leányomból, ki ily viharral szembe akar nézni ? !

— Angela lelke oly erős, mint szerelme s hiszem, hogy minden akadályokon keresztül diadalmaskodni fog.

A podesta kétkedőleg ingatta fejét.

A viharnek előjele már mutatkozik, a láthatáron fekete pontok jelzik közelségét, majd megtudjuk, hogy hova fog fejlődni, addig legyünk a legjobb reménnyel.

— És szerelmünk ?

— Határozzon Angela tetszése szerint. Egyetlen óhajomásom, hogy a kivivott szabadság örömnepén legyetek Isten előtt egyek !

E pillanatban Angela lépett a beszélgetők elé, habzó pezsgős poharat vevén föl, egy inas által körülhordott tálcáról s mosolyogva erőszakolván azt a kapitányra, hogy igyék.

A tábornok és a vértés ezredes léptek be a terembe.

Az ezredes alighogy egyetlen pillantást vetett a teremben levőkre, a tábornoknak szemével intett, mintha mondta volna :

— Ugy-e itt vannak !

A kapitány tiszteletteljesen köszöntötte a tábornokot, míg Angela az inasnak intett, ki a frissítőket hordta.

— Méltóztassék, fordult aztán a tábornokhoz most, tette hozzá mosolyogva, nem pénzért adom.

Egy héttel előbb jótékonyági célra pénzért osztogatta Angela ezt, s ha még egyszer annyi lett volna is, mind elfogyasztották volna.

— És most mennyiért adja ? kérdezte a tábornok jelentőségteljes mosolylyal.

— Kardjáért, tábornok ur ! Miután mi mint ellenfelek állunk egymással szemben. Meg akarjuk önöket hódítani.

A vértés főtitst valamely kemény feleletet akart adni, de a tábornok megelőzte.

— Ily gyöngéd hatalommal szemben lerakjuk a fegyvert, kényre, kedvre föltétlenül hódolunk.

A vértés tiszt magára erőszakolt mosolylyal mondta.

— Követem vezérem példáját, kapitutálok.

A huszártiszt átható tekintetet vetett reá, de hallgatott. Magában talán azt gondolta : nekünk még külön számadásunk is lesz egymással.

— S miért vonulnak önök félre a társaságtól, kérdezte az ezredes a kapitányt.

— Mert ezek az urak szűkebb körben szeretnek mulatni, válaszolt a kapitány fölvilágosítólag, hogy netáni kitöréseik is kevésbbé legyenek föltünők. Es én, tette hozzá édes mosolylyal, napom körül forgok.

Az előteremben a főkomornok körül gyűltek össze a politikus lakájok, kérdésekkel ostromolva a jól értesült férfiut.

Előbb azonban szétnéztek, ha nincs-e közöttük idegen. Így nevezték a nem olaszokat, különösen a gyűlölt tedeskót: németet.

Csak miután meggyőződtek, hogy a levegő tiszta, folytatták suttogva a beszélgetést.

A válságos körülményeket említették, melyek nemsokára lángba boritják Olaszországot ; a szabaditóról, melyet a szent szüz fog segélyökre küldeni s melyet az egész olasz nemzet allelujával fog fogadni ; a szent atyáról : a pápáról, ki megáldja a fegyvereket, melyek az Istennek tetsző ügy védelmére emeltetnek, melyet Isten »nem hagy el. »Si Deus pro nobis, qui contra nos.» (Ha Isten velünk, ki ellenünk !) Hogy ő szentsége a pápa imádkozik az olasz nemzet diadaláért és hogy a nagy nap már holnap lesz, suttogták még nagyobb titkolózással. Ez lesz az ítélet !

A föltámadás trombitája fog hangzani, hallatszik az új életre keltő szózat, mely összetöri a zsarnokság bilincseit, egybe olvasztja a nemzeteket, hogy legyen egy akol és egy pásztor, egy állam az appeninni félszigeten : az »Unita Italia !«

A hallgatóság mélyen meg volt hatva a főkomornok hazafias tüzes elbeszélésére, a szemek szikráztak, az idegek feszültek. Minden pillanatban a kitöréstől lehetett tartani.

Egyedül egy öreg huszár, a kapitány legénye állott az idegenek között hideg vérrel, kardjára támaszkodva.

— A magyar huszárt nem nézték az olaszok ellenségnek, inkább jó barátnak.

— És ön mit mond ehhez? interpelláltak minden oldalról a huszárt.

— Semmit, felelt ez, nekem a kardom szokott beszélni.

Azt pedig tudták, hogy véres nyelvvel szokott társalogni.

— És ki mellett lesz?

— Ahol a kapitányom ! Életben-halálban együtt vagyok vele !

— Éljen ! üdvözölték a huszárt egyhangulag, s a főkomornok több pohár pezsgőt egymásután töltött a vitéznek.

— Az pedig tudom, hogy mind pokolba kergetné a németet minden pereputtyával együtt, mondta tovább a huszár lassankint tűzbe jöve.

Nagyon elhitték neki. Angela grófnőnek a vőlegénye nem lehet az olaszoknak ellensége.

— Én már a zászlót is láttam, suttogta egy belső komornok, melyet a grófnő maga himzett ; nemzeti színű lobogó közepén nagy fehér kereszttel, ezüst fonállal ki varva.

— Legyen a szent Szűz oltalma és segedelme velünk.

— A kapitány is a német sereghez tartozik, vélekedett egyik, hátha az utolsó órában meggondolja magát és ellenünk harcol.

— Magyar ember megtartja szavát. Aztán hamarabb mond le életéről, mint arájáról . . .

— Ugy legyen !

Éjfél felé járt az idő, midőn a vendégek oszlani s a csillárok kialudni kezdettek. A zajos palotában most már csak a rendes személyzet maradt ébren, hogy minden szükségést előkészítsenek a holnapi naphoz.

Holnap lesz a forrongó akna fölrobbanása : az osztrák katonaság megtámadása Milanóban és ezzel egyidejűleg az egész Olaszországban, a férfiak, az erősök kardokat, lándzsákat köszörülnek, kaszákat ütnek egyenesre, ez is kitűnő fegyver a bátrak kezében ! A gyöngék : a leányok, asszonyok, gyermekek imádkozzanak a szent Szüz istenanya előtt, hogy könyörögjön érettünk. Sanctissima Maria ora pro nobis !

III.

»Unita Italia.«

(*Egyesült Olaszország.*)

Messze és közel nem lehetett annyi papot látni az időben és épen azon a napon, mint Olaszországban.

Szerzetesek, világi papok, apátok, püspökök, érsekek, öregek és ifjak mind nagy sietségben voltak.

Minden házhoz bementek Milanóban, vigasztalást öntöttek a szivekbe, ujult erőt és bátorságot a lelkekbe.

Ma az utolsó nap! Ezek az utolsó órák! A holnap talán a győzelem dicsőség-fényét ragyogtatja reájok, vagy meglehet, hogy hamvaikat fogja arany sugarakból szőtt halotti lepellel borítani.

Lehet, hogy patakokban fog a vér folyni. A szabadság soha nincs elég drágán megvásárolva.

A lelkészek minden háznál megadták az abszolutiót: a föloldást minden bűnből. Senki nem tudja, hogy mikor hal meg? ki hazájáért hull el a nagy küzdelemben, tisztán száll lelke Istenéhez! A legerősebb küzdelem Milanóban vár az olasz nemzetre. Itt van összpontosítva Radecki osztrák tábornagnak főhadereje. Ezt megtörni, elpusztítani a kétfejű sas uralmát, megalakítani az Alpesektől kezdve a tengerig az »Unita Italia« uralmát: ez lesz a legnehezebb feladat.

S mint megzavart hangyaboj járt-kelt

a nép az egész napon az utcákon és tereken, nehezen várva a pillanatot, mely elhozza a szabadságot vagy a halált.

Mikor az éjféli misére szólnak a toronyokban a harangok . . .

Akkor mindenki készen legyen, kiki olyan fegyverrel, amelyet szerezni tud. Karddal, puskával, lándzsával, kaszával, cséphadaróval és mindennel, amivel csak érthet az ellenségnek ! . . .

— Jó gyülekezési hely a dóm tere, Isten hajlékának udvara ! Onnan fognak a csapatok külön rendeltetési helyökre menni.

Csak jönne már az a nagy óra !

Már 9, már 10—11 óra ! Immáron csak rövid egy órai időköz választ el a nagy pillanattól.

A Casati-palota előtt két vágató huszár áll meg, mindketten leszállanak a lóról, egyik tiszt, másik közvitéz, ez utóbbi tartja a lovakat. A főtsiszt belép a kapun.

A lódobogásra egy ablak nyílik meg az első emeleten, Angela tekint ki. Ijedten sikolt föl, midőn a két huszárt meglátja.

— Kázmér ! kiáltja öröm és fájdalomteljes meglepetéssel.

A következő pillanatban belép a huszártiszt.

Angela önfeledten borul karjai közé, domboru mellére. Hallgatja a deli huszár szívének dobogását.

Csaták viharában, ellenséggel szemben nyugton maradt az, míg most majd kiszakítja aranyzsinóros attiláját.

— Nem mehettem el, hogy bucsut ne vegyek tőled. Itt az óra, az élet vagy halál válság órája.

A hölgy esdve, kérdőleg emelte föl reá könytől ázott szemeit.

— Mindent megtettem éretted és sze-

relmedért, suttogta a tisztt, mindent elkészíttem, hogy készen találjon mindnyájunkat. A lovak fölnyergelve és kantározva teljes fölszereléssel várnak. A harang első kongására itt leszünk : tisztek és közvitézek, hogy együtt győzzünk vagy haljunk meg. Isten veled egyetlen örök drága szerelmem, a mielőbbi viszontlátásig !

A grófhölgy térdei roskadoztak, reszketett. Alig bírta magát fönn tartani.

— Isten veled ! Isten veled !

E pillanatban a dóm harangjai megkondultak, melyet következő pillanatban a többi összes tornyok harangjai visszhangoztak !

Nem Isten házába hivogató csöndes hangok voltak ezek, hanem félelmes, felriasztó zugások.

— Bim-ban ! Drim-drum !

Közben egy-egy vészjelt adó ágyu dörgése !

— Fegyverre ! Fegyverre !

— Halál a németre ! zugott minden oldalról.

Majd dobpörgés, trombita harsogás, apró fegyverek ropogása hallatszottak, amikor egy-egy ellenséges csapat, egy vagy másik utcában találkozott egymással.

A szabadságharcosok egyelőre csak önvédelemre szoritkoztak. A főbb utcákat eltorlaszolták : kövekkel, fa- és butordarabokkal. Egy pár ágyut is szereztek valamely raktárból, volt hozzá lőporjuk, de hiányzott a golyó ; e helyett megtöltötték szegekkel és vasdarabokkal. Szükség esetén ez is kitűnő szolgálatot tehet.

A katonaság nagyobb csapatokban nyomult egyszerre több oldalon előre, megostromolták a torlaszokat, széthányták a földsáncokat, benyomultak a házakba, betörték a termekbe, a szobákba, elpusztítván

mindent, mi ellentállásra fölhasználható volt. Az utcai harc általános volt, a puskák mindenütt ropogtak, itt-ott az ágyuk dörögtek, az »eviva!« és »hurráh!« csatakiáltások hallatszottak.

A Firenze felé vezető uton leghevesebb a viadal, innen várnak a milanóiak segílyt, ezt támadják a legerősebben az osztrákok, s ostromolják szuronynyal Radeczki legvitézebb harcosai a gránátosok.

Ha ezeknek hátok mögé kerülhetnének a fölkelők, ők lennének urai a helyzetnek.

Egy osztály magyar huszár mindenes-től a fölkelőkhöz ment át s most a fölkelők számát szaporítja, mind régi harcos vitézek, évek óta fraternizáltak az olaszokkal. Jó fiuk ezek, csak néha hevesek. A szabadságot szeretik. A magyar huszár él-hal ezért. Most már együtt harcolnak.

Épen az előnyomuló gránátosokkal néznek farkasszemet. Mindkettő vitéz katoná. A csata hevében nem fogják egymást kimélni. A huszár büszke világhírű nevére és dicsőségére, a gránátos a legujabb hadjáratokban szerzett babérokat.

A tapasztalt öreg hadvezér rég tisztában volt a helyzettel, tudta, hogy egy általános szervezett forradalommal van dolga, melyet könnyen legyőzni nem lehet; ez nem egyszerű lázadás, ha néhány hencegőt közülök elpusztítanak: vége van. Ez forradalom. Az egész nép fölkelése a közrend ellen.

Tudta, hogy egy ily szervezetnek is kell központjának lenni és hogy személyeket és a helyzetet ismerve, ennek feje nem lehet más, mint Casati gróf, Itáliának legnépszerűbb podestája. Ezt kell, ha lehet első helyen hatalmába keríteni. Ha a fő elvesz: elpusztulnak utána a többi tagok. A kaszárnya legfőlebb némi ideiglenes

védelmet nyujt. Ezt pedig némi kisebb helyőrség is megteheti.

Ily föltevással a nagy kaszárnya védelmére egy őrnagyot hagyva hátra, maga a dóm-téren ütötte föl főhidaszállását. Innen kell megnyitni az utakat a szomszédos utcákba.

Itt van első helyen a nagy és hatalmas torlasz, mely a »Via Veronat« tartja elzárva a dóm felől, ezt kell első helyen megnyitni, a hatalmas torlaszt a milanói atléták lövészei tartják elfoglalva, kik minden ellene intézett támadást sűrű golyózáporról vernek vissza, ennek hátába kell valamely mellékutcából támadást intézni. Két tűz között nem harcolhatnak. Föl kell adniok a védelmet. Erkölcsei haszon belőle a védők elcsüggedése.

Gyors intézkedést tett a fővezér erre nézve. Hanem sajnós, egy osztály huszár a fölkelőkhöz pártolt, ezek mint futárok a szomszédos utcákon lévén elhelyezve, azonnal értesítik a fölkelőket, kik aztán mint méhraj nyomulnak a gránátosok felé, s megkezdődik az ádáz harc : ember ember ellen ! Szurony, lándzsa és kard egymás ellen. A német katonaságnak nagy hátránya, hogy nincs lovassága a hirbeszerzésre, vagy vett parancsok átadására, de előnyük, hogy van vitéz, tapasztalt s utcai harcokban is nagy jártassággal bíró hadvezérek, Radecki tábornagy, az európai hadvezérek nesztora, kinek kis ujjában van az összes hadi tudomány, melylyel a fölkelők nem vehetik föl a harcot a győzelem reményével.

A szünni nem akaró puskaropogás tanusítja, hogy a harc folyton folyik. A gránátosok már több sikertelen rohamot kíséreltek meg a torlasz ellen. Mindannyiszor nagy veszteséggel voltak kénytelenek visszafordulni. A körültre levő tér és utcatorkola-

tok halottakkal és sebesültekkel vannak fedve. A medvebőr csákók vérrel festve vannak szétszórva.

A torlasz tetején egy nő áll, egy ujabbkori Orleánsi szüz, kezében az olasz trikolorral, a szurokserpenyők tüze, melyeket az éj beálltával mindkét fél meggyújtott: megvilágítja a hölgy gyönyörű arcát s arany övvel szoritott karcsu derekát. Száz golyó röpül feléje és süvölt körülötte, s ő mint a regebeli tündérnő sértetlenül áll, parancsokat osztogatva, bátorító szavakat intézve a védőkhöz, a huszár csapat parancsnoka, ragyogó szemmel és kivont karddal üdvözli, mit ez zászlója meghajtásával viszonz. Ez a rövid néma jelbeszéd Angela és vőlegénye között, mely után megy ismét kiki helyére, hogy meghaljon a hazáért és szabadságáért: az egyesült Olaszországért!

Most már a fölkelők intéznek háttámadást a császári seregek ellen; számra nézve ők sokkal többen vannak, az egész Milanó lakossága. Minden pontot, melyet a katonaság tart megszállva, megkerülnek, körülvesznek, nyugtalanítják, támadják, ostromolják, nem adnak neki pillanatnyi nyugtot, helyzetét tarthatatlanná teszik. Egymásután hagyják el védhelyeiket!

Egész éjjel folyt a harc, ropogtak a puskák, dörögtek az ágyuk. Mikor a késő január végi szürke reggel kezdett derengeni: a császári sereg már teljes visszavonulóban volt. A vezénylő agg tábornagy látta, hogy itt számtalan ellensége van, a fa, a víz, a kő, a levegő, a ház, az üres tér, az ablak, a háztető, mindennünnen, minden helyről golyózápórral fogadják. Helyzete tarthatatlan. Megkezdte a kivonulást Milanóból. Emberi számítás szerint mást nem tehetett.

Kivonult a nyílt térre. Ide jertek, itt

verekedjünk. Itt lássuk, hogy ki ér többet, nem a falak között, a házak és torlaszok mellett elbujva.

Ezért nem hagyta el a várost, hanem előtte ütött táborot, hogy elzárja a külvilággal való érintkezéstől. Kíéheztesse !

Ha ez nem tetszik : jöjjön ki verekedni.

Az egyik kapun vijongva röpült ki a kétfejű sas, a másikon fölemelkedett a fehér kereszt.

A kereszt ! Isten fiának, megváltó Ur Jézusunknak szent jelvénye ! Reményünk minden bajunkban, vigasztalónk minden viszontagságunkban, üdvösségünk a tulvilágon !

Mikor az itáliai szép kék ég földerült, a kétfejű sasok már elszállottak a városból, mind lehányták őket a házak homlokzatáról, helyette mindenütt ott lobogott az olasz trikolor, házakon, ablakokban, erkélyeken, templomokon, tornyokon, egy és ugyanazon kiáltás hallatszott minden utcán, minden ajakról : éljen a szabadság ! éljen az egyesült Olaszország !

A székesegyházban ünnepélyes istentiszteletet tartottak, melyen maga a milanói érsek pontifikált. Az oltárok mind trikolorral voltak bevonva, s száz és száz apró zászlócskák, mint szárnyas angyalok röpöködtek körülötte, hogy égbe kiáltsák az olasz nép hálaimáját a legnagyobb és legdicsőségesebb szabadító Ur Istenhez.

És mindenki kérte, és mindenki örvendezett, hogy ez már így marad a jövőben is. Bevégeztetett.

Pedig sok megpróbáltatáson kell még a szegény olasz nemzetnek átmenni, sok jó honfivérnek kell még addig kifolygni, míg ez valóban így és nem másképen lesz !

Reggeli 9 órakor minden toronyban áhitatra hívólag zúgtak a harangok, jöttek

a lelkészek hálamisét szolgáltatni Istennek, az erősnek, a hatalmasnak, a seregek leg- legfőbb urának : ki megszabadította népét az osztrák fogságból, a szolgaságnak házá- ból, kinek örökkön szent nevére térjen a dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás ! Alleluja ! Alleluja !

— Eviva Italia ! Éljen Olaszország !

Egy osztály magyar huszár ott volt fölállítva a dóm előtt, azok az eviva Italia ! elhangzása után egyhangulag dörgöttek :

— Éljen Magyarország !

S a föllekesült, mámorittas olasz nép velök harsogta :

— Éljen Magyarország !

A Casati-palotában negyvennyolc óra óta senki nem hunyta be szemeit, az idős podestától fogva az utolsó inasig.

Angela Korniss kapitány karjain ra- gyogó arccal jött a palotába.

És ott állott föl a palota előtt az egész huszár csapat. Egy sem esett el közülök. Legfőlebb egy pár sebesült lett. Katona dolog, oda sem néznek neki.

Holmi apró »plezurért« hogy maradna el a huszár ilyen ünnepélyről.

Hogy érzelmeiket kimutassák, csá- kóikra mindannyian olasz nemzeti sza- lagokat bogoztak.

Az olasz nép el volt ragadtatva !

— Gróf ur, atyám ! szólott a huszár- kapitány a podestához, — a német elfutott, szabadságunk kiviva ! Szabad-e ígéretére emlékeztetve, Angela kezéért esedezni ?

A podesta szomoruan ingatta fejét.

— A szabadság, melyről ti álmodtok, még igen messze van. És Isten tudja, ha valjon megnyerjük-e ezt mi valaha ! Ez még csak a harc kezdete ! Reméljük ! Isten

adjon hazánknak boldog jövőt! Ti pedig fogadjátok áldásomat!

Az ifju pár leborulva csókolta meg a gróf kezét.

A gróf a mély meggyőződés hangján mondotta:

— A boldogság mindenütt megvan, ha önszivünkben hordozzuk azt!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

A megzavart hercegi estély.

Az egész Bécs arról a nagy ünnepélyről beszélt, melyet herceg Metternich, a birodalmi külügyminiszter az 1815-ben megkötött »Szent szövetség« emlékére készült a »Ringen« levő fejedelmi fénynyel épült nagy palotájában adni. Ott lesznek az összes nagykövetek, a kisebb államok követei és a főkonzulok közül a nevezetesebbek, az Auersperg, Kolowrát, Windischgrätz és több más hercegi családok, a Bécsben időző főhercegek és főhercegnők. Cim a birodalmi béke helyreállításának emlék-ünnepe.

Örülhet az ausztriai birodalom, örülhet Európa ; a béke biztosítva van századokra, tudomány, művészet, ipar, kereskedelem a császár bölcs kegyességéből és Isten kegyelméből hosszú időkre. Áll a jelmondat : »Felix Austria«, de nem nube, boldog Ausztria ! De nem házasság által szegény, beteges Ferdinánd magyar királynak és ausztriai császárnak, bizony nem valami nagy örömetelhetett a házasságban. Hanem boldog a béke áldásai által.

Metternich pedig a házasságok kötésében is oly nagy mester volt, mint a diplomáciai cselszövények bogozásában. Azzal aztán szép keveset törődött, hogy ebben a családi életben minő boldogság lesz. Segítsen magán ki ahogy tud. Ilyen esetben nem szokás idegen segítséget keresni.

Szegény Ferdinánd jó király meg-

ígérte mindenható miniszterének, midőn ez őt estélyére meghívta, hogy ha lehet maga is elmegy. Hogy még sem ment el, nem neheztelt meg érette Metternich és ő sem Metternichre.

A társaság a magas arisztokrácia első-rangu tagjaiból volt összeválogatva, kik születés, rang, méltóság, királyi kegy emelt a társadalom legmagasabb fokaira.

Farsang volt, mulatság ideje. A bécsi nép szeret kedélyesen mulatni, a főur épen úgy mint a szegény. A nőknek is szórakozás kell. Hadd szórakozzanak.

Maga az estélyhez való előkészület is igénybe vesz a nő részéről néhány napot. Ez is időtöltés, a toalett beszerzése is időbe kerül, így aztán csak lezajlik az áldatlan farsang, azután jön a hamvazó szerda és nagy böjti, jótékony és nem jótékony hangversenyeivel, házi, családi ünnepélyeivel, alamizsna gyűjtésekkel, melyek mind a nagy böjti mulatságokhoz tartoznak.

Elég soványnak ígérkezik biz ez, ha csak valamely véletlen kedvező esemény nem segít rajta.

Egyébiránt ezek az isten kegyelméből uralkodó koronás fők szoktak néha olyan tetteket követni el, melyek miatt egyik vagy másik államban bizonyos nyugtalan-ság mutatkozik, esetleg egy kis forradalom tör ki. Ez is mulatság a nagy urak és delnők részére. Sport. Férfias, de a nők is kedvelik. Valamely tartományban forrongás mutatkozik, egy-két hadtestet mozgósítanak, új emberek, új események jönnek felszínre. Egy kis fegyvercsörtetés, egy-két győzelmes csata. Az eredmény mindig biztos. Darab időre elfojt minden vakmerő kísérletet a népjogok és népszabadság gögös eszméinek új életre keltésében. Van-e közöttük csak egyetlen is, ki elmondhatná,

mit egy uralkodó, hogy ő Isten kegyelméből való fölséges nép! Ezt a népfönség eszméjét ki kell verni a sok tudatlan ábrándozó főből! Az egyetlen törvényes főhatalom a fölséges császár: kútfeje a népek boldogságának. Olyan jóságos atyáskodó császár pedig, minő a mi fölséges urunk, Ferdinánd császár, nincs több Európában, nincs az egész világon! Kit a fölséges Isten népeinek boldogítására sokáig éltesse!

Igy gondolta el ezt szépen a jó bécsi nép, csak ezek az örökös lázban szenvedő népek mást ne gondolnának.

Valami kedvetlenség borong Metternich hercegnek mindig derült arcán. Ki tudja, hogy miért?

Azt már tudják, hogy egy család kormányzása is sok gondot okoz és kiváló ügyességet igényel, hát még egy olyan nagy birodalomé, mint az ausztriai, mely annyi különböző nyelvű és nemzetiségű elemekből áll, mint ez, melyet a diplomácia erős kötelei és a legszigorubb fegyelem is alig bírnak együtt tartani.

Valamely kedvetlen hírek kellett érkezni Olaszországból, legalább jól értesült körökben beszélnek, mintha ott valamely nyugtalanság mutatkoznék, különösen a lombard-velencei királyságban. Egész komoly szakférfi jelentette, hogy Radecki tábornagy, a királyságnak katonai kormányzója, ki ifju kora napjaitól fogva Olaszországban növekedett, az ottani csatákban lett hőssé s Európa katonai tekintélyévé, irt a napokban a bécsi hadi kormányhoz. Aggályait fejezte ki a jövőt illetőleg. Valami forrongás van, a lombardi királyságban és az egész Oloszországban izgatók járnak, az egész olasz félszigeten lázító eszméket hintve a nép közé. Attól tart, hogy ebből nagyobb bonyodalmak

keletkezhetnek. Kér sürgősen egy újabb hadtestet küldeni, különösen lovasságot. Magyar huszárokat. Ezek a legjobb katonái az ausztriai hadseregnek. Csak soká ne készenek. Nagy baj származhatnék belőle.

Hát biz ez nagyon is komoly jelentés. Különösen ilyen farsangi napokban, mikor a gondolkodni szerető fő sem szivesen foglalkozik baljóslatu hírekkel. Egyébiránt voltak, kik úgy vélekedtek, hogy az agg tábornagy már nem lát tisztán, minden polenta evő taliánban egy-egy forradalmi összeesküvőt lát. Egy év előtt is valami nagy kárbonári összeesküvést fedezett föl, s agyon is lövetett néhányat az elfogottak közül, mig utoljára kisült, hogy semmi egyéb nem volt az egész, mint megbukott diákok demonstrációja tulszigoru tanárjok ellen. Hát ilyen gyöngeségök meg van az öregeknek, még ha különben kitünő katonák is.

Bécs azért kedélyeskedik. Mulat. Meg kell mutatni, hogy nem fél. Különben is semmi komoly ok nincs reá. Még a legaggályoskodóbb politikusnak, vagy rémlátó diplomatának sincs. Mulassunk !

Ily gondolatai voltak a mindenható hercegnek is, midőn fényes palotájában az estélyt rendezte.

Az egész palota személyzete már napok óta ezzel volt elfoglalva. Titkárok, komornokok, komornák és mindenféle cselédek és alkalmazottak kora reggeltől fogva késő estig ebben jártak-keltek.

Fejedelmi estély lesz, melyhez hasonló csak a burgban lehet.

Épen midőn az ifju szorgoskodó hercegnő a legerősebben volt elfoglalva, jött a fiatal Auersperg hercegné a látogatására, leánykori barátnők voltak.

A háziasszony csodálkozott. Midőn

valaki estélyt ad, nem szoktak nála átogatást tenni.

Bizonyosan valami nagy okának kell lenni. Sietett az elfogadó terembe.

— Tudom kedvesem, hogy rendkívül el vagy foglalva, mentsen ki legbensőbb szeretetem irántad. Segíteni jöttem, ha gondolod, hogy izlésem s rendező képességem némileg helyettesítheti a te fölülmulthatlan tehetségedet. Kérlek, parancsolj velem s hidd el, hogy rendkívül örvidenék, ha e csekélységet tőlem elfogadnád.

— Le vagyok kötelezve édesem, becses figyelmed igen jól esik. Köszönöm. Mindig hálásan fogok reá visszaemlékezni.

Aztán megölelték, megcsókolták egymást. A palota személyzete azt suttofta, hogy lelki-testi jóbarátok. Mint édes testvérek szeretik egymást.

És a magasrangu két urnő tényleg megkezdte a rendezkedést. Közben a nevezetesebb napi eseményekről, fontosabb hírekről beszéltek. Windischgrätz hercegnő gyönyörű almásszürke fogatáról, a Kolovrátné rendkívül ékes brilláns fejdíszéről, melyet mostanában kapott férjétől születésnapjára, herceg Schwarzenbergné diszruhájáról, melyet férje erre az estélyre készíttetett, gyémántokkal lesz díszítve, egész uradalmat ér meg, Nosticz grófnőről, ki a legegyszerűbb toaletben jelenik meg, fehér ruhában, gyöngyökkel holló-barna hajában s rubin csattal tartott gyémánt fűzérrel. Igazi tündéri fényt fognak a nők kifejezni. Mi leszünk édesem a legegyszerűbbek, de szellemben és szépségben te leszel édesem az estély királynéja !

Az ifju házinő mind ezt helyben hagyta. Még egy hónap óta asszony. Herceg Metternichnek második neje. Férje rendkívül szereti s egyedül az ő kedveért építtette a

Ringen levő uj palotáját s rendezte azt be fejedelmi fényvel. Ez lesz a házfelavató ünnepély is.

— Attól tartok azonban, hogy a legujabban a távolban fölmerült politikai események némileg zavarni fogják fényes estélyedet.

A hercegné kezdett figyelni.

— Tudom, hogy te már ezzel az unalomig vagy. Ne is hallgasd meg kérlek. Különben is zavarná ünnepélyedet.

Metternich hercegné fölemelte szép fejét. Magában ezt gondolta : ez lesz tehát a látogatás valódi oka.

— Ti már ezt különben is rég tudjátok. Férjed az ilyen híreket mindig elsőnek hallja meg. Ne is tulajdoníts neki nagyobb fontosságot. Kósza hír lesz az egész. Vigasztalan vagyok, hogy fölemlitettem.

— Még mindig nem tudom magamat tájékozni.

— Egyébiránt az egész privát hír, lehet hogy valamely trieszti üzletembernek, kinek összeköttetése van Milanóval, rémláza. El ne hidd kérlek. Mesebeszéd az egész. Hihetetlen história.

Ezzel még jobban felizgatta a hercegnőt. Reszketett. Csaknem leroskadtt. A komorna orvost akart hozni.

— Igazán vigasztalan vagyok. Megbocsáthatlan hibát követtem el.

Aztán az ablakon kitekintve, örömmel kiáltott föl.

— Ime itt van férjed, ő bizonyára egész biztosat tud mondani. Csókollak drága hercegnőm. Isten veled !

Sietve távozott el.

Valóban Metternich herceg érkezett haza külügyminiszteri hivatalából.

Kedvezőtlen híreket hallott mindenfelől, Páris, Berlin és Olaszország felől.

Mindez csak hir, semmi hiteles tudósítás. De annyi rossz hirnek még is kell némi alapjának lenni.

Beüzent a hercegnőhöz, hogy rendkívül el van foglalva. Nem jelenhet meg az ebédnél.

Alig pár perc múlva titkárja jelentette, hogy a hercegnő ő magassága kéreti, kegyeskedjék őt egy pillanatra fogadni.

A herceg kérte, hogy bocsásson meg, mentse ki, sok és sürgős elfoglaltatása.

Alig lépett ki a titkár, a hercegnő sietett be nagy izgatottsággal.

— Hercegnő! kiáltott föl Metternich zavarodott udvariassággal közeledve eléje.

— Bocsánat hercegem, hogy nem birtam engedelmeskedni parancsának, a nagy izgatottság beteggé tett.

— És mi okozta a hercegné nagyfoku izgatottságát?

— A kedvezőtlen homályos hírek, melyek a városban szállonganak.

— Hallottam magam is egynémelyet, de ezek hivatalosan még nincsenek megerősítve.

— Azt beszélik, hogy már falragaszok is jelentek meg, melyet a rendőrség elkobzott.

— Valóban ily intézkedéseket tett a rendőrség.

— Talán ily körülmények között elhalasztanók a mai estélyt. Még van idő a visszahívásra.

— Semmi esetre, válaszolt hevesen a herceg, ezzel fokoznók a zavart s a bonyodalmat. Az utolsó negyedszázad alatt annyi kedvezőtlen hírek és események kinos hatását kellett tapasztalnunk; és mindezt átértük anélkül, hogy egyetlen hajunk szála is kihullott volna miattok. Mindenesetre tartsuk meg hercegnőm! Legyen ön derült, szép, szellemes s fogadja vendégeinket mint máskor is szeretetreméltóan s legyen meggyőződve, hogy a jelen körülmények között ez a legjobb, mit tehetünk!

Esteli 9 óra felé lehetett az idő. A fényesen kivilágított hercegi palota előtt arany-ezüst zsinóros kocsisok s pompás uri fogatok állottak meg, melyeknek illatos belsejéből Bécs legszebb s legdelibb hölgyei szállottak ki ragyogó öltözetekben, rendjelekkel diszitett főurak karjain.

A lépcsőzet gazdag perzsa szőnyegekkel volt borítva, melyeken drága vázákban váltakozva pálmák és illatos virágok voltak elhelyezve, minden egyes lépcsőzeten vörös öltönyű drabantok, mint szobrok állottak alabárdjaikkal.

Az elfogadó teremben a herceg és hercegnő fogadták és üdvözölték a vendégeket, kiknek arca ragyogott a jókedvtől.

Az elsők között érkezett herceg Auerpergné örökké nyájas, vidám arcával férje karján, mély tisztelettel üdvözölte a házigazda a hercegi párt, míg fürkésző szemei kémlőleg futottak át a fényes teremben. Mintha kérdezte volna : és mégis ?

Aztán jöttek a többiek, mind kiváló nagy uraságok, hercegek, grófok, főpapok, katonai és polgári hatóságok főnökei, későbbben egy-egy főherceg vagy főhercegnő, kiket a herceg lenn a lépcsőzet alján, a hercegnő az emeleti lépcsőzet felső részén fogad, sőt jött a király képviselője, herceg Hohenlohe táborszernagy is. Ezzel teljes volt a vendégkoszoru. Egy-két elmaradott vendég figyelmet sem érdemelt.

A nagyszámu vendégsereg megoszlott a fejedelmi pompával diszitett illatos termekben. Metternich hercegnőt Ferenc Károly főherceg vezette karján, míg nejét, a szép Zsófia főhercegnőt Metternich herceg.

A zene megszólalt s táncolni kezdettek.

Mesés fény, tündérszépség, szikrázó szellemesség egyesülve voltak a termekben, mintha az Olimpus regeistennői szállottak

volna le a földre mulatni a halandókkal. Mint istennők ugy sem teheték ezt.

De mindnyájának arcán ott volt egy-egy néma kérdőjel : hogy mi történik másutt, míg ők itt mulatnak ?

Telegrafok még akkor csak igen kevés helyen voltak. Hogy egy futár Milanóból Bécsbe érkezzék, legkevesebb két napi halálos lovaglás kellett, ha ugyan a futár utközben ki nem dőlt.

Valjon mit fog a legközelebbi hozni ?

Mindenki ezt várja, ezt kérdezi, ezért aggódik, ami végre is Ferenc Károly főherceget azon kérdésre indította Metternich herceghez, hogy talán valami baj van a hercegi családban ?

— Nem, fenség! válaszolt a herceg, a hódolatteljes tisztelet kinyomata tükröződik vissza mindenkinek arcán.

— Hát akkor, herceg, mulassanak vendégei egészen szabadon. Ne zavartassák magokat általunk. Mi távozunk.

E pillanatban portól lepett, fáradságtól roskadozó vértés tiszt lépett az előcsarnokba, épen midőn Ferenc Károly főherceg és neje távozóban voltak.

Amint a futárt meglátták, mindnyájan megdöbbsentek. Azonnal körülvették. Honnan jön főhadnagy ur s hol a sürgöny ? tudakolták csaknem egyszerre.

— Egyenesen Milanóból jövök, válaszolt ez. Két nap és két éjjel váltott lovakon nyargaltam. Ime a sürgöny !

S pecsétetes levelet nyújtott át Metternich hercegnek. Radeczki táborszernagy hivatalos jelentését.

Mig ez a főherceggel visszavonulva a sürgönyt fölnyitotta, Zsófia főhercegnő a nők élénk érdeklődésével kérdezősködött a futártól :

— Mit csinál a mi derék tábornagyunk Milanóban ?

— Ő nincs Milanóban !

— Hát hol ? kérdezték mindhárman egyszerre, még a sürgönyt olvasók is.

— Kivonult onnan. Az egész Milanó föllázadt. A nők forró vízzel, olvasztott szurokkal öntötték bennünket az emeleti ablakokból. A férfiak mind fegyverben állanak. Minden utcából, minden házból még a tornyokból is lövések és golyók fogadtak. Többen a miéink közül a lázadókhöz átállottak.

Metternich a kielégített hiuság kárörömeivel jegyezte meg:

— Előre megmondtam. Nemde a dezertálók magyarok voltak ?

— Sajnos, magyar huszárok, válaszolt a futár.

— Ez a magyarok sokszor emlegetett lojalitása ! mondotta boszankodva Metternich herceg.

— A tábornagy kívül a város előtt ütött tábort, elzárván minden utat, melyeken élelmi szereket lehet a városba szállítani. Oda kívül mi vagyunk az erősebbek. A lázadók a falak között azok. De ha egyszer elfogy élelmiszerök, egyetlen napig sem tarthatják magokat. Kénytelenek kapitulálni.

A főherceg most Metternichhez fordult.

— Itt gyors segítség kell. Most önön a sor, herceg, hogy a legsürgősebben intézkedjék.

— Tudom kötelességemet s látni méltóztatnak királyi fönségtek, hogy semmit nem fogok elmulasztani a törvényes rend helyreállítására.

— Nekem úgy látszik, mondotta Zsófia főhercegnő, hogy egész házunk veszélyben forog.

— Évtizedek óta ön volt, herceg, ör-

szellemünk. Legyen ön most is az s mi nem fogunk hálátlanok lenni.

— Mentse ki ön, titkár ur, távolmaradásomat tisztelt vendégeim előtt, fordult a herceg közelében álló titkárjához.

— A futár érkeztere ezek nagy része azonnal távozott, jelentette ez.

— A rossz hír tehát csakugyan szárnyon jár! mondotta Metternich gunyosan, ma délelőtt már ezt mindenütt suttogták a hivatalokban.

— Tudom, hogy ön, herceg, a tettek embere. Felesleges lenne tette sűrgetni. Kérem azonban, hogy e rossz hirrel ne zavarják szegény Ferdinek nyugalalmát. Ha valami felett aggódik, mindjárt előjön betegsége. Kiméljük őt, ameddig lehet. Intézkedjék ön a haditanácscsal egyetértőleg. A viszontlátásig!

A látóhatár fekete pontja most már felleggé tornyosult, mely Bécsset készül elsöpörni!

V.

A szabad sajtó diadalünnepe.

Félistenek jártak akkor a földön, hirdetve a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméit. Próféták, kik megjósolták a bekövetkező nagy időt.

Minden országban, minden földön felállították az oltárokat és minden oltárra meghozták az áldozatot a hazáért és szabadságért.

Bécsben már vér folyt, hazánkban még csak forrongott az eszme : Szabad polgárnak lenni a szabad hazában !

A budai várkazamaták egyik sötét, nedves börtönében tölti sorvasztó bajait a szabadságnak régi apostola Táncsics ! Hat évi börtönnel sujtották szabad eszméiért. Még csak hármát töltött ki ebből s nagy kérdés, ha valjon a többit meg fogja-e érni ? !

Pesten nagy riadalom van. Valami nevezetes vendége van a fővárosnak. A távollevők találgatják, hogy ki ? Talán a nádor ? Vagy még ünnepelebb, talán a király ? Ezért éljenez, ezért riadoz százezer ajak és az egész főváros !

A fogoly, ki mindezeket sötét börtöne nedves falai között hallja, azt gondolja magában :

— Éltesse őt az Isten ! Addig éljen, míg a honnak él !

Aztán tovább füzi gondolatait :

— Együtt éljen hon és király ! békés egyetértésben tisztelve, szeretve s egymást

kölcsönösen támogatva legyen nagy és boldog !

Lassankint mindinkább közeledik a börtön felé az üdvözlő Alleluja !

Most már egyes szavakat is ki lehet venni.

— Éljen az alkotmány ! Éljen a felelős minisztérium ! Éljen Táncsics !

Legalább a szegény fogoly azt gondolja, mintha ezt hallaná. Ez különben a lélek hallucinációja ! Máskor is álmodott ő már ilyeneket !

— De nem ! Ő nem álmodik ! Ébren van ! Minden érzéke ezt igazolja !

— Hanem hát akkor hogy jön az ő neve összefüggésbe az alkotmánynyal. Egy elítélté, egy bebörtönözötté !

Majd megmagyarázza ezt neki estére az ő egyetlen hirlapja, mely őt összekötésben tartja a külvilággal : az őrt álló katona.

Ez szokott neki néha, ha jó kedvében van, egyet és mászt elmondani.

De szeretné most is megkérdezni tőle, hogy kit és miért éljeneznek ? Hanem hát nappal nem áll szóba vele az őr, meglátnák és megbüntetnék. Majd estve, mikor senki nem látja.

A zaj, a riadozás azonban mind közelebb-közelebb jön. A kapukat bezárják ! Mi ez ? Mintha ellenség akarna betörni a várba ! De hát csak nem az ellenséget éljenzik . . . Bizony nem ! Ismét kinyitják a kapukat s nagy tömeg jön be, száz meg száz nemzeti zászlóval ; és ez mind az ő nevét riadozza :

— Eljen Táncsics !

A fogoly azt gondolja, hogy valami csendes téboly környezi. Fejét tapogatja. Ébren van ! Nem álmodik !

Valóban őt illette, a szegény foglyot a szabadság üdvözlő kardala.

Most az egész tömeg megáll börtöne előtt s egy szivvel és mint a föltámadás új életre keltő szózata riadozza :

— Éljen Táncsics ! Hol van Táncsics ! Halljuk Táncsicsot !

Hirtelen valamely fény cikázik át a fogoly elméjén, vakító villám, melynek fénye elveszi lelkének még megmaradt csekély világát. Mintha a nemzet őt ünnepelné. Hogy is lehet ilyet gondolni ? !

A tömeg mint ércfal áll börtöne előtt és éljenzi őt s türelmetlen zajjal követeli, hogy bocsássák ki Táncsicsot ! Midőn pedig ezt még sem teszik, hatalmas ércalapácsokkal és lándzsákkal verdesik, feszítő vasakkal akarják föltárni börtöne ajtaját.

A kalapált vasból készült ajtó egy-egy ütésre olyat durran, mint egy ágyu, de a szilárd szerkezetü mű mindenek ellentáll.

A katona ör félrevonult. Ha a főőrség nem bánja, hát neki még kevesebb köze hozzá ! Meghuzta magát egy sarokba.

A börtönőr pedig az összes kulcsokkal megszökött. Megijedt a szerencsétlen, hogy most valamely nagy bajba kerül. Idő kellett, míg valahol egy lakatost találtak, ki fölnyitotta a megostromolt ajtót.

És ott állott előttük az osztrák kormány által halálra keresett, a magyar birák által megkinzott elítélt, a börtönben megöszült mártir; mártirja a gondolat- és szólás-szabadságnak. Ezer meg ezer hang éljenzi és riadozza :

— Halljuk Táncsicsot !

Az pedig ott állott szótlanul, mintha bebörtönzött lelke szabaddá lett testéből elszállott volna !

Csak pár szót tudott mondani. Csak ennyit :

— Tisztelt polgártársak ! Éljen a haza ! És azzal összerogyott. Azt hitték, hogy

szélhűdés érte. Meghalt a megszabadulás pillanatában.

Fölrázták! Vállaikra vették. Meghajtották előtte zászlóikat. Alleluja! Éljen riadozással üdvözölték s így indultak vele diadalmenetben által Pestre.

Ott pedig ez alatt Petőfit követte ezernyi sokaság! Az egész nép! Egy költeménye volt. Tartalom, forma, hang mind szokatlan benne. Ezt akarják kinyomatni. Sok ezer példányban.

De nem szabad. A sajtó cenzura alatt van. Előbb majd átnézi azt a verset valami szemüveges öreg ur, a mult századból ránk maradt mumiája az osztrák kormánynak, aki visszaborzad annak minden sorától, minden szavától, izgatást, lázítást, fölségsértést lát minden betűjében. Nagy haraggal keresztül huzza vörös irónjával az egészet! Tűzbe vele! S bedobja a papirkosárba! Bizonyosan ez lesz a sorsa. Nem is lehet más! Legalább a jobban értesültek nem is gondolhattak mást.

De mást gondolt Petőfi!

Amint a Trattner-féle ház közelébe értek, Petőfi föllépett a bolt előtti lépcsőzet felső fokára s onnan akart beszélni a néphez.

— Tisztelt polgártársak!

A sok ezernyi néptömeg viharos lelkesedéssel éljenezte Petőfit, szünni nem akart az üdvözlő zugás, hiába intett a költő kezével, hogy beszélni akar, hiába vette le lengő tollas kalapját, azzal is integetve. A lelkesedés lázas kitörése nem akart szünni.

Közbe a zajt tulharsogó kiáltások halatszottak:

— Szavalja el a »Talpra magyart!«
Halljuk a »Talpra magyart!«

És csakhamar ezt követelte az egész népáradat.

Petőfi ekkor még egy lépcsőzettel fö-

lebb ment, a bolt ajtajába állott s elkezdte hazafias versét szavalni.

Az volt a lelkesedés, a mámor, amelyet még addig a főváros nem látott, nem hallott, midőn a százezrekre menő tömeg fölémelt ujjakkal dörögte utána minden versszak végén az eskü szavait.

— A magyarok Istenére esküszünk !

— Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk !

— Esküszünk ! Esküszünk ! Esküszünk !!

A fiatal népköltő ott állott az ezernyi sokaság előtt, szabad ég alatt bátor homlokával s szilárd arckifejezésével ; egy őskori látnokot képzelt magának a nép, ki rabigába vert honfiai láncainak összetörésére szólítja fel és ösztönzi !

— Nyomassuk ki sok százezer példányban s osszuk szét a nép között !

— Menjünk a cenzorhoz ! hallatszottak a fölkiáltások.

Petőfi kalapjával intett, hogy szólani akar.

— Halljuk Petőfit !

— Petőfi akar beszélni !

Idő kellett, míg Petőfi szóhoz juthatott.

— Tisztelt polgártársak ! kezdte ismét beszédét. — Többen önök közül azt mondják, menjünk a cenzorhoz. Cenzorhoz nem megyünk, nem ismerek többé semmi cenzort. A sajtó szabad ! Foglaljuk le azt a magunk részére !

— Éljen ! Foglaljuk le !

— Magyarország nem ismer sajtótörvényeket, az önkényuralom bilincsei ezek ! Igaz, úgy van ! kiáltások hangzottak. — Ma, midőn a nép kezéről lehullottak a rabbilincsek, szabadon közölhetjük gondolatainkat egymással. Egy verset irtam a mai nap dicsőítésére ! Csak az imént hallották

önök és jónak találva fölhivtak, hogy sok százezer példányban nyomassuk ki és osszszuk szét polgártársaink között! Erre nézve már előlegesen beszéltem a nyomdatulajdonosokkal. Azok nem merik ezt tenni, félve a súlyos következményektől. De mi, a nép, megparancsolhatjuk ezt nekik! Követeljük, hogy ezt a verset azonnal kiszedessék és kinyomassák! Mi parancsoljuk ezt meg neki! Mi, a legnagyobb hatalom, a nép! Menjünk tehát! Foglaljuk le a sajtót és szükség esetén erőszakkal is kényszerítsük a sajtó munkásait, hogy ezt szedjék és nyomják ki!

— Helyes! Éljen!

S a néparadat megindult a közelben levő Landerer és Heckenast nyomda felé.

Jókai, Vasvári, Vidacs már ott voltak, azok is a sajtót akarták lefoglalni. Most már egyesülten foglalták le.

Az öreg Landerer figyelmeztette az ifjakat a következményekre.

— Ez igen nagy felelősséggel jár, uraim. Elveszithetem nyomdámat és szabadságomat.

— Egyedül mi vagyunk a felelősek, heveskedett Petőfi, mi erőszakkal törtünk önre, ön nem volt képes ellentállani. Büszke leszek rá, ha ezért büntetni fognak!

— Mi is! Mi is! erősítették a többi ifjak.

Petőfi kivette attilája zsebéből a vers szövegét, oda ment a hozzá legközelebb álló szedőhöz.

Ifju, alig 18 éves munkás volt ez, igen értelmes arccal, ki feszült érdekeltséggel hallgatta az ifjak hazafias szellemű beszédét.

— Itt a vers, mondotta, szedje ki azonnal. Én parancsolom, Petőfi Sándor a nevem, a vers szerzője és a nép küldötte vagyok.

— Parancsára, Petőfi ur, azonnal.

Átvette a verset, egy ollóval földarabolta azt, magának a két;első versszakaszt tartva meg, a többit mellette levő társainak osztva szét. Jelezván a betűt, melyből szedjék: »Cicero!«

Ez ifju nyomdász *Potemkin O. K. Alfonz* volt, a szabadságharc alatt az államnyomda egyik kitünő munkása.

Öt perc alatt ki volt szedve a vers, másik öt perc alatt mintegy ötven példány belőle kinyomva s a nép között szétszotva. És aztán következett a többi szakadatlanul. Mint drága emléket fogadta mindenki.

Ez volt a szabad sajtó ünnepnapja.

Az egész főváros ünnepelt, énekelt, valóságos bucsujáratot tartott a nyomdához. Szive, lelke mindenkinek tele volt örömmel és lelkesedéssel, csak a börtönéből kiszabadított Táncsics lelke borongott. A sokáig rabkalitkában tartott madár elveszti röpképesét; a hosszabb ideig börtönben vergődött szellem szabad szárnyalását. Idő kellett, míg ismét visszanyeri azt.

Megnyugtatták, biztatták, hogy más idők lesznek ezután. Szabad hazának szabad fiai intézik a haza sorsát. Nagyot sohajtott! Vajha ugy lenne!

És mi legjobban jellemzi a nagy napokat, senki a hivatalos személyek közül ellent nem mondott a nemzeti követelésnek. Elismerte, hogy a hatalom a nemzeté. A tisztviselők és a többi hatalmasságok csak a nemzetnek szolgái.

Még a katonaság is védője lett a nemzet jogainak! Együtt örült, együtt érzett a néppel. Lederer altábornagy katonai parancsnok Budán nem merte őket a nép ellen küldeni; félt, hogy mellé fog állani, mint Parisban.

Az ismert 12 pontnak egyik legsarka-

latossabb és legerősebb része volt : a felelős, független magyar minisztérium. Ez fogja ezentul a nemzetet kormányozni.

Végre valahára bekövetkezett a megváltás órája, amiért a nemzet három száza-
don át küzdött és vérzett.

Megszüntek rabok lenni.

Egy küldöttség ment Bécsbe István nádornak, a királyi helytartónak vezetése alatt, mely a nemzet kívánalmait 12 pontban foglalva átnyujtsa a királynak s kérje azok megadatását.

E küldöttségnek az akkori idők két kimagasló férfia is tagja volt: Batthyány Lajos gróf és Kossuth Lajos. Ezeknél méltóbb képviselőket nem választhatott volna a nemzet.

Este diszelőadás volt a kivilágított színházban.

»Bánk bán«-t adták, az első nagyobb szabású nemzeti drámát!

A színésznők és színészek nemzeti színű kokárdákkal jelentek meg a színpadon. A közlekedés szünni nem akaró éljenriadozásban nyilvánult. A zenekar közkívánatra a Rákóczi-indulót és a Marseillaisét játszotta. Egressy Gábor Petőfi lángragyujtó nemzeti dalát szavalta. Füredi nemzeti népdalokat énekelt s a karszemélyzet Vörösmarty Szózatát zengette. Az egész város fénytengerben uszott.

Örömittas volt minden lélek. A pártok eltűntek a szabad nemzet keblén.

És másnap vasárnap lévén, a szerencsés történetekért ünnepélyes »Te Deum« tartatott a főváros összes templomaiban, mely alkalommal Sujánszky Antal fiatal lelkésztől hazafias dalokat zengedeztek a templomi karok. A szent csarnokokban magasan szállott ég felé a hálaima :

Isten, hatalmas trónodig
 E nép imája fölhatott
 S hazánkra örökös szemed
 Derite fényes korszakot.
 Tiéd szívünknek hálahangja,
 Legyen áldásod e hazán
 S forrón imádó népeden,
 Amit kívántunk oly dicsőn
 Egész világon úgy legyen!

És megalakult a nemzetörség, kezdetben csak önkéntesen. Beiratkozott ebbe minden hazafi, tisztviselő, lelkész, tanár, ügyvéd, bíró, gazdag, szegény és főúr. Mind együtt tanult fegyvert forgatni. Ki tudja, szüksége lehet egykor reá magának, vagy a hazának, vagy mind a kettőnek. És senki nem gondolta, hogy ez oly hamar be fog következni.

A rendek feliratot intéztek az uralkodóhoz.

A mult kor emberei — ugymond e fölirat, — egy-két nap után sirba szállanak, de a Habsburg-ház nagyreményű ivadékára, Ferenc József főhercegre, ki első föllépésekor a nemzet szeretetét magáévá tette, egy fényes trónus öröksége vár, mely erejét a szabadságból meríti s melyet ősi fényében megőrizni a bécsi politika szerencsétlen mechanizmusával bajosan lehet. A dinasztíának tehát választani kell saját java s egy korhadtt kormányrendszer támogatása között. Életet és vért adhatnak a népek szeretett dinasztíájokért, de egy nyomasztó kormányrendszer politikájáért egy verébfiúnak sem lesz kedve soha meghalni. Minden reformtervnek alapföltétele és biztosítéka pedig *a magyar független minisztérium!* Főlséges ur! — így végzi a fölirat, — az események Isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés oltalmában, de érezzük

egyszersmind a kötelességet, gondoskodni, hogy fölséged hű Magyarországot a bizonytalan jövő ne lepje meg.

Egy önérzetes nemzetnek hangja volt ez uralkodójához, kihez szeretettel és hódolattal ragaszkodik.

... E közben kitört Bécsben a forradalom. A francia- és olaszországi események voltak erre igen nagy hatással. Az egész Bécs forrongott. Március 13-án falragaszok hirdették, hogy a nép nem bizik a mostani kormányban. Tehát le Metternichkel!

Le Metternichkel! A külügyminiszterrel! A császári ház miniszterével, az európai uralkodóknak bizalmas emberével, ki több mint 30 éven át intézte Európa sorsát, ki a nagy Napoleont megbuktatta s a törvényes rendet helyreállította nemcsak Franciaországban, de egész Európában. Nekünk ez idő szerint semmi közünk hozzá! Magyarország sorsát ezután külön magyar minisztérium fogja intézni.

A táviró minden pillanatban újabb, riasztóbb híreket hozott. Az egész birodalmi főváros forrong, az utcákon torlaszokat emelnek, egy hirhedett ügyvéd, Bach áll a torlaszvédők élén, a rendőrség kiadta a parancsot, hogy a torlaszok eltávolítandók. A katonák megrohanták, a nép puskatüzzel fogadta őket, különösen heves tűz volt a Jägerzeile hosszú vonalán. A katonák egyenként ostromolták meg a házakat, a lakosság pedig a legerélyesebben védte magát. Azt mondták, hogy az udvar titokban pakol, a király Olmüczbe készül, míg más hírek ezeket határozottan megcáfolták. A katonaság az összes kaszárnyákban készenlétben van; ha a harc az egész vonalon meg fog kezdődni, nem lehet tudni, hogy az mily arányokat fog ölteni. Magyarország ez ideig nem tért le a törvényesség teréről.

Nekünk a törvény a mi várunk és a mi erő-
ségünk ! Ettől soha nem fogunk eltávozni.

És ez események folytán is a magyar
országgyűlés küldöttséget menesztett ő
felségéhez, kérvén a magyar minisztérium
mielőbbi kineveztetését, melyet a szom-
szédunkban bekövetkezett sajnós esemé-
nyek is sürgetőleg követelnek.

OSZK

VI.

Éjjeli királyi kihallgatás.

A franciaországi februári események, az olaszországi általános fölkelés gyújtó hatása alatt, az egész európai kontinens, de különösen az osztrák birodalom egy vulkán volt, nem füstölgött, de forrott; figyelve hallgatták a koronás fők és a nemzetek, ezek között a magyar nemzetnek országgyűlése is, hogy midőn hozzá elérkezik: készületlenül ne találja.

A közeli országokban és birodalmakban mindenütt alá volt aknázva a föld. Lengyelországnak csak egy szikra kellett, hogy az 1846-ban elfojtott, de el nem oltott parázs lángra lobbanjon. Ausztriában már vér folyt, Olaszország lángban állott, hazánkban 12 millió jobbágy kérte, engedjék meg, hogy ők is emberek, honpolgárok lehessenek. Isten kezében van a jövő!

A »karok és rendek« Pozsonyban több napon át tanácskoztak a teendők felett és István főherceget a fiatal nádort, ki akkor Bécsben volt, tiszteletteljesen, de sürgősen kérték, hogy térjen mielőbb vissza. Nagy események vihara közelit. Az egész nemzet bizalma benne van összpontosítva.

Március 13-án érkezett meg a nádor s másnap már az alsó tábla országos ülést tartott, melyen a Kossuth Lajos által már előzőleg beterjesztett felirati javaslat elfogadtatván, elhatároztatott, hogy minden további lépések megtéteszenek a végből, hogy a nemzet törvényes kívánságai meg-

adassanak s a belbéke és nyugalom egyetlen pillanatra se zavartassanak meg.

István nádor vezérlete alatt egy küldöttség neveztetett ki, melynek Kossuth is tagja volt, mely a föliratot Bécsbe fölvigye s magának a magyar királynak, V-ik Ferdinándnak adja át.

A birodalmi főváros ekkor oly állapotban volt, mint mikor a természet fölött nagy vihar vonul át s még hallatszik egyegy távoli dörgés. A levegő villanszikrákkal volt tele.

Pár százezerre tehető lelkesült népsokaság üdvözölte a küldöttséget.

A megérkezés napján Kossuth nem hagyta el vendéglői lakosztályát, nem akart a bécsi népnek tüntetésre adni alkalmat, nem akart tápot nyújtani a reakciónak, melynek sötét árnyát előre látta az események fölé vésztlólag borulni, ismerte az osztrák kormányférfiak hagyományos politikáját : *sötétség, elnyomás s a korszellemmel dacoló erőszak !*

Este azonban Kossuth küldött társai közül többen hozzá menvén, fölhivták, hogy menne velök az utcára, mutassa magát a népnek, annyival inkább, mivel aggasztó hírek szárnyaltak, mintha a »Burg«-ba hivatva, onnan többé vissza nem tért volna. Ugy a küldöttség tagjai, mint maga Kossuth szükségét érezték, hogy megjelenésével véget vessen a kósza híreknek.

Több mint ötvenezer »polgárkatona« (még akkor a nemzetőr név nem volt elfogadva) volt az utcákon fölállítva s talán egész Bécs künn volt az utcákon ; az ablakok mindenütt pazar fényben ragyogtak s milliónyi lámpák vetettek csillagfényt a hosszú palotasorokra, egyedül a büszke császári lak ablakai állottak sötétben, mintha minden élet kihalt volna belőlük.

Pedig élet volt ott, amilyen a sirok sötét éjjelében szokott lenni. A reakció folytatott azok mögött tanácskozmányt a népszabadság kioltására.

Másnap fogadta a küldöttséget Ferdinánd király. Jó szívű, gyermeteg kedélyű fejedelem báb környezetének kezében. Midőn a csaknem reszkető királyt maga előtt látta a küldöttség, nem tudta, őt szánja-e, vagy a népeket, melyeket ő lenne hivatva kormányozni.

A nemzet előterjesztett kérelmét megtagadni nem volt bátorságuk, megadni nem volt erkölcsük sem a család tagjainak, sem a kormány élén állóknak; haboztak, valamely váratlanra lesve forralták a gonoszság tervét. A király adott válasza pithiai jóslatszerű volt; lehetett jobbra is, balra is magyarázni.

Két napig voltak bizonytalanságban; ekkor Kossuth megunva a kinos helyzetet, mely a hosszú türés fonalát megszakíthatná: fölment egyedül a Burgba, minden kíséret nélkül egyszerű kétlovas bérkocsiban Ferenc Károly főherceghez, a császár testvéréhez és trónörököshöz s előadva a válságos helyzetet, kijelentette, hogy határozott választ kér; akarnak-e a magyar nemzetnek igazságot szolgáltatni, vagy nem? Melyet ha meg nem kapnak, ő azonnal oda megy, hova kötelessége hívja és ha ő elmegy megmondani nemzetének, hogy itt igazságra nem számíthat, tudhatják, hogy mi lesz a következése.

Én nem akarok, végezte szavait, a löporaknába szikrát vetni, csak jogot és igazságot kívánok nemzetem részére.

Ferenc Károly főherceg udvariasan válaszolt Kossuth szavaira, hogy ő felsége és az egész udvar elismeri a magyar nemzet kívánságainak jogosságát, szívesen is telje-

sitené, csak Bécs nyugodt volna, nehogy úgy láttassék, hogy nem szabad akaratból, nem atyai szívének sugallatából, hanem a forradalom nyomása alatt szolgáltatott hű magyar nemzetének igazságot.

— Adja nekem fönséged becsületszavát, felelt Kossuth, hogy megadják, amivel a magyar nemzetnek tartoznak és én nyugalmat szerzek a Habsburg-háznak Bécsben.

— És a Habsburg-ház önnek örök hála lesz lekötelezve, mondotta a főherceg.

És erre szavát adta s adott szavát kézzorítással kísérte. És Kossuth szive sokkal nemesebb volt, minthogy ebben kételkedett volna.

A Burgból egyenesen a mozgalom vezéreihez hajtattott Kossuth, kikkel érintkezésbe lépve, sikerült őket afelől meggyőzni, hogy a magyar reformok szentesítése Ausztria alkotmányos életének érdekében áll, minek következtében közegyetértséssel megtétettek a rendelkezések, hogy Bécsben nyugalom legyen.

Ezen a napon este 8 óra után a nádor Kossuthot hívatta magához.

Máskor is komoly arcán valamely bánat felhője látszott borongani, lassan, mintha maga is röstellené, adta elő, hogy a császári család tagjai, bizonyosan téves információk alapján félnek tőle (Kossuthtól), hogy a kezébe adott hatalmat méltatlan szenvedései megtorlására fogná fölhasználni, azért késett ez ideig is a benyujtott törvények megerősítése.

Kossuth sietett biztosítani ő fenségét, hogy ő épen nem akar a kormányban résztvenni, egyedüli jutalmul azt óhajtja, hogy mint szabad hazának független polgára élhessen.

A nádor arca földérülni látszott.

— Tehát ön nem kíván miniszter lenni? kérdezte Kossuthot.

— Biztosithatom királyi fenségedet, hogy ez lenne tőlem a legnagyobb áldozat, mit hazámnak hoznom kellene.

A nádor pillanatra gondolkozva állott, aztán magát elhatározva szólott :

— Ez esetben kérem, legyen szives még kevés ideig várni. Batthyány Lajos grófot is magamhoz kérettem.

Kossuth bocsánatot kért, hogy távozhasson. Vannak tárgyak, melyeknek megbeszélése nem tür tanukat.

A nádor fölhevta Kossuthot, hogy várja be beszélgetésök eredményét.

Nem sokáig kellett várni.

Alig tiz perc mulva ő fensége segéd-tisztje belépésre hívta föl Kossuthot.

— A gróf, szólott a nádor, lehetetlennek tartja, hogy ön nélkül minisztériumot lehessen alkotni.

— Bármely kabinet, fönség, jegyezte meg a gróf, Kossuth nélkül alakulása után egyetlen 24 óráig sem tarthatná fönn magát. Hazánkban az alkotmányos szabadság s ennek biztositéka most az ő nevével van összeforrva.

Kossuth megkísérlette ellenvetéseket tenni. A gróf minden érvét határozottan visszautasította, kijelentvén, hogy nála nélkül meg sem kísérli a kabinetalakítást.

— Akkor, mondotta, nincs más mód, minthogy én is megtegyem az utolsó lépést, s vagy megnyerem még ma a törvények szentesítését föltétlenül, vagy állásomat ő felsége rendelkezésére visszabocsátva, mint hazám egyszerű polgára fogok önökkel visszatérni, hogy részt vegyek a nemzet legszentebb jogainak védelmében, vagy kiküzdésében.

Batthyány és Kossuth remény és ag-

gály között tértek vendéglői lakásaikra, a lázbeteg nyugtalan türelmetlenségével várva a rohamosan fejlődő események végső szakaszát.

Köztudomás szerint Lajos főherceg volt, aki különösen ellene szegült a nemzet kívánságai megadásának, ki a Burgban folytatott tanácskozmányok közben István főherceghez fordulva így szólott: Neked fogjuk köszönni, ha elvesztjük Magyarországot.

Mintegy másfél órai kínos várakozás után jött hozzájuk a nádornak egyik segéd-tisztje azon üzenettel, hogy azonnal menjenek ő királyi fenségéhez a Burgba.

Amint beléptek, a főherceg örömmel s hevesen ragadta meg kezeiket.

— A nemzet óhajta teljesült s én legnagyobb jutalmamnak tartom, hogy ennek eszközlésében nekem is volt némi részem. Jöjjenek, folytatta, a király várja önöket!

Herceg Esterházy Pállal, ki már akkor ott volt, azonnal a király elé vezettettek.

Esteli 10 óra mult. Szokatlan idő küldöttségek fogadására, egyedül a rendkívüli események tették ezt megengedhetővé.

V. Ferdinánd király kabinetirodájában fogadta őket. A császári család tagjai közül egyedül Ferenc Károly főherceg volt jelen. Ferdinánd király kijelentette, hogy hű magyar nemzetének független magyar felelős minisztérium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó és hogy már holnap reggel meg fog jelenni a királyi kézirat, mely a nádort fölhatalmazza, hogy a miniszteri állásokra mielőbb alkalmas egyéneket jelöljön ki s terjeszsen föl.

Mélyen meghajolva fogadták a magyar urak ő felségének kijelentését.

Maga Kossuth Lajos, dacára a dinasztia hagyományos és általa jól ismert politikájá-

nak, dacára három század szomorú történetének, mely vér és lángbetűkkel van Magyarország évkönyveiben följegyezve, hitt a királyi ígéretnak, bűnnek tartotta volna, hogy ebben kételkedjék.

Nemes embert adott nemesi szava kötelez. Hogyne kötelezné sokkal inkább a királyt : az ország első nemesét ?

A nádor meleg szavakban köszönte meg a fölség kegyességét s biztosította a magyar nemzet örök hűségéről és hódolatáról, melyet századokon át, a legválságosabb körülmények között is tanusítani soha meg nem szűnt.

A hivatalos eljárásnak vége volt és csak ekkor mutatkozott a császár-király az ő együgyű kedélyében, melynek folytán uralkodásra oly kevésbé volt alkalmas.

Mint gyermek, ki valamely hibát követve el, most a büntetéstől fél, kezeit összetéve fordult István főherceghez, következő szavakkal :

— Aber i bitt dich, nimm mir meinen Thron nitt. (Kérlek, ne vedd el trónomat.)

Kossuth kitörni készülő mosolyát elfojtotta a fájdalmas érzet. Szegény gyermekkirály ! sóhajtott föl magában.

Távozva a nádorhoz mentek, tanácskezni a további teendők felett.

Már maga a kezdet is annyi nehézségbe ütközött ! Mit fog hozni a jövő ? !

Kossuth mindjárt a tanácskozás kezdetén ismételten és melegen kérte gróf Batthyányt, hogy hagyja ki őt a kabinetből. Ő teljes szellemi erejével, tudásával és munkaképességével fogja a kormányt támogatni, csak azon jutalmat kéri számára, hogy mint közpolgár szolgálhassa jövőben hazáját.

Határozottan és ismételten elutasították kérelmét ; nemcsak gróf Batthyány, de

herceg Esterházy is, ki különösen sürgette Kossuth belépését a kabinetbe.

— Én is, ugymond, ugyanazon érveket hoztam föl, melyeket ön, hivatkoztam azokon felül az állam szolgálatában eltöltött életemre. Azt mondták : most a hazát kell szolgálni, a haza parancsolja. Engedelmeskedem. Elfoglalom a tért, melyre mint őrszemet állítanak. Akit szeretünk, annak nemcsak szolgálni, de érette szenvedni is kell. Viharok tornyosulnak a látóhatáron. Legyen hátralevő életem hazámnak szentelve !

— Igaza van, herceg. Szenvadni is kell a hazáért ! A hazáé vagyok. Rendelkezzenek velem !

Igy lettek Batthyány és Kossuth miniszterekké ! Egy éjjeli királyi kihallgatáson !

VII.

Petőfi vendégei.

Amily nagy volt az öröm és lelkesedés azon hirre, hogy a király Batthyány Lajost miniszterelnökké kinevezte s megbizta egy minisztérium alakításával, épen oly nagy csüggedés és keserűség lepte meg az egész magyar nemzetet, midőn újabb hírek szál-longtak, hogy ő felsége az alkotott törvényeket megerősíteni vonakodik.

Közben mindenféle rémhírek keletkeztek, hogy a budai löportoronyból 30 mázsa löport hordtak egy dunai hajóra elszállítás végett. Ami valóban meg is történt. A löpor az alvidéken már akkor célba vett rác és szerb lázadás céljaira volt elkészítve, hogy Krakóban forradalom ütött ki, Pest utcáin sűrű csoportokban hullámszórt a nép. Falragaszok borították a házakat »Éljen a király!«, »Éljen a felelős független magyar kormány!«, »Bizalom, még minden jóra fordulhat!«

Március 27-én országos ülés tartatott Pozsonyban. A terem minden része a zsu-folásig tömve volt hallgatósággal s feszült kebellet várták a nádor megérkezését, ki midőn a terembe belépett, a viharos lelkesedésnek minden jeleivel fogadták.

Királyi leirat érkezett Bécsből, melyet Ghyczy Kálmán a nádori ítélő mester olvasott föl. A hallgatóság komoly levertséggel hallgatta a leiratot. Ferdinánd király csakugyan visszavonta a nemzetnek adott szavát, hogy a felelős magyar minisztériumot

kinevezi. Zugás és vad kacaj vegyült a föl- olvasott szavak közé. Künn pedig az ország- ház előtt pörgött a dob, a riadó, fegyveresek gyülekeztek, magok sem tudván, hogy mi célra! Az elkeseredés künn és benn le- irhatlan volt.

A pénz- és hadügyminisztérium meg- adását ő felsége határozottan megtagadta, a kereskedelmet is a bécsi kormánytól függő másodrendű szerepre szállította le.

A magyar nemzet e téren, ha csak ön- maga nem akarta saját sirját megásni, egy hajszálnyit nem engedhetett.

Batthyány állott föl elsőnek, fölkerévén István főherceget, méltóztassék közben- járása által odahatni, hogy Magyarországnak a teljes felelős független minisztérium megadassék, ellen esetben mind ő, mind társai lemondanak.

A nádor komolyan kérte a minisztere- ket, hogy ne mondjanak le.

Kossuth válaszolva erre, azt mondotta, hogy a királyi szó minden betűjének szentnek kell lenni. Midőn ő felsége azt mondotta: akarom, hogy legyen felelős magyar minisztérium és alakítsa azt gróf Batthyány Lajos, akkor az uralkodónak a magyarországi dolgokra nézve más tanács- adója nem lehet, mint Batthyány Lajos gróf. A nádor pedig kijelentette, hogy ehez állását köti.

Az ügy sürgős volt. A küldöttség más- nap már gözhajón Bécsbe indult.

Mig ez azonban Bécsben a miniszterek- kel tárgyalt s a királynál kihallgatáson volt, az izgatottság Budapesten napról-napra fokozódott. Majdnem minden nap hol egyik, hol másik kaszárnyában riadót doboltak, azt beszélték, hogy Kossuthot és Batthyány grófot Bécsben elfogták, hogy e miatt a Don Miguel és Vaza magyar gyalogezredek,

valamint az összes huszárok felmondták az engedelmességet, hogy a kaszárnyák, melyekben magyar katonák szállásolnak: ágyukkal vannak körülvéve.

Egy nap este Petőfi izgatottan ment haza az egyenlőségi körből. Igen kedvezőtlen híreket hallott.

— Viharok lesznek! dörmögte magában. Várjuk . . . Tudtuk, hogy e nélkül nem megy ügyünk keresztül. Mikor jártak el velünk szemben Bécsben igazságosan?

Lelke azonban kéjelgett a bekövetkező viharon, mint sirály a hullámozó tenger habjain. Ugy látszott, hogy közelg az idő, midőn szerelméért föláldozza az életét és szabadságáért föláldozza szerelmét. A bécsi véres események után a nép nyugodtan van, mint tenger vihar után. A hullámcsapások csak most kezdik verdesni hazánkat. Mindenre készen kell lennünk, a legrosszabbra is. A bécsi kormánytól minden kitelik. Tüzbe, lángba borítja hazánkat, ha vele Ausztriának használhat. Ez gyalázatos politikája századok óta. De mi résen állunk. Mesterünk azt mondta, hogy rajtunk még a pokol kapui sem vehetnek diadalt, én pedig azt mondom, hogy mi még a poklok is diadalmaskodunk. Trónokat láttunk mostanában megrendülni és összeomlani, de a népuralom trónja soha össze nem omlik, sőt erősbül. Előre tehát a népek Istenének nevében.

Ezeket inkább önmagában beszélte, mint valakihez vagy valakivel. Nem látott ő most mást, mint ami mindig lelkében volt: imádott hazáját, melyért ő minden pillanatban kész volt vérét és életét föláldozni.

Mély gondolatokba merülve lépett szobájába. Csak neje figyelmeztette s erre látta, hogy vendégek van.

Gróf Kornis Kázmér huszárcapitány neje : Casati Angela grófnő, szólott neje az idegen hölgyet bemutatólag. Férje egész századával átment az olasz fölkelőkhöz.

Petőfi melegen üdvözölte a grófnőt. Ebből ismerek méltóságod férjére, hogy magyar s a szabadság barátja.

— Mely sokszorosan értékes előttem, midőn azt a szabadság dalnoka nyujtja.

— Mintha hallottam volna méltóságod nevét említetteti.

— Igen is, sokszor említettem atyja nevét, mondotta Julia, történeti nevezetességü név, egyik őse a világhirü Pitti palotának s az abban levő muzeumnak alapítója.

— Igen ! Igen, most már tisztán emlékszem, kiáltott föl Petőfi élénk érdeklődéssel ; e palotában feküdtél súlyos betegen, hogy én erről meg tudtam feledkezni ! kiáltott föl Petőfi.

— Olaszországban utaztam társalkodó nőmmel, vette át a szót Julia, midőn hirtelen láz lepett meg, mely ágyba döntött. Utitársnőm a messze idegenben kétségbe volt esve, midőn barátnőm atyja, ki akkor Flórenzben lakott, valamely lapban olvasva véletlen betegségemet, azonnal palotájába vitetett, saját orvosával gondoztatott s több heti gyógykezelés után gyógyultan, jósága minden jelével halmozva bocsátott el palotájából. A két ifju leány szive ekkor forrott össze. És az időtől fogva az olasz grófnő s a magyar birtokos leánya : Szendrey Julia barátnők lettek. Időszakonként levelet váltottak egymással. Hogy feledhettelek volna tégedet, lelkemnek elszakadt drága felét, mondotta Julia, melegen ölelve magához s forrón csókolva kedves barátnőjét.

— Isten hozott ! Légy nálunk sokszor üdvözölve. Tekintsd ami kevesünk van, mint sajátodat. Vajha csak némileg is viszonzhatnám sok jóságodat.

Az olasz nő szomoruan nézett a költő nejeére.

— Épen azért jöttem oly messze földről . . .

— Akkor épen jó helyre jöttél kedvesem.

— De én nagy uzsorás vagyok, suttogta ez. Ezerszeres kamattal kérem vissza a csekély előleget.

— Bianco meg van adva, mondotta Petőfi, amennyiben ez tőlünk függ.

— Köszönöm ! Szivemből sokszor köszönöm !

— Hozhatnánk bár a legnagyobb áldozatot, csak parányi részét rónánk le tartásunknak. Nemde Sándorom ?

— Megelőztél, kedves Juliám ! mondotta Petőfi. Parancsoljon velünk, grófnő !

— Önök bizonyosan tudják, hogy szegény nemzetünk most a gyülölt német zsoldosok ellen küzd halálos harcot.

— A szent szabadság harcát, grófnő ! Lehet, hogy nemsokára mi is ezt tesszük.

— A mi zászlónk, folytatta a grófnő, már ott lobog a tűz és vérkeresztelőben. Gyöngék, szervezetlenek vagyunk. Inga-do-zunk. Idegen segélyre hasztalan várunk. Ezek az Isten kegyelméből élő koronás urak csak egymást segítik. Egymás érdekeit istápolják. Ha egykor minden rabnép összetörné bilincseit s szabad és független lenne, mi lenne a trónokkal és koronákkal ? Hova lennének a Habsburgok, Hohenzollernek, Romanovok ? A széttagolt Olaszország az »Unita Italia«-ért, az egységes Olaszország-ért hasztalan ontja véré-t az osztrák katonai nagyhatalommal szemben . . .

Pillanatig szünetet tartott a grófnő, szemeiben könnyekkel, aztán egyik kezével a Julia, másikkal a Petőfi kezét megragadva, könnyörgő hangon szólott :

— Azért jöttem, hogy kérjelek. Segitsetek Olaszországon !

— Igen ! Igen ! Jó helyre jött, segítünk ! Szervezünk olasz légiókat.

A grófnő szomoruan rázta fejét.

— Azzal nem érnénk célt.

— Mit parancsol tehát !

— Szegény könyörgő vagyok, mondotta a nő mindkét kezét összekulcsolva, esdő tekintettel. Hivják haza a magyar katonákat s ne engedjék, hogy Magyarországból újabb segítséget nyerjenek. A németekkel majd elszámolunk. Szomorú lenne, ha a két szomszéd nemzet, az olasz és a magyar közös elnyomójáért gyilkolná egymást s ontaná egymás véréét !

— Soha ! Soha ! kiáltotta Petőfi izgatottan, mi ezt nem fogjuk megengedni.

— A mi legyőzetésünk után önök következnek : a magyarok. Atyám házánál elsőrangú politikusoktól hallottam : az osztrák mai szorult helyzetében mindent megad a magyaroknak, amit kívánnak. Nagylelkű lesz, de csak addig, míg a szükség ezt parancsolja. Fordul a hadszerencse kockája, azonnal visszavon mindent. Most gyöngé ! Ne engedjék, hogy megerősödjék. Ma remeg. A meggyilkolt szabadság eszméje egész Olaszországban fölkel sirjából, zászlói mind nagyobb területen lobognak ; a megtépázott, megalázott sas vijjongva menekül, ne engedjék, hogy megerősödve valaha ismét visszatérjen. Ne szavazzanak meg Ausztriának az olasz háborúra pénzt és katonát, akkor az »Unita Italia« életre kel és erőssé lesz.

— Igaza van grófnő. S legyen felőle meggyőződve, hogy Ausztria tőlünk egyetlen egy krajcárt, vagy egy katonát sem fog kapni az olaszok ellen !

— Igen, Petőfi Sándor, a magyar

Tirtaeus így gondolkodik. De hát a többiek ! A többiek !

— A sajtó a mi fegyverünk. A szabad sajtóval most mi rendelkezünk ! Nem hiszem, hogy legyen magyar, ki az osztrák iránt e pillanatban talán érzett jóindulat oly elfogulttá tegyen, hogy neki az olasz szabadság elnyomására pénzt és katonát szavazzon meg. Ha a magyar és olasz két szomszéd nemzet együtt érez és együtt tart, összeomlik a korhadt, roskatag ausztriai trón. S hiszem Istenem, hogy ez mielőbb meg fog történni.

E pillanatban a posta több levelet hozott, melyeket közösen, nagy érdeklődéssel vettek át. A grófné atyjától várt leveleket.

Mindenki saját leveleivel volt elfoglalva.

Alig tekintett Petőfi a maga levelébe, hevesen, örömteljes meglepetéssel fölkiáltott :

— Itt van ! Batthyány Lajos grófot a felség kinevezte miniszterelnöknek, aztán pillanatig megállott, tovább olvasva. — Kossuth Lajostól, folytatta aztán maga a király kívánta, hogy vállaljon tárcát és ő a pénzügyit vállalja. A többi a dolgok rendjében egymásután következik. Aztán jön az új országgyűlés egybehívása s tavasszal a választások ! Éljen a független Magyarország ! Köszönöm te neked Istenem, hogy ezt megengedted érni ! Köszönöm !

— Éljen ! riadozta egy hang vissza a szoba háttéréből.

— Ki az ? kiáltott Petőfi fölugorva s a szoba azon része felé nézve, ahonnan a ezeket a szavakat vélte hallani !

A szomszéd szoba háttéréből egy 40—45 év körül levő férfit jött az illetők elé.

— Egy még szerencsétlenebb hazának

fia, mint ön, mert míg önöknek csak kisebb népfajokkal, nekünk ugyanannyi koronás főekkel kell küzdenünk, kiket számtalan érdekszálak fűznek egymáshoz, melyek közül ha egyet megszakit valaki: mind megérzi és mind felzudul ellene. Jó napot, grófné asszonyom! Méltóságod nem emlékszik reám, mint gyermeket ismertem méltóságodat.

— Férjem gróf Kornis Kázmér huszárszázados, ki most a mieink között szolgál.

— Ismerem, derék ember, kitünő katonára. Szerencsét kívánok méltóságodnak a szent frigyhez.

— Csaknem gyermekleány voltam, midőn atyám házában szedtem lelkembe a szabadság eszméit, melyekért rajongásig lelkesültem. Mint ifju leány erős fogadást tettem, hogy életemet első helyen hazámnak szentelem, megújítottam e fogadalmamat, midőn férjemnek nyújtottam kezemet, nemzetem ügyében vagyok most itt, míg férjem Milanóban vagy a novarai síkon küzd az osztrák zsarnokság ellen.

— Legyen itt is üdvöz grófnő! Mazzini vagyok. Egész Olaszországból száműzött, ki azért nem szünik meg hazájának hü fia maradni.

VIII.

Az olasz szabadság ellen.

Együtt ültek a honatyák, az országnak színe java. Nagyon komoly ügyek forogtak szőnyegen. Belőlről a rác és szerb lázadás, mely a délvidéket már lángba borította. Magyarok, szerbek, rácok, kik eddig testvéri jóindulattal viseltettek egymás iránt, most ölik, gyilkolják, pusztítják egymást.

Ide juttatott bennünket az osztrák perfid politika.

Kivülről sem valami fényesen állottak Ausztria ügyei. Az olasz önkéntes seregek győzelemmel harcoltak az osztrákokkal. Maga Radeczki Novara alá huzódott, míg seregének másik része Firenze felé vonult vissza.

Radeczkinék már csak egyetlen reménye : a vitéz magyar katonák ; a hősiek gyalogezredek : a Prinz Preuszok, Don Miguelek, Vazák ! Aztán a rettenthetetlen magyar huszárság, különben meg sem állhatna az olaszok előtt. Ahol ezek vannak, mindenütt ők a győztesek, a Zanini, Cecopieri olasz ezredek nem megbízhatók ; volt rá eset, hogy a magyarok közül is sok elhagyta a sárga-fekete zászlót. A lombárd velencei királyságban Ausztria ügyei a legrosszabbul állottak. A bécsi hadügyminiszter megkereste magyarországi kollégáját, hogy 40,000 főnyi segítséget küldjön az olaszok ellen. Ausztria ügyei oly kétségbeejtőleg állottak Olaszországban, hogy Radeczki ennyi erőt tartott szükségesnek a forradalom általános elnyomására.

A magyar nemzeti közvélemény felháborodott, midőn ezt meghallotta.

Magyar katonákat a népszabadság leigázására adni gondolatnak is fölháborító. Századok óta ez volt Ausztriának átkos politikája, egyik nemzetet a másik által leigázva tartani.

— Nem adunk! volt reá a közvélemény válasza. Egyetlen katonát sem adunk.

De megszólalt a böles politika :

— Igaz, Magyarország önálló államot képez Ausztriában, de a legbensőbb szövetségben áll vele, jó és balsorsban osztályrészesé. Ki Ausztriát leveri, Magyarországnak is kárt tesz vele. Az önvédelem politikája parancsolja, hogy a kérelmet el ne utasítsuk.

Gróf Kornisné nemzeti missziót teljesített, midőn fölkereste a legbefolyásosabb politikusokat, magát Deák Ferencet is, élénken ecsetelvén Olaszország sorsát, az apróbb államok között időszakonként kikitörő nyugtalanságokat, forradalmakat, melyek megújuló nagy sebként folytonos lázban tartják Európát. Saját érdekek ellen tesznek az államok, ha ezt nem orvosolják. És erre most van a legkedvezőbb alkalom, mikor az egész Olaszország megnyilatkozott, midőn mint villanytűz, egyetlen eszme, egy törekvés hatja át az olasz nemzetet, az egész Apennini félszigetet, az »Unita Italia!« És ennek egyedül Ausztria áll utjában a lombárd-velencei királysággal, mely egy darab vonagló élőtest a rodthatag Ausztriához fűzve; ha ezt szabaddá teszik, a többi apróbb államok, mint elszakadt részei önként hozzá csatlakoznak s helyre áll az európai béke. Ellen esetben hamu alá takarják a tüzes zsarátnokot, mely egyetlen szellő érintésére ismét lángra lobban. A történelem itélni fog a magyar

nemzet fölött, ha a téves politika folytán az egységes Olaszország ellen foglal állást.

Petőfi is e napokban fejtette ki a legnagyobb politikai tevékenységet, a »Fillingerben«, a »Radikál körben«, az »Egyenlőségi társulatban« magát fölülmulólag szónokolt, informált, kapacitált, föltárta eszméit a népek szabadságáról, beszélt a magyarok és olaszok testvériségéről, régi rokonszenvről, midőn a tatárok elől menekülő IV-ik Béla magyar királyt az olasz szigetek lakói mentették meg, midőn Nagy Lajos királyunk az olaszok által is gyűlölt Johanna nápolyi királyné ellen hadat vezetett, az olaszok voltak kalauzai és élelmezői és az időtől fogva sem szünt meg a testvéri jó egyetértés a két nemzet között, inkább ápolni kell ezt, mint korlátot emelni a két nemzet közé. Ha Ausztriának baja van az olaszokkal, ez az ő belügye, végezze vele a hogy tudja, de ne kívánja, hogy az ő érdekéért a magyar katonák vérezzenek és a magyar kincstár károsodjék.

Petőfi nem volt a nemzetgyűlés tagja, különben ott szólalt volna föl bizonyosan s a népszabadság legnagyobb apotheozisát hallotta volna a nemzetgyűlés.

A hitvány érdekpolitika csekély többséggel megszavazta az olaszok ellen adandó katona és pénzsegélyt. A nemzet első költője is : Vörösmarty Mihály erre szavazott.

Nemcsak az olaszok vették ezt kedvetlenül a magyar nemzet vezérköltőjétől, de csaknem az egész haza. Költő nem mondhat mást, mint mit lelkének ihlete lehel lantjának hurjaira és az nem lehet más, mint a szabadság harsonája !

Senki nem szerette jobban Vörösmartyt mint Petőfi, csaknem atyját tisztelte benne. És mégis megróttá tettét.

Ekkor jelent meg az »Életképekben«

Vörösmartyhoz írott verse, melyben minden versnek refrainje ez :

Nem én téptem le homlokodról,
Magad tépted le a babért !

Könyei omlottak, mártir kinokat állott ki, mig ezt írta, de megírta. És hogy ha annak minden betüje egy-egy törsturás lett caesári atyja, Vörösmarty ellen : ő Brutus lett volna.

Költő mint Petőfi, máskép nem tehetett.

Lelke látnoki világával sejtette a bekövetkező eseményeket, a viharokat, melyek ellen minden erőnket meg kell feszíteni, a lét és nem lét halálos küzdelmét Ausztriával és mi most Ausztriával együttesen akarunk láncokat kovácsolni a szabadságért küzdő olasz ellen, melyekkel aztán később minket is rabokká tesznek. Szegény szerencsétlen nemzetem ! Akkor fogsz majd látni, midőn szemeidet elvesztetted ! De hát így van ez megírva a sors könyvében !

És végre egy napon megérkezett Angela férje is, gróf Kornis huszárőrnagy. Az olasz forradalmi kormány léptette elő. Mintegy félszázadot hozott haza vitézeiből. A többi a novarai sikon maradt Olaszországban halva. Midőn Radecki az olasz szabadságharcosokat nevezett helyen szétverte. A menekülőket Kornis őrnagy fedezte huszárjaival, kétszer vették körül a vasasok, mind kétszer keresztül vágta magát. De jó vitézeinek fele ott maradt. A többit idegen népeken, ismeretlen országokon, ellenséges seregeken át szerencsésen haza hozta. Majd itthon fognak verekedni a némettel !

Pedig ezer veszélyen kellett magukat keresztül küzdeniök.

Egy század svalizsért inditottak utánok. Magoknak sem valami sok volt. A pa-

rancsnok, mikor közelébe jutott, parlamentairet küldött hozzá, hogy adja meg magát. Biztosítja életét. Paduában, Veronában vasas és uhlanus ezredek vannak, ezektől kegyelmet nem várhat. Ha pedig ellentáll : hirmondó sem marad közülök !

És mégis haza jöttek !

Az olasz parasztban sok ügyesség és sok fufang van.

Mikor meghallották, hogy szökevény magyar huszárok jönnek, elibök mentek, elmondták, hogy hol és mikép várják őket a vasasok, meg az ulánusok, aztán szép szóért és jó pénzért, amiért az olasz sokat megtesz, vezették s kalauzolták őket uttalan-utakon, hegyeken, folyókon, mocsárokon és erdőkön át, ahol csak ők tudták a járást s mig az egykori kamerádok egész éjen át teljes készenlétben várták őket, már ők akkor a harmadik vagy negyedik faluban jártak.

Hiában tűztek jutalmat a feljelentők részére, inkább megcsalták, félre vezették őket, hamis utra terelték.

Ezer baj, veszély és még több nélkülözés között végre elérték a magyar határt. Itthon voltak. Hála Istennek ! Itt már szabad meghalni a hazáért ! Nincs is más óhajtasuk !

IX.

Az őrszellem.

Bécsben nagy mozgalom és izgatottság volt. A házak homlokzatáról, ablakokból óriás zászlók függöttek Ausztria, Magyarország és a német birodalom színeivel; fél Bécs az utcákon hömpölygött, örvendett, tombolt, éljenzett. Éltette Magyarországot és a magyar alkotmányt.

Mint hullámár özönlött a nép a dunai kikötő felé, várván a magyar országos küldöttséget.

— Vivát! Éljen!! hallatszott, midőn a gőzhajó föltűnt a látóhatáron.

Alig egy rövid óranegyed múlva a legviharosabb lelkes éljenzés üdvözölte a partra szállott magyar urakat.

Elől a haza büszkesége, a nemzet első tisztviselője, a délceg és daliás termetű István főherceg nádor, megnyerő, de most nagyon komoly tekintettel, utána az antik szoborszépségű Batthyány Lajos gróf, mellette halvány arcával és sugárzó szemeivel feltűnő Kossuth Lajos.

A bécsi nép leirhatlan lelkesedéssel fogadta a küldöttséget; a nádor kocsijából kifogták a lovakat s maga a nép vont a szeretett, a kedves vendégeket; virágokat szórva utaikra, koszorukat függesztve az utcákon keresztül vont sodronyokra, üdvözlő jelmondatokkal.

Merre a menet elvonult, az ablakok mind tárva voltak, szebbnél szebb gyönyörű hölgyek kendők lobogtatásával éljenezéssel és tapsokkal üdvözölték a szeretett, a kedves vendégeket; virágokat szórva utaikra, koszorukat függesztve az utcákon keresztül vont sodronyokra, üdvözlő jelmondatokkal.

A Ringen levő palotasor egyik első emeleti erkélyén gyönyörű szőke hölgy ült, szemei kékek, mint az ég azur boltozatja, szemöldökei ivalakuak, mint a szivárvány, arcbőre csaknem átlátszó fehér, lehellet-szerű gyöngé rózsapirral, melyet hullámos gazdag szőke hajfonadék vesz körül.

A fiatal hölgy mellett kissé vörhenyes szakálu férfiu ült szürkés nagy lelkes szemekkel, melyeket koronként a legmélyebb tisztelet és legbensőbb szeretet kifejezésével függeszt a hölgyre.

A hölgy azonban alig látszik őt észrevenni, csaknem izgatottan várván a magyar küldöttség jöttét.

— Lord! Ismeri ön Kossuth Lajost? tudakolta a hölgy a férfiu felé fordulva.

— Jes! Igen is, felelte az higgadtan.

— Ugy-e kitűnő férfiu?

— Jes! hercegnő asszonyom. Első polgára hazájának.

— Szabad önt valamire kérni, Lord?

— Parancsára állok hercegnő! Méltóztassék velem rendelkezni.

— Köszönöm Lord. Azonnal. Agatha kérem!

Szolgálattevő fiatal hölgy lépett ki az erkélyre.

— Kérem hozza ki koszorumat.

A legpompásabb nyíló virágokból fűzött gyönyörű koszoru volt ez, nemzeti színű szalaggal összekötve, melyre rubint, gyémát és smaragd (veres, fehér, zöld) kövekből K. L. betük voltak himezve.

— Tegye le, köszönöm. Távozhat!

Aztán az angolhoz fordult.

— Lord, ön azt mondotta, hogy hajlandó nekem bármily szivességet megtenni.

— Jes Milady! Parancsolja hercegnő asszonyom, hogy magamat agyonlőjjem?

A hercegnő ajkain fagyos mosoly vult át.

— Sokkal kevesebbet kérek uram !

— Rendelkezzék velem !

— Ön e koszorut Kossuth Lajos kocsijába fogja dobni.

— Örömmel hercegnő, hanem —

— Nos ?

— Szabad alázattal kérdenem, mit jelent ez ?

— Tiszteletemet, melylyel Európa legnagyobb férfira iránt viseltetem.

— Én is milady. Egyszer hallottam. Egészen elragadt ! Igy csak O Conell beszélhetett, az angol parlamentnek legelső szónoka e század elején.

— Vigyázzon ön, jönnek.

Valóban a magyar országos küldöttség tagjai e pillanatban jöttek kocsikon robbogva.

A szép hercegnő Kossuthon kívül senkit nem látott, szemei lázas fényben égtek, míg arcán hajnalpir gyuladott ki s karcsu alakja remegett, mint alkonyatszellőtől ingatott cyprus gyöngye levelei.

— Most, most ! suttogta a hercegnő a lordhoz.

E pillanatban a koszoru biztosan kiszámított dobással a Kossuth kocsijába röpült.

A gyémántok fényénél, melyek a nemzeti szalagon ragyogtak, sokkal tündöklőbb volt azon két gyönyörű szem, mely Kossuthra az erkélyről sugárzott.

Kossuth nem vette észre a fönséges nőt. Lelke előtt e pillanatban egyetlen kép lebegett : hazája képe, melynek sorsa fölött e válságos napok fognak határozni.

A menet már rég eltűnt a Ringről, de azért a fiatal hercegnő az erkélyen maradt, merengő tekintetét azon táj felé függesztve, merre a magyar küldöttség elrobogott.

Ha a halvány arcról, a finom vonások-

ról, a vékony metszetü rózsapiros ajkakról itélni lehet, a nő szellemdus, titoktartó s mély érzésü és bár fejedelmi fény övezi, de szívében nem lakik boldogság.

A fiatal lord folytonosan reászegezve tartja szemeit. Le nem bírja venni róla tekintetét.

Alkony kezdett borongani az örömjajtól visszhangzó város fölött, midőn a hercegnő az elfogadó terembe visszalépett.

A lord rendületlen kitartással ott maradt a hercegnő körében.

Az pedig most hozzá fordult.

— Bocsásson meg lord, ha kevés időre szalonomba visszavonulok.

— Jes milady! És én, ha hercegséged fölhatalmaz, be fogom várni.

A hercegnő egészen tetszésére bizta a lordnak, hogy maradjon vagy menjen.

A hercegnő távoztával a lord egy karosszékbe ereszkedvén, a legpéldásabb flegmával kezdett el unatkozni.

A hercegnő szalonjába lépve csöngött, a csöngetésre komornája lépett be.

— Nem hallott ma semmi újabbat? tudakolta a hercegnő.

— De igen is és pedig többfélét.

— Sziveskedjék közölni.

— Első hireim a Wiedenből keletkeznek.

— Az valami közönséges história lehet. A burgból semmit sem hallott?

— De igen is. A John jelentette, hogy a grófnál ma délelőtt többen voltak.

— Folytassa kérem.

— Magasarangu személyek, grófok, hercegek, katonai főméltóságok és titokban tanácskoztak. — Valamely általok összekuszált ügy kibonyolításán törték fejöket.

— Folytassa kérem!

— Hallotta, midőn azt mondták, hogy most kénytelenek engedni.

— Később majd keresnek vagy találnak okot, hogy mindent, mit most megadtak, visszavonják. Ismert, elavult politikai játék!

— Azt is mondták, hogy hitelök kimerült, erejük meggyöngült. Az olasz háboru rendkívül sok áldozatot követelt. Prága és Bécs sem maradhatnak pillanatig is fedezet nélkül.

— Tehát csak a szurony, a fegyver hatalma tartja fönn a békét . . . Roskatag alap, mint a kőhalomra épített palota.

— Azt is mondta egyik, hogy ily körülmények között nem tehetnek mást, mint-hogy egyelőre szép szóval kíséreljék meg a kiegyenlítést. Az adott szó különben sem kötelező.

— Gondoltam, hogy erre térnek. Ritkán szoktak egyenes uton járni.

— Egy hang fölemlítette, hogy volna egy más sokkal könnyebb mód is, melynek alkalmazása által a bajt csirájában el lehetne fojtani.

— És az ? sürgette a hercegnő.

— Egyszerűen örökre elnémitani azt, ki Magyarországon minden mozgalomnak vezető lelke és éltető szelleme.

— Az orgyilkosok! . . . És ők merésznék ezt? . . .

— Oda benn is mindnyájan kárhoztatták a meggondolatlan beszédet.

— Nem is tehettek máskép.

— Hanem miután eloszlottak, kettő közülök ismét visszatért.

— Folytassa! Folytassa!

— John azt mondja, hogy nem áll érette jót, de azt hiszi, hogy jól hallott.

— A dologra kérem! . . .

— Ezek az urak négyszem között bizalmasan közölték egymással nézetöket, mely oda lyukadt ki, hogy egy ember élete

árán 16 millió polgár nyugalalmát venni meg, nem nagy áldozat.

A hercegnő hallgatással fejezte ki megvetését.

— Pedig, mondták egymás között, ez semmi nehézséggel nem lenne egybekötve, midőn pld. ma este hazatérve kocsijából kiszáll, egy véletlenül arra tántorgó ittas nemzetőrnek fegyvere elsül, s eltévedt golyója a legnagyobb bonyodalmaktól menti meg a birodalmat.

— De hisz ez valóságos orgyilkosság, kiáltott föl a hercegnő felháborodva.

— Politikai kényszerűségnek mondják.

— Hallatlan gonosztett.

— S el is határozták hogy szándékukat mielőbb megvalósítják.

A hercegnő elgondolkozott.

— És amit azok elhatároznak, mondtotta Agatha mintegy magában, azt valóban mielőbb ki is viszik, ha alkalmuk lesz hozzá.

— Elég, Agatha! köszönöm értesítéset. Vedd ez erszényt. Jutalmazd meg Johnt, mond neki, hogy legyen tovább is éber és hü. Nem fogok róla elfeledkezni.

— Tehát még a gyilkosságtól sem riadnak vissza! suttogta a hercegnő. Ily bünszerző ily magas helyen!

A lord ez alatt példás kitartással várakozott a szalonban.

A hercegnő mintegy félóra múlva dult arccal izgatottan tért vissza hozzá.

— Szabad lesz önt lord, egy újabb kéresemmel terhelni, szólott hozzá csaknem suttogva.

A lord felugrott.

— Parancsoljon hercegnő!

— Most sokkal nagyobb kérelmem lesz, mint valaha.

— Szerencsémnek fogom tartani, ha

bármely veszélyes ügyben tanusithatom azon érzelmeim valódiságát, melyekről szólni megtiltott.

A hercegnő ajkain kinos rángás vonaglott keresztül.

— Ön két évet tűzött ki, mely idő alatt tetszésem szerint rendelkezhetem önnel.

— Igen hercegnő asszonyom, parancsol kétannyt ?

— Maradjunk az előbbi mellett. Tehát lord ur e pillanatban tüstént igénybe óhajtom venni ajánlatát.

— Jes . . . Örömmel kész vagyok bármely pillanatban.

— Egy gyilkosság megakadályozásáról van szó.

— Afrikában a kafferek ellen harcoltam.

— Mely azonban annyira politikai természetű, hogy épen e miatt nem óhajtom a rendőrség segélyét igénybe venni.

— Kompromittálna többeket. Méltánylom óvakodását.

— Kossuth élete ellen merényletet terveznek.

Az angol hideg arcán a harag pirja gyuladott föl.

— Örködni fogok mellette jobban, mint a legelső rendőr.

A hercegnő közölte vele a merényletet s azon tervét, mikép gondolná ezt megakadályozhatónak.

— Jes miladi. Ugy lesz hercegnő asszonyom ! Senki nem fog compromittálva lenni. Őrszelleme leszek Kossuth urnak !

S meghajtva magát, gyorsan hagyta el a szalont.

— Zum weisen Beeren ! (a fehér medvéhez !) kiáltott a bérkocsisnak, ki gyorsan robgott el vele.

X.

Éjjeli találkozás.

Nagy izgatottság uralkodott Pozsonyban. A rossz hír szárnyon jár! tartja a példaszó. A követek közül többen leveleket kaptak Bécsből, hogy ő felsége a küldöttséget hidegen fogadta, hogy az udvar teljességgel nem hajlandó a nemzet óhajtásait teljesíteni.

A magyar nemzet kívánsága lehetetlen! mondották azok, kiket az uralkodó kegye állított a legmagasb hivatalok élére. A birodalom egyes részei között századok óta fönnálló kapcsok szétszakadását s a birodalom fölbomlását vagy legalább alapjában való megröndülését fogná ez maga után vonni. Igéretet tettek azonban a jövőre nézve, hogy a magyar nemzet minden jogos igényeit figyelembe fogják venni s ő felségének urunk és királyunknak atyai jó szive elegendő zálog arra nézve, hogy az ígéret nem fog mint üres szó a pusztában elhangzani.

Mindig a megszokott sima hang. A csalogató sipláda szava.

Hanem a magyar nemzet, mely Szent István apostoli kettős kereszttel diszitett koronáját önként tette föl a Habsburgok fejére, mely vért és életet annyiszor áldozott a fenyegetett és megtámadott trón roskatag részeinek összetartására s mely már oly gyakran csalatkozott az udvari ígéretekben : nem volt hajlandó most ezekkel megelégedni.

Neki a király által szentesített törvény kell s az ennek alapján alakult magyar nemzeti kormány, mely jövőjét biztosítsa a fejlődésére gátlólag ható ausztriai örökös tartományok tulkapásai ellen.

S ezt egyedül egy felelős magyar minisztérium képes eszközölni.

Ez üdvös gyógyszer hatását a százados bajok ellen magok a bécsi kormányférfiak is igen jól ismerték és épen ezért nem akarták azt a nemzetnek megadni.

A követeknek indokolt elkeseredettségek mindenütt eléggé hangosan nyilatkozott, az izgatottság pillanatonként növekedett Bécsben.

Valóban félni lehetett, hogy a március 12-iki véres jelenetek ismétlődése fog bekövetkezni.

— Egyetlen embert kellene megnyerni, mondták egymás között a bécsi államférfiak, ez egyetlen lelke az egésznek, fő vezetője a mozgalomnak, ha ennek lánglelkét és ékesszólását megnyerhetnők vagy megvehetnők: a többivel sokkal könnyebben boldogulhatnánk.

Mintha az idők rohanó kerekét egyetlen ember, bár a legmagasb röptü szellem is megállithatná, mintha a tűznek, mely egész Európát átfutotta, parancsolni lehetne, hogy csak eddig és ne tovább!

A követek Kossuth lakásán jöttek össze tanácskozni.

Mindnyájának arcán aggály s hazafiui gond fellege ült, ismerték a pillanat fontosságát, mely a magyar haza jövője fölött fog dönteni.

Hosszu és heves vita volt. Azt mindnyájan tudták, hogy a nemzetet ígéretekkel többé kielégíteni nem lehet s hogy kevesebbet, mint amennyit kértek, el nem fogadhatnak.

És mit fognak akkor tenni, ha a bécsi kormány makacsul ragaszkodik régi ismert rendszeréhez, hogy mindent ígér és semmit nem ad ? !

Akkor a tűz, mely végig nyargalta egész Európát, egyetlen pillanat alatt lángba borítja magyar hazánkat is és akkor Isten legyen irgalmas mindnyájunknak ! Szálljon minden ártatlanul kiontott vércsöpp azoknak fejére, kik azt előidézték.

Ez utóbbi igen nagy súlyú szavakat Deák Ferenc mondotta.

Éjfél mult, midőn a követek lakásaikra tértek nyugodni.

— Nekem az éj csöndes órái nem nyujtanak pihenést, mint rémkép vonul föl a jövő sötét képe előttem ! sóhajtott Kossuth, midőn egyedül maradt.

Izgatottan járt föl s alá szobájában, kinzó eszméivel tépelődve. Majd ablakához lépett, föltárta annak szárnyait, hogy hűszellő érintse forró homlokát.

Alatta terült el a még mindig zajló, pezsgő, virágzó és hatalmas császári főváros.

Tudomány, művészet, ipar és kereskedelem tette ezt ily nagygyá és virágzóvá ; ide halmoztak föl minden vagyont, minden gazdagságot, minden kincset, míg szegény hazánkat mindentől megfosztották. Mivé lehetne Magyarország fővárosa, füzte tovább gondolatait, ha ott egy nemzeti kormánynak ennyi előnyt biztosíthatna részére, mellette a hatalmas folyam, mely a világ legnagyobb hajóit képes hullámain elhordani, központja a német, lengyel és romániai kereskedésnek, vasuti hálózatok szeldelnék át gazdag tereit minden irányban s szállítanák ki milliókat érő terményeit, fejlesztenék müiparát, fokoznák kereskedelmét s terjesztenék az általános jó-

létet a haza lakosai között. Igaz, hogy honfitársaink közül többen még kissé idegenkednek a foglalkozástól, de idővel, látva a jólét és haszon áldásait, legyőzik ez ellenszenvet és lesznek kitűnő munkás iparosok, tevékeny és vállalkozó szellemű kereskedők, okos gazdák, kitűnő művészek, ez utóbbiak az előbbieknél árnyában s oltalma alatt növekedvén.

És látva a virágzó világvárost Pestet, a Felsődunasoron épülő pompás palotákat, márvány homlokzataikkal, a messze elágazó dockokat, melyeknek földalatti csarnokaiban milliókat érő árukincsek vannak fölhalmozva, a gazdag és hatalmas népet, mely a hazának fővárosát s magát az egész hazát lakja.

S mindez egyedül magyar nemzeti felelős kormány alatt létesülhet.

S ha a bécsi kormány nem akarná belátni ennek szükségét, ha megtagadná a nemzet legforróbb óhajtásának megadását, melynek valósítása épen nem ajándék, hanem csak jogtalanul elkobzott régi jogok visszaadása, melyet ha ősi tulajdona nem lenne is a magyarnak, a trón érdekében századok óta tanusított rendületlen hűségök és áldozatkészségök következtében rég megérdemlettek volna — ha tovább is dacos makacssággal megmaradnának avult politikájuk mellett . . .

Akkor ? . . . Akkor ? . . .

Lelke előtt iszonyu kép tárult föl.

Kezét szeme elé tartotta, mintha nem akarná látni a vért, a gyászt és pusztulást, mit a zsarnokság hazánkban felidéz !

Melle nyugtalanul emelkedett s ajkain elfojtott kínos sohaj tört ki.

— Az ég ura őrizze meg ettől hazánkat és őrizzen meg mindnyájunkat !

— Levél a nagyságos követ ur részére !

hangzott a háta mögött a szoba-pincér hangja, ki azt egy tálcán nyujtotta.

— Levél ? lássuk szólott Kossuth, elfogadva a szokatlan időben érkezett iratot.

— Kitől ? tudakolta aztán, miután látta, hogy nem postán jött.

— Aki hozta, kívül várakozik, küldőjét nem nevezte meg.

Kossuth pár pillanatig gondolkozva állott, kezében a fölmetszett levéllel. Aztán gyorsan átfutotta tartalmát.

— Legyen való vagy nem, mondotta magában, lehetetlen visszautasítani. Küldje be a levélhozót, mondotta a szobapincérhez.

— Uram fontos okokból még ma óhajtana nagyságoddal találkozni, mondotta ez, s miután meg van fosztva a szerencsétől, hogy nagyságodnál tisztelegessen, kénytelen látogatásáért esedezni.

— Ismeretlen, de igazi barátja kéri e találkozásra, volt a levél további tartalma, talán hazája jövő sorsa függ ettől. Ne tartson semmitől, életét áldozná önért, ki ez első s lehet hogy utolsó kérését intézi önhöz.

Finom női kézvonások voltak a levél betüi.

Kitől jöhet ez ?

Durva köznapi kaland nem lehetett. Erre sem ő, sem multja, sem egész élete soha senkit föl nem jogositott. Merénylet pedig ellene föl nem tehető. Avagy nem valamely kieszt terv-e, melyet ellenei megbuktatására vagy nevetségessé tételére eszeltek ki ?

S mit jelentsenek a női kézvonások ?

A leghatározottabban visszautasítaná a fölhívást, ha hazája sorsát nem tüzné ez ki a találkozás céljául.

Ezért pedig elmenne a világ végéig, kimenne a világból, leszállana az alvilágba. Hazájáért semmi áldozattól nem riadna vissza.

Ezen bécsi uraknak karjok messze elér és titokban működik. Az eszközökben nem igen szoktak válogatósak lenni, füzte tovább gondolatait. Ha elmegy, lehet, hogy ki fogják nevetni a vigyázatlant, ki látva az eléje tett együgyü csapdát és mégis önként belépett abba.

És hogy ha az alvilágnak minden elszabadult ördöge várna is ott reám, mégis elmennék, — mondotta Kossuth magában határozottan.

— Tudja ön a levél tartalmát? — kérdezte Kossuth a kézbesítőtől, kinek arcából inkább jóakarát, mint ravaszság tükröződött.

— Nem, nagyságos uram!

— S ha elfogadom ajánlatát, ön lesz kísérem?

Az illető meghajtottta magát.

— Inasomat elvihetem magammal?

— Utasításomban ez nem foglaltatik.

— S minő biztosítékot nyujtanak nekem, hogy nem valami szerepet akarnak velem eljátszatni?

— Esküszöm, uram, hogy ennek még gondolata is távol volt attól, ki parancsolt velem, hogy e levelet nagyságodnak kézbesítsem.

— Felette érdekes volna tudni, ki tisztelt meg ily szokatlan időben meghívásával.

Az illető arcán pillanatra gunyosoly vonult keresztül, mely egészen elkerülte Kossuth figyelmét.

— Az ily fontosabb titkokat csak gyanítani lehet, nagyságos uram. Sajnálom, hogy nem szolgálhatok fölvilágosítással.

— Jól van. Megyek önnel. E levélben hazámról tesznek említést, melyért a poklokkal is kész vagyok szembeszállani Ha holnap reggelig, folytatta inasához for-

dulva, vissza nem jönnék, e levelet ahova címezve van : kézbesíteni fogod. Induljunk.

A vendéglő előtt elegáns fedett kocsí várakozott reájok, mely miután Kossuth felült, azonnal elrobogott.

Miután több utcán haladtak át, a kíséző megszólalt :

— Engedje nagyságod, hogy szemeit befedhessem.

— Hogyan ? Ez nem volt a föltételek között.

— Magán utasításom.

— Melyeknek nem fogom magamat alávetni . . . S vannak-e önnek még több ily titkos utasításai is személyemet illetőleg.

— Ez egyetlen volt nagyságos uram ! Nincs több.

— Tehát Isten neki ! Végezzen !

— Az idegen finom selyem kendőt vont ki egy kis táskából, melylyel befedte Kossuth szemeit.

Mintegy jó félórai sebes menet után, mely alatt Kossuthnak úgy tetszett, mintha több körfordulatot tettek volna, ugyanazon helyen a kocsí megállapodott.

— Méltóztassék karját nyujtani, nagyságos uram ! Helyen vagyunk. Csak pár pillanatig esedezem még becses türelméért. Megindultak.

— Előbb hosszú ivezetes folyosón haladtak át, majd valami előszobába, vagy csarnokba léptek, innen keskeny csigalépcsőn az épület első emeletébe, Kossuth a lépcsőket számolta.

A selyemkendő dacára Kossuth a világosság folyamáról, mely homlokát érintette, érezte, hogy kivilágított teremben vannak.

— És most méltóztassék megengedni, hogy szemeiről eltávolíthassam a köteléket

Pazar fényű butorozott szalonban találta magát Kossuth, a falakon remek olaj-

festmények voltak régi olasz és németalföldi mesterektől, gazdag aranykeretekkel, nagyszerű porcellán vázák gyönyörűen diszlő virágokkal, melyeknek átható illata betöltötte a termet ; gazdag gobelinszőnyegek, melyeken a lépteknek legkisebb nesze sem hallatszott ; vastag virágos selyemből készült divánok keretekkel, duzzadó apró váncosokkal, míg a mennyezetről lefüggő rózsaszínű gömblámpa árasztott bágyadt fényt a teremben !

— Isten hozta uram ! hallatszott e pillanatban a háta mögött s amint Kossuth meglepetve tekintett vissza : fiatal sugártermetű hölgyet látott, a legizlésebb szalonöltönyben, arcát selyem álcával fedve, felé lebegni. Isten hozta ! Legyen üdvöz nálam !

Kossuth meglepetve tekintett a hölgyre.

Termete karcsu volt, mint a legkarcsubb pálmáé, melle gyönyörűen domboru, lábai kicsinyek, keskenyek, kezei finomak, vékonyak és hófehérek, hangja szelid, mint a fuvola halk zengése. Selyem álcája alól két lángoló szem tüzfénye ragyogott.

A hölgy némán mutatott helyet Kossuthnak egy zsölyeszékben, míg maga vele szemben egy másikban foglalt helyet.

— Bocsásson meg uram ! kezdette a hölgy beszédét.

Kossuth szó nélkül hajtotta meg magát.

— Vannak ügyek, melyeket levélre bizni nem lehet. Egyedül szóval elintézni. Azért voltam bátor.

Kossuth sietett a dolog érdemére térni.

— Egyedül a hozzám intézett levél ama szavaira, hogy hazám jövője függ e találkozástól, siettem az ismeretlen urhölgy fölhívására megjelenni.

— Köszönöm, hogy nem utasította vissza kérésemet, tudtam, hogy önre nézve

ez az egyetlen varázsszó, melynek hangja önt bárhova is elvezetheti.

— És még mindig megfoszt a szerencsétől, hogy ismerve tisztelhessem.

A hölgy szemei szikráztak, mint égő tűz.

— E pillanatban, mondotta suttogva, másképp tennem lehetetlen. Szólítson egyszerűen barátnőjének, habár ezt a címet még eddig nem érdemlettem meg.

— Ki hazám sorsa iránt érdeklődik, méltán tarthat igényt e nevezetre.

— Magyarországon egyszer voltam. Körülbelül egy év előtt. Néhány napi ott létem azonban elegendő volt, hogy e lovagias nemzet iránt szívemben fölgyladt rokonérzet lángja állandóan fönmaradjon.

— A magyar nemzet tisztelője a gyöngéd nemnek. Engedje barátnóm, hogy rokonszenvéért nemzetem nevében mélyen érzett köszönetemet kifejezhessem.

— Nemde, szólott a hölgy, mig hangja reszketett a felindulástól, ön előtt e pillanatban sajtáságos színben tünöm föl.

— Pillanatig sem kételkedem, hogy kegyedet nemes barátnóm, azon kiváló jóindulat, melylyel nemzetem és hazám iránt viseltetik, hatalmazta föl e merész lépés megtételére.

— Igen, suttogta a hölgy, egyedül a szent cél. Különben önök ügye e pillanatban a királyi udvarban azon a ponton áll, hogy elejtessék.

Kossuth homlokára a fájdalom felhője borult. Ezt ők már otthon is sejtették.

— Tudom, hogy elleneink nem hiányzanak, de a jog és igazság mellettünk van.

— Melyet azonban a diplomáciai ármány és az érdek politikája legtöbbször le szokott győzni.

— Udvari cselszövények messze kiható szálait látjuk ő felsége késlekedésében, mely

nemzetem kívánataitól megtagadja legmagasabb beleegyezését. Mi tudunk várni! Féltő azonban, hogy a nép türelmének vékony szála szakadni fog.

— S hiszi ön uram, ki a politikában is oly kitűnően jártas férfiú, hogy kívánalmait minden utógondolat nélkül meg fogják adni?

— Ki merné a királyi szó szentségét, mely azokat jóváhagyta, egyetlen pillanatig is kétségbe vonni?

— Nem a királyt értettem!

— Ön bizonyosan ismeri a jólelkű, de gyöngé beteges uralkodót, akinek nincs más óhajta, minthogy népei birodalmának minden határán boldogok legyenek.

— És volna párt, mely elég vakmerő lenne ő felsége akaratának ellenszegülni?

— Ön saját szempontjából mérlegeli az udvari életet. Ön szerint, ki előtt a király dicsfénytől övezve magasan áll: lehetetlen volna, hogy ily párt létezzék.

— A régi reakcionárius fő-főhivatalnokok bukott seregét tartom első helyen ilyeneknek, élükön a király legelső hűtlen tanácsadójával, kiket a szabad idők fölébredt szellemének lehellete lesöpört magas állásaikról.

A hölgy idegein gyöngé rágás vonult keresztül.

— Lehet, de ezek másodrendű tényezők, egészen más egyénekből áll a király mellett álló párt, a legmagasabb személyekből, kik mindnyájan önök ellen szövetkeztek.

— Egy nemzet ellen, mondotta Kosuth. A magyar nemzet ellen.

— Elismerem, hogy nagy erő rejlik egy nemzetben, tudom, látom, hogy egyetértő akarata mai időben trónokat forgat fel, övé a hatalom. De az idők változhatnak s

higye meg uram, hogy ármány és erőszak a legszentebb ügyet is megbuktathatják.

— Akkor oly nagy sirt kellene ásniok melybe az egész magyar nemzetet beletemethessék, mert míg azon a földön, melyet hazánknak nevezünk, avagy csak egyetlen magyar lesz, nem késik az hazája és alkotmánya védelméért életét és vérét is föláldozni.

Kossuth szavaira a nő csüggetegül hajtotta le fejét; az pedig lelkesedéssel folytatta.

— Velünk lesz, segedelmünk lesz az igazságos és erős Isten!

A nő kevés idő múlva csaknem habozva folytatta.

— Egyetlen eszközt látok, hogy a jövő veszélyeitől menekülhessenek!

— És az? tudakolta Kossuth.

— Mérsékeljék e pillanatban kívánságaikat. Minden fontosabb eszmének érni kell. És erre idő szükséges.

— Méltóztassék világosabban kimagyarázni szavait.

— Hallja tehát. Az udvarból ered, tehát hiteles forrásból. Ott azt beszélik, hogy örömmel lennének hajlandók önök kívánalmainak legnagyobb részét megadni s tennék ezt őszinte szívvvel, minden utógondolat nélkül.

— S mi lenne, mit ezért kívánnának tőlünk.

— A pénz- és hadügyi tárcák.

— Hogyan? E két legfontosabb, melyek nélkül a többi alig több, mint gyermekjáték.

— Az ausztriai birodalomnak tetemes adóssága van, melyet saját erejéből többé ki nem egyenlíthet.

— Melyből egyetlen fillért nem fordítottak Magyarországra javára.

— De melynek terhe alatt az ausztriai

örökös tartományok össze fognának om-
lani.

— Tehát ők erszényünkkel és vérünkkel óhajtanak továbbra is rendelkezni, azért szeretnék önző politikájukat érvényre juttatni, ősi jogainkat folyvást bitorolni, kizsarolni az eddig is harácsolt néptől utolsó fillérét, idegen dicstelen csatamezőkön áldozni fel a nemzet színét, javát, virágát! Nem urnöm! E két tárca életere a nemzetnek, melyet feladni annyi lenne, mint lemondani mindenről, szándékos öngyilkosságot követni el, ami a nemzettől nagy gyávaság lenne.

— Önök tehát el vannak határozva nem engedni?

— Ha ezt tennénk, megcsalnánk nemzetünket, mely kezeinkbe bizalommal tette le jövődő sorsát.

Az urnő mélyen fölsóhajtott.

— Akkor legyenek önök mindenre készen s fontolják meg, hogy egyedül önerejükre támaszkodhatnak.

— Európa és az egész világ rokonszenvére, a társnemzetek szövetségére és támogatására.

— Rokonszenv? mondta a nő keserű hanggal, gondoljanak önök szegény Lengyelországra! Egész Európa rokonszenvvel kísérte harcukat a három nagyhatalom ellen, mely őket egymás között már előlegesen felosztotta, rokonszenvvel kíséri időközönként meg-megújuló fölkeléseiket, melyek őket még mélyebbre temetik.

— A lengyel nemzet, urnöm, föl fog támadni. Népeket kiirtani, megölni ma már többé nem lehet. És most engedje meg, hogy kegyességeért, mely a bekövetkező vészre figyelmeztetett, köszönetemet ismételten kifejezve távozhassam.

— Maradjon! Csak még néhány pillanatig! suttogta a nő lázas izgatottsággal.

S hangjában annyi melegség, annyi forró szivérzelem, annyi titkolt óhajtás rezgett, mely Kossuthon kívül bárkit is meghatott volna.

Kossuth hidegen állott föl.

— E nőt a magyar-ügy ellenei bérelték föl! gondolta magában.

— És e gondolatra a harag villámai gyuladtak föl szemeiben.

A nő látta e gondolatot Kossuth szemeiben, olvasta fölháborodott arcvonásai-
ban.

— Ó ne vádoljon ön! Ne ítéljen el, esdeklett a nő reszkető kis kezével megragadván Kossuth lázas kezét s erősen tartván azt, mint fuldokló a hullámtörött hajó egy darab roncsát, melyhez életének utolsó reményszálát kötötte.

Kossuth keserü gunynyal szólott.

— Urnőm remekül teljesítette föladatát. Valóban senki nem vádolhatja a siker hiánya miatt.

A nő büszkén emelte föl fejét.

— Hanem bizonyára kegyes leend nekem megengedni, ha nemzetem szeretetét többre becsülöm, mint a leglángolóbb női szívet, föltéve, hogy ennek oltárán nem a politika-posvány lidérctüze, hanem a leg-tisztább szentoltár tűz lobog.

A nő keble lázasan emelkedett, mint tenger, melynek felszínét vihar korbácsolja hullámhegyekké, mig szemeiben a harag villámai cikkáztak.

Hevesen lépett Kossuth elé.

Szólni akart, valamit óhajtott mondani s nem talált remegő ajka szavakat, melyekkel érzelmeit kifejezhesse.

A forró sziv lázas ábrándképe, mely őt eddig boldogította, az eszménykép, mely a szerelem dicsfénye által körül sugározva élt keblében, összetörve dőlt össze lelke

előtt, szétzúzta azt ez érzéketlen férfiú jég-hideg gunyos szavaival, mint vihar összedönti a gyöngé alapra emelt épületet.

— Igaza van önnek, suttogta, az ön élete egy szent ügyé. Menjen ön! Legyen nemzetének apostola; de magasztos miszsiójának teljesítése közben ne feledje, hogy az apostolok nagy része már életében mártirkoronát nyert. És hogy ez alól a mai kor látnokai sincsenek kivéve. Isten önnel!

S mielőtt Kossuth észrevette vagy megakadályozhatta volna, megragadta kezét s forró tüzes csókot lehelt arra.

— Isten önnel! suttogta ismételve, míg szemeiből könnyek ömlottak.

Sem könnyek, sem a leglángolóbb érzelmek el nem tántorították Kossuthot az uttól, melyen a honszerelem vezércsillaga ragyogott előtte. *Első a haza*, mondotta szilárd elhatározással.

A fiatal hercegnő volt, ki Kossuth kocsijába, annak érkeztekor amaz értékes koszorút dobta.

Arcán most lázas pir égett, szemeiben a szenvedély lángja lobogott.

Kimerülve rogyott pamlagára, melynek vánkosát forró könnyeivel öntözte.

Óriási tűz égette keblét, óriási lángtenger, mely még csak kevéssel előtte gyöngé fénysugár volt.

— Ah! zokogta, ő sokkal nagyobb, mintsem érthetné, mi a földi szerelem! Nem is fogja tudni soha!

— És én még sem tudok róla lemondani. Nekem mégis elérhetlen eszményképem marad! sóhajtott lemondólag.

XII.

A tébolydában.

A »Fehér medve« Bécs egyik kevésbé nevezetes vendéglője. Itt volt szállva az európai kontinensnek egyik leghíresebb detektívje, ki ez idő szerint politikai okokból Bécsben tartózkodott.

A lord bérkocsijából kilépve, mint aki a járást igen jól ismeri, egyenesen az első emeletre sietett s ott a 7-ik számú szoba ajtaján kopogtatott.

— Ah, ön az lord?! kiáltott föl az ajtónyitó, ki maga a detektív volt. Vártam lordságodat.

— Engemet, csudálkozott a lord.

— Igen is lord. Rövid magyarázata a következő: Bécs ma csaknem fenekestől föl van fordulva. Lordságod nálunk időzése alkalmával bizonyára nem kevés szemetet fog találni utjában, melynek eltakarításához egy vagy több személy segélyére lesz szüksége, azért velem okvetlenül parancsolni fog. Meg fog látogatni, gondoltam.

A lord helyeslőleg intett fejével.

— Tehát állok rendelkezésére, lord ur!

— A fatum kerget önhöz!

— A bécsi rendőrség, szólott az illető mosolyogva, talán ügyesebb volt, mint én föltételeztem, s hamarább észrevette a készülő tragédiát, melyet minden szabály ellenére a végén akarnak kezdeni.

— Tehát ön már tudja?

— Tudtam, mielőtt a tragédia hőse megérkezett volna.

— S mit szándékozik tenni ?

— Egyszerűen megakadályozni.

Az angolt elhagyta eddig megőrzött hidegvére.

— Igazán különös ! Engem jól értesült személyek utasítanak, hogy önhöz jöjjenek. Önnel beszéljem meg az ügyet, itt pedig annyira készen találok mindent, hogy nekem csak a néző szerepe jut.

— Mert mások is vannak, kik az ügy és a személyek iránt közelről érdeklődnek.

— S szabad tudnom, hogy kik azok ?

— Neveikkel nem szolgálhatok. A legmagasabb politika . . .

— Gondoltam !

A detektív valamit mormogott magában a magasabb politika posványairól, míg magában azt gondolta, hogy ő soha többé ebbe a magas politikába belegabajodni nem fog. Intézzék magok saját konyhájokon. Amit sütnék, főznek, egyék is meg.

— Ilyet még csak föl is tenni. Még csak gondolni is. Hogy itt még egy idegen vendég, egy ország küldötte és kegyence se legyen teljes biztonságban ! Egy világhírű nagy szónok, ki megérkezése utáni napon négyszer beszélt a néphez és mindannyiszor elragadta őket ékesszólásával. Egy második Rienzi. Néptribun. Oda viszi a népet, ahovar akarja. Véröket, életöket áldozzák érte.

— És mégis vannak, kik élete ellen törnek, kik egy óriás szellemet, mely trónjuk mellett virraszt, hogy ennek hatalmát és erejét a népek javára és előnyére fordítsák, sirba akarnak fektetni ! Pfuj Bécs ! Pfuj dicsőséges nagy urak !

A lord alig egy pár szót hallott e magán beszédből, de ebből is levonta a következtetést.

— Tehát a burg emberei ?

— Kik ma annyira remegnek tőle, hogy talán egy kis újabb kravalt is eltünnének, ha jutalmul Kossuth életét nyerhetnék!

— Nagyon olcsón vásárolnának meg ily drága életet.

— Magam is azt tartom!

— Azért jöttem, mert sürgősen kell intézkedni.

— Készen vagyok.

A lord röviden közölte a detektívvel a hercegnőtől hallottakat.

— Ez esetben csakugyan nincs ideje a halogatásnak.

— Azért jöttem, hogy önnek tanácsát és segélyét kérjem.

— Készséggel, annyival inkább, mivel magam is vártam erre. Induljunk tehát, ha úgy tetszik.

— De hova?

— Egy pár ügyes segédre van szükségem. Ezek után kell néznünk.

— Igen helyesen gondolja ön!

— Azonban megfelelő öltözetekre is szükségünk lévén, szabad legyen lordságodnak csekély ruhatáramból némely szükségeseket szolgálni.

A lord nem tett kifogást az ajánlat ellen.

— E munkás zubbony egyszerű, de tiszta, ily tavaszi hűvös éjszakán elég meleget ad; itt a hozzá tartozó föveg, épen összeillők, ez hozzávaló keztyű, huzza föl lord ur, fehér kezei könnyen árulói lehetnének.

A lord hiven követte az utasítást.

— Zubbonyát méltóztassék összegombolni, úgy mint én. Finom mellénye s aranyóra láncá különben kilátszanak.

A lord szó nélkül teljesítette mindezeket.

— És most induljunk! Bocsánat! . . . Méltóztatik nevemre emlékezni.

— Jes — Master Kopf.

— Szolgálatára lordságodnak. Valamely uriasabb név könnyen felkölthetné a rendőrség figyelmét.

A két férfit a legelőbb talált bérkocsiba ült. Megnevezték az utcát és lakszámot, ahova menni akarnak.

A bérkocsis végig nézett rajtuk.

— Fizessék meg a kocsi díjat előre. Ki tudja, utközben mi adhatja magát elő. Akkor aztán kereshetem a pénzemet.

A lord tárcájából kivett ezüst pénzdarabot akart neki adni. Társa megakadályozta; s visszatartván a lord kezét s néhány apróbb pénzdarabot olvasott a bérkocsis markába.

Ilyenkor a rendes taksán kívül egy kis borraivalót is szoktak adni, mondotta a bérkocsis, de én ezt nem követelem önöktől, látom, hogy magoknak sem valami sok pénzek lehet. Megelégszem az egyszerű viteldijjal.

A hosszú Jágerzeile vége felé betért a kocsi egy kis szűk utcába, megállottak ott egy régi stilű emeletes ház előtt, melynek homlokzatán nagy sárga csillag függött, görbitett vasrudon, mely alá ivalaku lemezen ez volt írva :

»Gasthaus zum goldenen Stern.«

A vendéglő utcára nyúló ajtajának mindkét szárnyán pedig fatáblák voltak kifüggesztve, melyekre a régiség miatt csaknem fölismerhetetlen avult festmények voltak : virslik, kiflik, habzó sörös poharak, boros üvegek, sült kappan, piritott malac lapos pecsenye tálban; ezek alatt pedig régiség miatt egészen sárgává vált betűjegyek, melyeknek értelmét valamely régiségbuvár így fejtette volna meg : »Bor és sörcsarnok. Itten mindenféle ételek és italok jutányos áron kaphatók !« A másik

oldalon : »Jó ebéd és jó vacsora minden időben !«

— Helyen vagyunk ! mondotta Kopf s kinyitva a bérkocsi ajtaját, kiugrott.

— Ha kedve lenne reánk várni, félóra mulva visszamennénk, mondotta Kopf a bérkocsishoz.

— Félóra mulva ? Nem bánom, ha megfizetik az urak a várakozást is.

— Ugyan mit gondol ? felelt vissza Kopf. Tartsa szerencsájének, ha nem üresen megy vissza. Ki az ördög jár itt éjszaka.

— Legalább hát egy kis borraivalót adjanak !

— Itt van, mondotta Kopf, zsebéből kisebb ezüst pénzt adva a bérkocsisnak.

— Danke ! Köszönöm ! Csak aztán soká ne maradjanak.

— Elég korán itt leszünk !

Odabenn a bor és sörcsarnok helyisége egészen teli volt vendégekkel. Minden asztal el volt foglalva s minden asztalnál hangosan beszélő s egymással vitázó munkások voltak.

Kopf sorba köszöngetett minden asztalnál :

— Jó estét ! Jobb estét !

Néhányan fejükkel intve fogadták az üdvözetet, míg legtöbbben meg sem hallották azt.

Egyik asztalnál élénk tekintetű munkásosztálybeli ifju ült, ki midőn Kopf köszöntését meghallotta, mindjárt igyekezett mind neki, mind társának maga mellett helyet csinálni.

— Helyet ! Helyet ! sürgette a mellette ülőket. Szoruljunk kissé ! Sok jó ember el-fér együtt.

Voltak, kik semmi kedvet nem mutatnak akárkiért is szorongani, míg néhányan a székeket kezdték közelebb vonni egymáshoz.

— Ide cimbora ! Van itt elég hely.

Kopf és a lord helyet foglaltak a munkások között. Sört porancsoltak.

— Mi ujság, kérdezte a fiatal munkás Kopftól.

— Szél fu ! volt a felelet.

— A burg felől.

Egy-két munkás, ki hallotta a beszélgetést, figyelni kezdett.

— Mi járatban vagytok ?

— Munkát keresünk.

— Jól van ! suttogta a fiatal munkás. Ne beszéljünk többet. Itt csak egy társunk van. A többiek idegenek.

Kopf, mintha magában valami felett gondolkodott volna, mintegy önfeledten mormogta magában.

— Bécs ! hm . . . hm . . .

— Értem uram ! Parancsol valamit, volt a válasz.

— Fizesd ki vacsorádat, aztán társaddal kövess.

Az ifju munkás azonnal engedelmeskedett.

Néhány perc múlva mind a négyen a bérkocsiban ültek.

— Zur Stadt Frankfurt, mondotta Kopf a bérkocsishoz.

Ez volt a szálloda, ahol Kossuth lakott.

A szálloda kapujától nem messze egy ittasnak látszó nemzetőr tántorogva járkált föl s alá, koronként meg-megállva s óvatosan körültekintve, mintha valakit keresne, vagy várna, aztán ismét folytatva egyhangu sétáját.

— Aha ! már itt van ! mondotta Kopf társának, kivel utközben közlötte tervöket.

Azok fejökkel intettek, hogy igen is látják.

— Oly férfiunak, mint Kossuth, mondotta Kopf társaihoz, nem szabad nyomorult orgyilkos keze által elveszni.

— Ne féljen uram ! válaszolt az egyik, életünkkel állunk jót érte.

A két munkás, mintha csak merő ismerkedési vágyból tenné, oda mentek a nemzetörhöz, elébb tüzet kértek tőle, szivarra gyújtottak, őt is megkinálták egygyel, aztán beszélgetést kezdtek vele, hogy talán vár valakire ?

Azt felelte az illető, hogy senkire nem vár. Egy barátjával szeretne találkozni, ki most itt van a kávéházban.

Ez ellen természetesen kifogást tenni nem lehetett.

— Jobb lesz, ha velünk jössz polgártárs egy pohár sörre.

— Köszönöm polgártárs, nem iszom, szólott a nemzetör fejét rázva.

— Ugyan polgártárs, csak nem vagy olyan bolond, hogy visszautasítod a legjobb bajor sört, mit nálunk lehet kapni ! No jer hát.

— Mondtam, hogy nem megyek, felelt az állhatatosan ellentállva a kisértésnek.

— Aha, gondolom már, hogy mért nem jössz, mondotta kevés szünet mulva Kopf, mintha kitalálta volna az igazi okot.

— Gondolod ?

— Tudom.

— Ugyan mit tudsz hát ?

— Te Kossuthot akarod látni.

A nemzetör megdöbbenni látszott. Nem szólott. De tagadólag rázta fejét.

— Hiában titkolod ! Kinéztem a szemedből. Tulajdonképen magunk is azért jöttünk, hogy ha legalább egy pillanatra láthatnók ! Hanem arra ugyan hiában várunk. Betegen fekszik szobájában.

A nemzetör boszusan toppantott lábával.

— Lehetetlen ! Nekem azt mondták . . .

— Hogy semmi baja. Bolond volt, aki

mondta. Lásd ez az én cimborám magyar fiu; kenyeres pajtása Kossuth inasának, alig egy órával ezelőtt beszélt vele; tőle magától hallotta, hogy gyöngékedik, nem fogja ma szobáját elhagyni, még látogatókat vagy tisztelgőket sem fogadott el.

— Hát csakugyan beteg?

— Nem mondtam volna különben!

— Akkor hát csakugyan, hogy hiában várom.

— Mondottam már . . .

— Akkor hát nem bánom, polgártárs, térjünk be egy pohár sörre.

S betértek a legközelebbi sör csarnokba.

Előbb néhány stibli sört ittak, aztán rántott csirkét ettek, ismerkedési estélyt rendeztek a nemzetőr cimborával, aztán ittak rá egy »pisztoly« gumpoldskirchenit, majd johannisbergit, szóval a vendégszeretetet és barátságot oly erősen megkötötték, hogy az örökké elválhatatlanokká teszi őket, hanem neki most még egy kis dolga van, mit el kell előbb végezni, hol a puskája? Neki előbb Kossuthot meg kell ölni. Csak főbe lövi. Mellette meg se érzi, olyan könnyen meghal.

A csarnok vendégei, kik ezeket hallották, elszörnyűködve ugráltak föl. A nép bálványozta Kossuthot. Kevésbe mult, hogy üvegek, poharak nem röpültek a polgártárs fejéhez.

— Hagyják önök! szólott Kopf csitítólá, ki a lorddal egy másik asztalnál ült, hisz tökrészeg a nyavalyás. Azt sem tudja, hogy mit beszél! Adjanak még neki többet, fordult a két munkáshoz, aztán ha már teljesen készen lesz, szép csöndben vigyék haza a jámbort.

Egy pár óránegyed mulva a polgártárs annyira részeg volt, hogy nem birt a lábán

állani. Karon fogták, kivezették és feltették egy bérkocsiba.

— Döbling! kiáltott Kopf a bérkocsishoz.

Kopf és a lord másik kocsin követték.

A nemzetőr az ittas emberek mély narkotikus álmát aludta. Az egész uton föl nem ébredt.

Mikor a tébolydához eljutottak, az egyik munkás becsöngetett. A kapusnak azt mondták, hogy egy szerencsétlen tébolyban szenvedő rokonukat hozták ide s kéri fölvétetni. Rögeszméje, hogy őt fel fogadták Kossuth meggyilkolására, közveszélyes. Kéri azonnal fölvétetni.

Két jó erős kórházi szolga levette az illetőt a kocsiról s az inspekciós orvos elé vitték.

— Mi baja van? kérdezte ez a kísé-
rőktől.

— Az a rögeszméje, hogy őt felbérelték Kossuth élete ellen. Akit tehát most halálra keres!

— Szerencsétlen rögeszme.

— Hasztalan keresünk! Nem találunk alapot, hogy mi okozhatta e nagy lelki zavart.

— Az indokot ritkán is lehet meghatározni. Rejtély marad a tudomány előtt is.

— Azt is jelentem, folytatta Kopf, hogy szerencsétlen rokonunkkal nem birtunk másképp elbánni, minthogy leitattuk. Dühöng és rendkívül erős, kényszer zubbony nélkül aligha lehet vele beszélni.

— Majd kijózanodik a jó hűvös szobában holnap reggelre.

— Aztán, folytatta Kopf, a fölvilágosítást, nem akarja elhinni, hogy neki itt, mondotta homlokára mutatva, valami hiányzik.

— Legnagyobb része így van a szerencsétleneknek.

— Egy havi ápolási díjat előre kifizetjük.

— Jelen esetben, hol senkit nem ismerünk, ez szükséges is.

Az orvos aztán kiadta az utasítást a szolgáltnak, hogy a kényszer zubbonyt adják reá s vigyék egy egészen külön cellába.

Oda kívül, midőn a portástól is elbucsuztak, Kopf mosolyogva jegyezte meg.

— Ezt jól elhelyeztük. Így aztán biztosítva vagyunk, hogy legalább pár hétig nem fogja kezét Kossuth Lajos ellen emelni.

XIII.

Hitvány játékszer.

Polgári és katonai vegyes titkos tanácskozás folyik a Burgban.

— És nagyméltóságod Jellasich ezredest méltóztatik nekünk ajánlani, kérdezte egy öreg tábornok.

— Mint egyetlen diplomatát és katonát, kivel ily veszélyes játékot lehet kezdeni.

— És nem lehetne e fontos állásra mást találni ?

— A főtiszték közül senkit sem ismerek ki ily szerepet hajlandó legyen elfogadni.

— Egyébiránt, vélekedett egy érdemrendekkel diszitett katonai főméltóság, ha a kezdet kissé nehéz is lesz, a fejlődő események áramlata akaratlanul is tovább fogja őt magával ragadni.

— S a körülmények kényszeríteni fogják, hogy azon ügy mellett, melyet maga kezdeményezett, állhatatosan megmaradjon, miután első föllépésével áthághatatlan válaszfalat emelt maga és a magyar nemzet között.

— Bevallom, mondotta egy öreg tábor-szernagy, az ezredes képessége felől nem épen a legjobb véleménynyel vagyok. Egy ideig azon hadtestben szolgált, melynek én voltam parancsnoka.

— Képesség ? Mire az ? Annak, kit ily szerepre szántunk kiváló képességre nincs szüksége, csak azt várjuk el tőle, hogy hiven teljesítse azt, amit reá bízunk.

— S midőn ezt türhetőleg befejezte, engedjük pihenni babérjain.

— Melyeket a haza és birodalom bonyolult ügyei rendezése körül szerzett.

Néhány férfiú között folyt e beszélgetés Bécs egyik főrangú palotájában, tekintélyes főméltóságok között, kik közül három, egyenruhájok után ítélve a katonai, kettő rendjelekkel diszitett, a diplomáciai karhoz tartozónak látszott.

— Tiszteljék önök koromat! szólott a diplomata finom mosolylyal.

— Hercegségednek bizonyára fontos okai lehetnek, hogy az ezredest ily melegen ajánlja.

— Valóban fontosak, felelt a hercegnek címzett férfiú, egy részét szerencsés voltam ennek már nagyméltóságok előtt elmondhatni, a továbbiak elősorolásától kérem legyenek kegyesek fölmenteni.

— Hercegséged a fő, mi csak tagok vagyunk e fontos ügyben. Elfogadjuk ajánlatát, követjük parancsát.

— Így! Így tisztelt uraim! Csakis összhangzó működés eszközölhet törekvéseinknek óhajtott sikert az összbirodalom javára.

— Várjuk hercegséged parancsait.

— Kérem tehát előlegesen, néhány pillanatig becses figyelmöket.

A tiszték szó nélkül hajtották meg magokat.

— Vihar borítja Európa egét, mely villámokat rejt méhében. Fájdalom, megújulva látom lelkem előtt ama szomorú időket, midőn egy félrevezetett nemzet fanatizmusa ellen egész Európának sikra kellett szállani.

A tiszték helyeslőleg bólintottak a herceg szavaira.

— Az 1789-iki idők szellemét látom föltámadni, csakhogy sokszorosított alakban. Akkor francia forradalomnak nevezték, ma : világforradalom címet érdemel.

— Melyet fegyvereinkkel le fogunk verni.

— Hagyjuk ezt utolsó eszköznek altábornagy ur, ma fegyverrel csak szét-szórónók a forradalmak égő zsarátnokát s annál nagyobb és messzebb terjedőbb lángot gerjesztenénk. Inkább másik tüzet gyujtsunk ellenében, hogy a két láng egymást eméssze föl.

A tisztek erre is készek voltak.

— Franciaországban fegyverrel akarták eloltani s lőn, hogy üszkeit az egész országban szétszórták, melyek a trónt emésztették föl.

— Ugy van ! erősítették a tisztek.

— Franciaországban a katonaság a néphez állott, vélekedett egy német tábornok, nálunk a katonákkal bátran lehet a népet ostromolni. Legalább hadtestemről jót állok, hogy egy sem fog közülök a magyarokhoz átpártolni.

A herceg pillanatig gondolkozott.

— Lehet ! mondotta némi szünet után, hanem még mindig problematikus s azon célszerű politikai intézkedés eredménye, melynek következtében nálunk a katonaság soha nem saját hazájában van elhelyezve, hanem idegenben ; a magyar ezredeket például kiviszszük Lengyel-, Cseh-, Olaszországba és Ausztriába, ide viszont idegeneket hozunk be. Működő ügynökeink által a népet és a katonát bizalmatlanokká tesszük egymás iránt. Egy jöhető balkörülmények között biztosítva vagyunk, hogy saját fegyvereinket nem fogják ellenünk használni.

A tiszt urak ezt igen bölcs politikának tartották.

— De azért még sem merném őket legalább mostanában egymás ellen használni ; eltekintve attól, hogy a magyar faj igen harcias szellemű.

Egy öreg tábornagy mosolygott. Pár ezreddel s néhány ágyuval, ugymond, sakkban tudná tartani egész Magyarországot, hogy azok közül a sok szájasok közül egy sem merne moccanni.

— Ön tábornok, tulbecsüli saját erőnket. Én szigoruan mérlegelem azt. S ne feledjék, hogy a magyar nemzet vérbetűkkel irta föl vitézsége bizonyítványait a Habsburg-ház történetébe; s kitörendő harc esetén egyetlen egy sem lenne közöttünk, ki pillanatig is haboznék vérét és életét fölséges császárunkért föláldozni.

— Hercegséged meg akar bennünket félemlíteni.

— Épen nem uraim, csak a valót akarom fölmutatni. Később lehet, hogy magam sem riadok vissza a fegyver használatától, de most kevésbbé akarom ezt igénybe venni, mivel egy férfiú áll az ellenünk megindult mozgalom élén, kinek lángszelleme, elragadó ékesszólása hódítóbb fegyvereinknél.

— Vesszen el! zugták a tábornokok.

— Végzetét ki nem fogja kerülni. Nagy agitátor, még nagyobb politikus vezér, és a legnagyobb szónok, kit valaha hallott a világ! De nem próféta, a jövőt, mely reá vár, még csak nem is sejtí.

— Majd el fogunk vele bánni.

— Csak mindent szép sorrendben. Most hagyjuk működni! Ily emberre nekünk nagy szükségünk van. Ha a végzet őt nem adja nekünk, honfitársai közül kellett volna az övéhez hasonló szerepkörre valakit választanunk.

— Nem értjük hercegségedet.

— Ausztriának pénzügyei, fájdalom, napról-napra rendezetlenebbek lesznek s az ugynevezett fölvilágosodás korszellemének terjedésével naponként kevesebb reményünk van ahhoz, hogy ennek egy részét

Magyarország elvállalja, miután a magyarok ősi avult intézményeik következtében, melyeknek fentartására királyaikat is koronázáskor mindig föl szokták esketni : épen nem hajlandók.

A tiszt urak kedvetlenül bólintgattak fejeikkel : igaz, úgy van !

— Most még kevésbé, mint azelőtt, miután saját ugynevezett pénzügyminiszterök lesz, ki a rendes adón kívül bizonyára egyetlen fillért nem fog a mi ausztriai pénztárunkba küldeni.

— Válságos körülmények.

— Épen ezen válságos körülményekre helyezem számításomat.

— Fokozott érdeklődéssel hallgatjuk, mormogta az egyik tábornok.

— Minisztereiink kérni fogják őket, hogy vállalják el az államadósságok egy részét, mit ők természetesen megtagadnak, akkor közbelép az ezredes, a horvát bán császári tábornok, esetleg altábornagy.

Az egyik katona zokon vette az ilyen soron kívüli előléptetést.

— Hogyan ? Ő ily magas kitüntetésekben fogna részesülni ?

— A politika kívánja ezt. Mint ezredesnek igen csekély tekintélye lenne, mint tábornok, esetleg altábornagy szavainak, sokkal nagyobb sulya lesz honfitársai előtt, erre pedig nekünk nagy szükségünk van.

A tiszt urak összenéztek. Mi mindent nem akarnak azzal a bábbal az udvarnál ?

— Kérem tovább becses figyelmöket.

— Hercegséged állandóan leköti figyelmünket.

— A bán ekkor nyíltan föllép, s nemzete nevében kijelenti, hogy Magyarországnak ilyenemü elszakadását Ausztriától veszélyesnek tartja nemzetére és az egész birodalomra nézve s miután a magyarok rá mit sem hajtanak, megkezdí a háborut.

— Fegyver és minden hadi felszerelés s ami legfőbb pénz nélkül, kérdezte a többször fölszólt tábournok.

— Arzenáljainkban több, mint elég fegyver van fölhalmozva s gondoskodni fogunk, hogy azok, kik ügyünkért küzdenek, ezekkel el legyenek látva.

— És hogy ha a magyarok a vitéz bán ur seregeit szétvernék? Hercegséged épen csak imént méltóztatott említeni, hogy a magyar faj mily harcias.

E megjegyzést a legifjabb tábournok tette.

— Eltekintve, attól, hogy a magyarok egy pár ott maradt régi ezreden kívül, szám-bavehető katonája nincs: gondoskodni fogunk, hogy meglevő ereje is megoszolják. Ott vannak a felvidéken a szlávok, az alvidéken Temesben, Torontálban és Bánságban a rácok, szerbek, Erdélyben az oláhok mindezen nemzetiségek mint ideiglenes szövetségeseink igen fontos és kitűnő szolgálatokat tehetnek részünkre. Csapatvezéreket és demagógokat, kik az illetőket folytonos izgatottságban tartásák, eleget találunk majd közöttük.

— Pórlázadás! mormogta az egyik főtiszt.

— A cél szentesíti az eszközöket! mondotta a herceg, ki e megjegyzést hallotta. Ausztria nagyhatalmi állásáról van szó, altábournagy ur s a Habsburg-dinasztia jövőjéről, melyért semmi áldozatot nem lehet nagynak tartani.

— És ha e néplázongás, pardon! népfölkelés nagyobb mérvű találna lenni, mint amilyennek azt a cél elérésére óhajtanánk, mi történik akkor?

— Kezünkben az erő és hatalom, hogy azt korlátozhassuk, ha a magyarokkal elbánunk, a többiekről épen nincs mit tartanunk, főképp midőn vezéreik a mi embereink lesznek.

Most egy öreg táborszernagy szólalt föl.

— Katona vagyok, mondotta, s mint ilyen szólalok fel, ki kevésbé vagyok járatos a diplomácia sikamlós terén. Én ennyi előkészület, áldozat és harci lárma helyett nyíltan és határozottan lépnek föl, legelőbb is szétrobbantanám azt az ugynevezett magyar országgyűlést, néhányat a szájhősök közül főbelövetnék, vagy felakasztatnék, a többieket szétkergetném. Királyi biztosokat küldenék a megyékbe és törvényhatósági joggal bíró városokba, aztán szükség esetén katonai karhatalommal mindent az előbbi állapotba helyeznék vissza.

— Az istenért, táborszernagy ur, hogy gondol ilyesmire? Vérpadra vinni a haza legtekintélyesebb férfiai! Ez főképp mai napság, ellenünk zuditaná nemcsak Magyarországot, de egész Európát.

— És hát nem-e több vér fog folyni, nem-e több áldozat fog esni a hercegséged által ajánlatba hozott eljárás folytán.

— Valószínű, szólott az ősz diplomata mosolyogva, de mi akkor kezeinket mossuk és minden vért, mely kiontatott, annak fejére háritunk vissza, ki mindezen zavaroknak okozója volt és ha a vérontás és polgárháboru közepette föllépünk s fegyverünk hatalmával a régi rendet visszaállítjuk a birodalomban: mindazon hatalmaknak, melyek előbbi eljárásunkat kárhoztatták volna, elismerésöket a legnagyobb mérvben meg fogjuk nyerni.

— Nem szeretek a tüzzel játszani! mormogta a táborszernagy.

— Jellasich ezredes! jelentette egy szolgálattevő tiszt.

— Jöhet!

— Méltóztassanak velem parancsolni, szólott ez mélyen meghajtva magát a jelenlevő főméltóságok előtt.

A bán ur férfi korának teljes diszében és erejében állott az időben, barna arca piros, haja gondozott, fényes és fekete, habár ezek között néhány takargatott ősz hajszálat is lehetett volna már fölfedezni.

— Lépjen közelebb ezredes ur! szólott a herceg pártfogói hangon, kezet nyujtva neki, melyet az mély meghajlással fogadott el.

Az ősz diplomata leültette választott hivét s miután hosszasan fejtegette előtte a jelen eseményeket, ezeknek nagy horderejét, következményeit, valamint azon eszközöket, melyekkel ezeket ellensúlyozni lehetne, kérdezte, ha valjon az ezredes ur hajlandó lenne-e ez ügyben karját és kardját a birodalom és a császári ház szolgálatára föltétlenül följánlani?

Az ezredes sietett válaszolni, hogy odaadó készséggel ajánlja föl vérét és életét fölséges császárjáért.

— Az ügy, folytatta a herceg, igen fontos és komoly, ugy katonai, mint diplomáciai ügyességet kíván, ezért szemelték önt ki erre első helyen, ő felsége a császár különösen az ezredes urtól reméli ennek sikeres elintézését, mely közben lehet, hogy a magyar minisztériummal is összeütközésbe fog jönni.

Az ezredes ő császári fölségéért kész lett volna az egész világgal is szembe szállani.

— Lehet az is, hogy a politikai körülmények kényszerítő sulya következtében nyiltan kárhoztatni fogja a felség önnek tettét, de ezredes ur ezzel mit sem törődve, halad előre a kijelölt uton.

Az ezredes ígérte, hogy egyetlen pillanatig sem fog ingadozni.

— És hogy működése annál nagyobb körre terjedjen és annál hatásosabb legyen,

kegyes volt ő felsége önt soron kívül tábornokká s horvátországi bánná kinevezni. Ime fogadja kinevezési okmányait.

A katonai méltóságok üdvözölték új kartársukat. Magában mindenik azt gondolta : a nagy számár !

Az ezredes arcán a kitörő öröm fénye szikrázott.

— Tábornok ! Horvátországi bán !
Katonai és polgári főméltóság !

Ez szép jutalom a burg parketjein szerzett érdemeiért.

— Megvárja azonban ő felsége, folytatta a herceg, hogy bán ur minden erejét és teljes munkásságát egyedül azon ügynek szenteli, melylyel megbizzák s melynek szerencsés megoldásától függ a birodalom sorsa.

— Esküszöm, hogy soha el nem szünöm meg ezért működni.

— Fenyegetés vagy ígéret által magát eltántoríttatni soha nem engedi, rendeleteket, meghagyásokat, parancsokat senki mástól nem fogad el, mint egyedül tőlünk, vagy magától ő felségétől.

— Soha ! Soha !

— A további részletes utasításokat egy pár nap alatt veendi bán ur ! Adja isten, hogy azon magas hivatal fokán, melyre önt egyedül fölséges urunknak császárunknak legfelsőbb akarata emelte, oly hasznos szolgálatokat tehessen a dinasztíának és a birodalomnak, minőket az önbe helyezett legmagasabb bizalom vár öntől. Isten önnel ! Isten önökkel uraim !

A tiszték magokat mélyen meghajtva távoztak. Legutoljára Jellasich bán, kinek távozásakor a herceg melegen szoritotta meg kezét. Aztán sokáig nézett a távozó után.

— Hitvány játékszer ! mondotta keserűen a bánra célzólag, melyet elővenni csak

égető szükség kényszerített . . . De megaláztalak téged te büszke magyar nemzet, folytatta, míg szemeiben, melyekben eddig a diplomáciai ravasz mosolya ült, a harag villámai gyuladtak föl, összetépem ócska alkotmányodat, mint hitvány rongyot. Metternich Kelemen nem maradt még adósa senkinek, legkevesbbé akar az maradni az általa mindig gyűlölt magyarnak. Meg kell törni ezt a gőgös és dacos fajt, mely mindig kiváltságaival, jogaival hozakodik elő, midőn a birodalom sorsáról van szó. De most, tette hozzá, el a hitvány politikával szép Amelinem, imádott nőm várakozik reám. Hozzá tehát szerelemtől dobogó keblére.

Nesztelen léptekkel indult a gazdag szőnyegekkel bevont terméken keresztül a hercegnő lakosztálya felé.

Fogadó szalonja előtt pillanatra megállott.

Belülről heves zokogás hallatszott.

A herceg megdöbbenve állott meg a szőnyeg ajtó előtt . . . Ott senki más nem lehet, mint neje. Miért sirhat ?

A fuladozó hangok közül szakgatott pár szó hallatszott ki :

— És én még sem tudok róla lemondani !

Metternich fölháborodva dörmögte :

— Ugy látszik, Ameline is játékszert keres magának !

XIV.

A néptribun.

Március hó 30-án szokatlan zaj és nyugtalanság uralkodott a fővárosban, valamely balesemény bekövetkeztét jelentvén.

— Hallottad ?

— Olvastad ? tudakolták a polgárok egymástól izgatóttan.

— Ki hitte volna, hogy Bécsben csak játszani akarnak velünk ?

— Hogy így akarják széttépni a királyi hódolat nimbuszát.

— Hogy a királyi szó csak farsangi tréfa volt, mely fölött most az illetők nevetnek.

— Fegyverre ! Fegyverre !

— Nem játszunk többé komédiát.

— Talpra minden magyar. Most már haszontalan a szóbeszéd !

Amott nagy csoport hallgatja egy néptribun előadását, ki egy odagörgetett hordó tetejéről tartott szónoklatot a sokasághoz.

— Ugy van polgártársak, amint elmondottam, olyan igaz, minthogy Kenyeres János a nevem. Elébb mindent megígérték, mi meg olyan együgyűek voltunk, hogy mindent elhittünk nekik ! Most pedig mikor rákerül a sor, mindent letagadnak. Hogy is hihettünk nekik, mikor tudjuk, hogy milyen a német . . .

— Mindig huncfut ! kiáltották többen a tömegeből.

— De hát mit akarnak velünk megint Bécsben ? kiáltott föl egy pár hang zugolódva.

— Ugyan magyarázza meg nekik Kenyeres polgártárs, kiáltott egy hang.

— Elmondom. Hanem aztán hallgassanak ki, ne kiabáljanak közbe, különben, tette hozzá fenyegetőleg, itt hagyom magokat, mint Szent Pál az oláhokat.

Erre többen nevetni kezdtek.

— Halljuk a szónokot! kiáltották többen.

— Példával magyarázom meg. Hát a pénzügygyel úgy állunk, hogy ha valaki például fizetett eddig 10 vagy 20 frt adót, azt elvitték Bécsbe, oda adták a németnek, ki abból kötelet és láncot vásárolt a mi számunkra, mi pedig csókoltuk a kezét, mely ezeket reánk füzte. Ha valakinek közületek érdemes polgártársaim fia van (nekem csak négy leányom van, isten bocsássa meg), a fiukat mind besorozzák katonának, aztán elviszik Polyák vagy Taliánországba, ott szekirozzák velök, ha béke van a szegény népet, míg velünk itt-hon a németek, taliánok és polyákok csufolkodnak. De hát a nemzet végre belátta a hozzánk méltatlan helyzetet és hogy ez jövőben ne legyen így, független, felelős magyar minisztériumot kíván a királytól, ami azt teszi, hogy ha már csakugyan kell adót fizetni, maradjon az a pénz saját országunkban, fordítsuk azt nemzeti célokra, ne a német használja föl, mert lássák polgártársaim, ha én például ezt a huszast, melyet most fölmutatok, adóba fizetem : ha Bécsbe viszik, soha nem látom többet, de ha itthon marad, ismét visszakerülhet hozzám, újra az enyém lehet.

— De csak helyesen beszél.

— Nagy igaza van Kenyeres polgártársnak.

— Aztán, folytatta a népszónok előadását, hogy ha már fiainknak csakugyan

katonának kell lenni, legyenek magyar katonák, maradjanak itthon hazájokban; minket védelmezzenek, nem a németeket.

— Mi is azt akarjuk !

— Igazítsa el kiki a maga baját, ahogy tudja.

— Nagyon helyes, mi is ezt óhajtjuk.

— Mert hát a mult héten fönn voltam Pozsonyban, ott hallottam, hogy *Kossuth* a mi követünk és miniszterünk, kit az ur isten sokáig éltesen, épen ezeket mondotta csak hogy sokkal szebben, mintsem hogy azt én önöknek polgártársaim el tudnám beszélni.

— Csak ámitottak bennünket.

— Szégyen, gyalázat, ahogy játszanak egy nemzettel !

— Fegyverre ! Fegyverre !

— Most már saját katonáinkkal gyilkoltnak bennünket !

Az egész nap ilyen és hasonló lázas izgatottságban folyt le.

Bekövetkezett az est.

Fáklyák lobogtak az éj sötétjében, népcsoportok s fegyveres nemzetőrök jártak fel s alá az utcákon, fáklyák lobogtak a szivekben, a szabadság eszméinek lángragyuladt fáklyái.

— Der ist a Kerl! hangzott a háttérben sajátságos borizü hang, ezer forintot adnék, ha ezt ügyünknek megnyerhetném. Ez aztán az igazi népszónok. No majd megkísértem, hogy megvehető-e ?

A nép izgatottsága a szónok előadása folytán épen tetőpontjára fokozódott, midőn Klauzál, Szemere és Nyári odaérkeztek.

Szünni nem akaró üdvriadozás hangzott fel, midőn a sokaság az ünnevelt hazafiakat, a felelős magyar minisztérium jelöltjeit megpillantotta.

— Halljuk a minisztereket !

— Halljuk Szemerét !

— Nyári Pál beszéljen !

A népszónok leszállott tribünjéről s intett Szemerének, a leendő miniszter-polgártársnak, hogy foglalja el helyét.

Szemere nem vonakodott a néptribun után beszélni. Nagyon kereste az időben a népszerűséget.

— Ti nem vagytok megelégedve a királyi válaszzal, tisztelt polgártársak, kezdette beszédét.

— Nem tud ám arról semmit a király.

— Gonosz tanácsadói akarnak azzal bennünket kijátszani, replikázott egy-két elégtelen a népből.

— Vesszenek !

— Halál reájok !

— Miniszterelnökünk, folytatta a szónok, úgy nyilatkozott a hrválaszra vonatkozólag, hogy az sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz.

— Igaz ! Ugy van ! harsogta a hallgatóság.

— Azért minden további indokolás nélkül arra kéri a főséges nádort, hogy hathatós közbenjárása által a királyi válasznak oly módton átalakítását eszközölje, hogy beváltassék ő felségének ama szava, miszerint Magyarországnak független felelős minisztériumot kíván adni, mi ha meg nem történik, úgy maga mint társai nevében kinyilatkoztatja, hogy a felelős miniszterelnökséget el nem fogadhatja.

— Éljen Batthyány Lajos ! harsogott a tömeg.

— A nádor ő fősége Batthyány szavaira felelve, kérte a minisztereket, hogy ily végzetszerű pillanatban ne mondjanak le azon felette fontos hivatalról, melyre őket az egész nemzet bizodalma hívta el,

s ő fönsége ünnepélyes szavát adta, hogy azon észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek ez ügyben vele közölnek, nemcsak előterjeszteni, de keresztül vinni is fogja és ha kell állását is függővé teszi tőle.

Hogy ne lelkesedett volna föl ily hazafias szavakra a nép.

— Éljen István nádor ! harsogott ezer és ezer üdvözlő hang.

Végül meg kell még emlitenem Kossuth nyilatkozatát.

Ujabb még viharosabb, szünni nem akaró éljenzés hangzott föl.

— Midőn, ugymond a szónok, a kerületi ülésben arról volt szó, hogy valjon a bécsi leirat újra fölolvastassék-e? nagy hazánkfia következőleg nyilatkozott: Azt gondolom uraim, hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk azt s e két felolvasás teljesen elegendő volt arra, hogy minden becsületes ember határozott véleményt képezzen magának a dologról. Hogy ezen leirat lázító guny s könnyelmű játéküzés a trónnal és hazával: azt akarják, hogy a magyar független minisztérium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartó tanács. És ezen emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével, nem a polgárvérrel, mely ily eljárás után patakokban fog folyni. Ugyanazon percben, midőn a király kimondotta, hogy felelős magyar minisztérium lesz, előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni, nem kimélve azon nimbuszt, nem azon pietást, melynek a királyi név körül lengeni kell; ha csak azt minden fénytől és tekintélytől meg nem akarjuk fosztani s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránkozom, hogy Bécsben még most is a Hardigok, Windischgräczek s Isten

tudja, hogy még kiknek befolyásától függenek dolgaink. S olyan embertől, ki éveken keresztül a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt, minek következtében teljes bizalmat helyez ugyan a főherceg nádornak férfias elszántságába s reméli, hogy a nemzetnek ünnepélyesen adott szavát a legrovidebb idő alatt beváltja, de ha ez nem történnék : vessenek számot magokkal, kik ennek okozói voltak.

— Éljen Kossuth !

— Éljen Szemere !

Viharos tüntető éljenzés fogadta Szemerét, midőn a rögtönzött szószékről lépett, vállaikra vették s éljenriadozással körül hurcolták.

A népáradat azonban nem elégedett meg ennyivel, még többet is akart hallani :

— Halljuk Nyárit ! harsogta ismét a népáradat.

— Igen, halljuk Nyárit !

Nyári végre is, bár nem szívesen engedett a nép kivánságának.

Fölállott a rögtönzött szószékre.

— Veszély borult, ugymond, hazánk egére. A szabadság, melyért március 15. óta küzdünk, meg van támadva. Ébren kell lennünk, készülnünk kell, de azon megfontolással, hogy itt nem egyes város, hanem az egész nemzet forog kérdésben ; nem szabad tehát elhamarkodnunk a dolgot, s elestünkkel tán az egész nemzetnek sirját megásnunk. Be kell várnunk az alkalmas pillanatot, midőn elkészülve léphetünk a harci sorompóba, jogaink s a nemzet szabadságának kivívására. Az éj sötétjében ne rohanjunk bizonyos veszélynek. Legyünk csendben, de ébren. Éljen a haza !

Midőn a szónokok a népáradat éljenzéseitől kísértetve távoztak : Kenyeres uram ismét elfoglalta előbbi helyét.

— Minekutána tehát, mondotta fontoskodó képpel, a körülmények ugy állanak, amint azokat a tisztelt polgártársak megmagyarázták s miután most már mi ezen ugy sem segíthetünk : oszoljunk szét szép csöndesen. Van sok derék okos emberünk, majd öröködnék azok városunk és nemzetünk felett !

S a polgárság tomboló éljenriadozás között oszlott szét.

— Éljen Kenyeres polgártárs, kiáltott egy pár tisztelője a népszónoknak, többet ér ő nekünk, mint akármely miniszter !

— Nem kell félni, míg ő öröködik felettünk !

— Szamarak vagytok ! kiáltott vissza Kenyeres uram. Én csak közlegény vagyok Kossuth táborában, kit az Ur Isten sokáig éltesse !

— Szólani szeretnék Kenyeres urral ! e szavakkal állította meg egy ismeretlen férfi a népszónokot, midőn az távozni akart.

— Mit akar ön ? kérdezte az érdeemes férfi az ismeretlent.

— Hallottam önt Kenyeres ur, mondotta ez tört magyarsággal. Ön igazán nagy férfi.

Kenyeres uram, ugy látszott, hogy egészen megszokta már az ily közönséges dicsérgetést.

— Mások is mondták ezt már.

— Nem kötnénk barátságot egymással. Kenyeres uram végig nézte emberét.

— Nem ismerem önt, nem barátkozom ismeretlenekkel.

— Válthatnánk egymással előlegesen is néhány jó szót.

— Az sem volna lehetetlen, polgártárs.

— Nem lenne kedve benézni az »Arany kézhez« egy pobár borra.

Kenyeres uramnak az igazat megvallva

már rég kiszáradt a torka. Nem volt ellenére a szives meghívás.

Karöltve indultak tehát a nevezett bor és sörcsarnok felé.

Jó két óra mult, midőn Kenyeres uram villogó szemekkel s kissé ingadozó léptekkel hagyta el az ismerkedési helyet.

— Igen, dörmögte magában, érzem, hogy nagy tettekre vagyok hivatva, hogy rendeltetésem polgártársaim előtt a szabadság zászlóját elől vinni. Ő mondta ezt, kit maga Kossuth küldött hozzám, ő emlékszik reám, aki őt fogsága alatt többször meglátogattam. Hogy is ne emlékeznék Kenyeres Jánosra, levelet is vittem tőle a postára. Ezt az én derék polgártársamat tehát ő azért küldötte hozzám, hogy ne utasítsam vissza bizalmát, legyek vezére a népnek, mely annyira hallgat reám. Hát hogy ne hallgatna! Akár ezt a fészket felgyujtassam, dörmögte fejével az »Ujépület« felé intve, mely mellett épen elhaladott, ha Kossuth parancsolja. Ő nagy ember, de azt is tudja mindenki, hogy Kenyeres János sem utolsó! No majd meglássa, hogy mit tehetünk. Lesz macskazene akár Lederernek, akár magának a nádornak, ablakait is beverjük — hm — hát miért ne? Akár magát a nádort is elfogjuk, ha a haza azt parancsolja. Mert a haza az első, azért hát éljen Kossuth Lajos! Mert ő is első! Ő sem második!

S erősen tántorgó léptekkel haladt a néptribun az utcákon, rekedt hangon kiáltozva zavaros gondolatai közé egy-egy csöndes éljent!

XV.

A rendezők.

Az »Arany kéz« bor- és sörcsarnok nagyon látogatott, de egyszersmind gyanus helyiség volt 1848-ban.

Nagyon vegyes vendégek szoktak különben benne megfordulni, katonák: horvátok, szerbek, csehek, oláhok, olaszok, kik közül különösen a három előbbi mindig görbe szemmel nézett egy-egy magyar katonára, ha az ide betévedt. Minek zavarja az ő mulatságukat. A pincér horvát, a csapos cseh, hát a magyarnak miye van az »Arany kéz«-ben? Semmiye. Maga a főpincér német. Egy kukkot sem tudott magyarul, nem is akar tudni. De azért vendéglője csaknem mindig telve van. Vannak itt a másik teremben iparosok, kézmunkások, kereskedősegédek, kisebb hivatalnokok! Néha még egy-két egyetemi tanuló is betévedt ide. Tehát eléggé vegyes társaság volt benne. Épen nem valami arisztokratikus.

Az »Arany kéz« vendéglő tulajdonosa középtermetű őszbeborult férfiú volt, ki már a francia hadjáratban mint ifju voluntár (önkéntes) vett részt. Egy vesztett ütközetben elfogatván, mint hadi fogoly három évig tartózkodott Párisban, ahonnan a béke megkötésekor sok csodálatos eszmével megtelve érkezett vissza hazájába.

Félegyházi Péter uram aztán itthonn azon eszméket kezdte terjeszteni, melyeket Párisban hallott, de megérteni nem tudott, mint veszedelmes elvű és gondolkodásu

egyén előbb befogatott és börtönbe záratott, honnan azonban, miután az orvosok egyhangu véleménye szerint nem egészen betudható állapotban volt, a pesti irgalmasok elmekórházába szállíttatott, ahonnan is egy év múlva elbocsáttatván, a fővárosban telepedett le, hol az »Aranykéz« vendéglő özvegy tulajdonosnéjával ismeretséget kötven, rövid idő múlva ennek keze és szive birtokával egyszersmind az üzletet is átvette.

Félegyházi uram vendéglője az akkori mozgalmas időkben csakhamar keresett és látogatott lett, elégületlen munkások nyugtalan szellemű kézművesek, merész gondolkozású iparosok, kisebb üzlettulajdonosok estéknént mind Félegyházi uramhoz mentek, kinél nemcsak kitűnő jó bort, frissen csapolt sört találtak minden időben, hanem kivel gondolataikat és eszméiket is kicserélhették s kitől mint világlátott és sokat tapasztalt embertől bármely ügyben is fölvilágosítást, vagy utbaigazítást esetleg jó tanácsot is nyerhettek.

Voltak ugyan rágalmazó nyelvek, kik azt állították, hogy Félegyházi uram a vendéglőjét látogató vitéz katonaság előtt egészen más eszméket penget, mint aminőket polgártársai között hirdet, miből azonban valószínűleg csak annyi volt igaz, hogy míg egy részről számos és érdekes kalandjainak elbeszélésével mulattatta őket, más részről az illető vitéz férfiak irányában oly udvarias volt, hogy külön pincért tartott számukra, saját nemzetiségűt, aztán hagyta őket bármit beszélni s nemcsak hogy soha nekik ellent nem mondott, de sőt legtöbbször, úgy látszott, hogy maga is egy véleményen van velök.

Mindezek folytán Félegyházi uram vendéglője valódi gyüldéje volt a vitéz

katonaságnak, kinek becsületos magyar nevét saját nyelvök idiómája szerint átalakították »Fliegelheiszra«, mit az illető csak mosolylyal fogadott.

Az 1848-iki áprilisi napokban különösen szokatlanul élénk volt az ő üzlethelyisége.

Kenyeres János uram a fönebbi szakaszban említett utcai eseményeket követő más napon este magánosan üldögélt Félegyházi uram vendéglőjében egyik elkülönített udvari kis szobájában, unatkozását egy-egy pohár sör elfogyasztásával üzven el. Ugy látszott, hogy valakire várakozott.

Nagy ezüst zsebóráját időszakonként ki-kivonva zsebéből, megnézte azt.

— Fél kilenc! mormogta maga elé, de talán nem is jól emlékezem hogy mára mondotta-e? Különben még van időm várni.

E pillanatban kopogtatás hangzott az ajtón s a szabad jelzésre belépett Kenyeres uramnak tegnapi ismerőse.

— Üdvözlöm Kenyeres ur, derék polgártárs! Ön nemcsak jó hazafi, nagy szónok, hanem egyszersmind igen pontos ember.

— Mindig az voltam. Az én adott szavam váltó, mindig fizetem a kijelölt időben. Jó hogy eljött tisztelt uram is. Már kezdettem unni a várakozást.

— Nagyon el voltam foglalva. Szemere hivatott magához halasztást nem szenvedő igen fontos ügyben. Most itt vagyok. Remélem, hogy önnek polgártárs lesz még egy órácskája, mig ügyünket rendbe hozzuk.

— Igen, időm van. Ma semmi nevezetes nem történt.

— De majd fog történni rövid napok alatt.

— Magam is azt hiszem.

— Amikor az ön népszerűségére és te-

vékenységére kiváló szüksége lesz a hazának. Megismertetem¹önt Szemerével, ki azt mondta, hogy ön a mai mozgalmas időkben nélkülözhetetlen.

Kenyeres uram alakja kezdett fölmagasodni, már rég gondolt ő valami ilyet szerényen magáról, csak hogy nem merte azt még magának is bevallani.

— Tudja-e azt Kenyeres polgártárs, hogy nagy baj fenyeget bennünket.

Kenyeres uram be nem vallotta volna sokért, hogy a mai napon semmi nevezetést nem hallott.

— Homályos fenyegető hírek keringenek, ugymond.

— Jól hallotta ! az utolsó betűig igaz.

— Elég sajnós, mondotta Kenyeres uram, azonban maga sem tudta, hogy mi a sajnós.

— A katonaságot ellenünk lázítják.

— Rég mondtam, hogy vigyázni kel reájok.

— Aztán löport és ágyukat küldenek Horvátországba.

— Nem kell engedni. Meg kell akadályozni.

— Már megtörtént. Derék nemzetőreink ébersége, kik ezt észrevették, nagy veszélytől mentette meg a fővárost és hazánkat.

— A haza hálájára érdemesek vitéz nemzetőreink.

— A nép el van keseredve a hazaáruló katonai főparancsnok ellen.

— Nem ok nélkül.

— S e hangulatának azzal akar kifejezést adni, hogy éji zenét akar neki adni !

— Éji zenét ? csodálkozott Kenyeres uram. Hisz ezt . . .

— Érdemért szokták adni ! Ugy-e ezt akarta mondani ?

— Igen is, valami ilyet akartam mondani. És úgy is tartom, hogy ez nem is lehet különben.

— Van azonban bizonyos neme az éji zenének, polgártárs, amit köznyelven: macska-zenének neveznek.

— Aha! jól ismerem!

Soha nem hallotta hírét. Azelőtt évtizedek alatt nem volt Pesten macskazene.

— Holnap estére a várparancsnok urnak kellene ily neki illő zenét rendezni.

— Meg fogja kapni.

— Ön bizonyára találni fog vállalkozó ifjakat.

— Rám kell bízni uram. Én értek hozzá.

— Ime néhány forint a költségek fedezésére.

— Micsoda? pattant fel Kenyeres uram, pénz? Mire ez a pénz? Én becsületből teszek valamit, nem pénzért, mondotta a nagyra hivatott férfiú egészen indignálódva.

— De Kenyeres ur gondolja meg.

— Meggondoltam. Nem adom el a lelkem ismeretemet pénzért.

— Önnek dologi kiadásai is lesznek, a felszerelési eszközök: dobok, trombiták, csörgők, füttyülők, sipok és a többi. Ezeket nem adják ingyen egy boltban sem.

Kenyeres uram kevés ideig gondolkozott.

— Hát igaz! mondotta aztán, erről megfeledkeztem... De hát ha csakugyan szükségeselek... Nem bánom, mondta végre félig vonakodva. Ebből vásárolhatok? kérdezte aztán midőn barátja egy csomó bankjegyet csusztatott markába?

Az illető megnyugtatta jó barátját.

— Mind elköltheti ön, csak gondoskodjék, hogy minél több résztvevő legyen.

— Abban nem lesz hiány. Hanem hát nem fog ebből valami baj származni? aggályoskodott Kenyeres uram.

— Ki merne a nép ellen valamit tenni?

— A főhadkormányzó.

— Most már ő is leszállott katonai trónusáról, vele is a honvédelmi miniszter rendelkezik.

— Így van az jól. Otthon parancsoljon a német, nem minálunk. Hanem ebben a macska muzsika dolgában talán mégis jó lenne másokat is megkérdezni.

A polgártárs ezt habozásnak vette.

— Fél ön?

— Nem. Hanem mégis szeretném tudni.

— Mit szeretne polgártárs tudni?

— Hogy valjon ez tudtával van-e neki?

— Nem értem. Kinek?

— Kossuth Lajosnak.

— Hogy ne volna, sőt egyenesen ő bizott meg, hogy eljárjak benne.

Kenyeres uram úgy találta, hogy e felett mégis csak gondolkodni kellene.

— Egy kis utcai tüntetés az egész. Mi volt ehez képest a szabad sajtó vagy a Táncsics kiszabadítása meletti tüntetés? vélekedett az új ismerős.

— Mert hát a törvényekben ki van mondva az is, hogy az idegen katonaságot vigyék el tőlük, a magyar ezredek pedig hozzák haza, mégis csak itt vannak a németek és úgy viselkednek, mintha ők lennének az urak és örökösen itt akarnának maradni. Ezért huzódozom egy kissé ettől a dologtól.

— Ezzel egyuttal azt is megmutatjuk nekik, hogy mennyire nem szeretjük őket. És ez siettetni fogja fávozásukat.

— Értem már uram! Ne féljen, megfuvjuk mi nekik az indulót, aztán utilaput kötünk talpuk alá, hogy mind a vizig szárazon.

A toborzást a sörcsarnokban mindjárt megkezdheti Kenyeres polgártárs.

— Akár itt összeszerzek mindjárt anynyit, melylyel a működést meg lehet kezdeni.

— Tehát Isten önnel ! A viszontlátásig!

Mig Kenyeres uram a résztvevőket verbuválta a holnapi multságához, érdeemes társa kész levelet vett elő tárcájából. Még egyszer átolvasta azokat, ha valjon nem feledett-e ki belőlök valamit.

Az egyik eképen hangzott :

— Biztos tudomásom van a felől, hogy holnap este a népsöpredék nagy utcai tüntetést akar rendezni Budán, a katonai főparancsnokság ellen. Rendőrségünk nem hogy gátolni igyekeznék a botrányt, de sőt tudomást sem akar róla venni. Egyedül a katonaság erélyes föllépése vethet gátat a demagógia féktelenségének.

Névaláírás nem szükséges ha akarja elhiszi, ha nem ? Az sem a mi bajunk.

Kivül pedig a levél címezve van :

— Báró Lederer Ignác cs. kir. lovasági tábornok és várparancsnok urhoz.

Igy ! Most e levelet postára ! A várparancsnok bizonyosan erélyesen fogja a tisztelgő urakat visszautasítani. Ebből nagy zaj, zavar, sebesülés és isten tudja még, hogy mi más keletkezhetik. A harangokat félreverik, a nemzetőrségnek riadót dobolnak. Futkosó emberek kiabálják, hogy a német katonaság gyilkolja a népet. Erre a főváros fellázad, a lázadás elnyomására a magyar kormány nem levén képes, királyi biztost kell Bécsből küldeni ki katonai karhatalommal fog mindent rendbehozni, s a régi rendet helyreállítani. Én pedig a hercegtől hercegi jutalomban fogok részesülni. Ezért hurráh ! Kenyeres polgártárs. Háromszoros hurráh ! Éljen Kossuth Lajos !

XVI.

Az éjjeli macskazene.

Május 10-én általánosan el volt terjedve a hír a fővárosban, hogy valamely tüntetés van készülöben.

Hogy azonban mikor akar ez lenni s ki ellen, arról senki semmi bizonyosat nem tudott mondani.

A szárnyaló hírek igen homályosak voltak, annyira, hogy sokan az egészet mende-mondának, kósza hirnek tartották, milyenek az időben csaknem minden nap, hol itt, hol amott merültek fel.

Igy vélekedtek azok is, kik talán, ha biztosabb tudomásuk lett volna a dolog felől, erélyes föllépésük által azt megakadályozhatták volna.

Fönnevezett nap estéjén 10 óra tájban nagy néptömeg indult Pestről Budára.

A homályban egy férfiut lehetett látni, ki mint rendező járt-kelt a tömeg között, utasításokat osztogatva.

— Maga Kenyeres polgártárs, suttogta társához, jelt fog adni trombitájával, amikor aztán megkezdődik az egész játék sipolás, füttyölés, dobolás, trombitálás, kiabálás és mindenféle riadozás egyszerre elkezdődik.

— Nem tudom, ha valjon nem lesz-e ebből valamely baj? A katonasággal még sem jó kikezdeni. Nem jól érzem magamat.

— Mint ujonc a csata előtt. Ön fél Kenyeres polgártárs!

— Nem én. Akár a kaszárnyába men-

jek s eldaloljam nekik az ujⁿótát⁷: »Osztrák ármány« nem szabad a népet bántani.

— Igaza van! Hát akkor csak előre! Nemsokára ott leszünk. Különben ügyeljünk, hogy minden a lehető legnagyobb csendben haladjon. Így lesz a meglepetés tökéletes.

Lassan, csöndesen haladott a tömeg, utjában mindig növekedett, mint hegyről leszakadó hógörgeteg.

Háborítlanul érkeztek föl a Szent György-térre, hol a katonai kormányzó lakása volt.

Holdvilágtalan sötét éj volt, s a tömeg hullámszerű lassu moraján kívül semmit nem lehetett hallani vagy látni, mi valamely vésznek előhírnöke lett volna.

A katonai kormányzó szobájának utcára nyíló ablakai sötétek voltak, egyedül kettőből derengett ki némi homályos fény.

Midőn a tömeg megérkezett, e két ablak is hirtelen elsötétült.

A parancsnok is lefeküdt. Annál jobb.

Egyszerre előbb egy jeladó trombita éles hangja süvöltött a téren keresztül, amire fülsiketítő pokoli zaj keletkezett; mindenféle csengő, bongó, zörgő, dörgő eszközök, üvöltés, kiabálás, sikoltás, zür-lármája nyávogó állatok hangjaival. Az ember majd bele siketült.

Egyetlen percig tartott az izetlen tréfa. A következő pillanatban katonai trombita riadó hangja s dobpergés hallatszott, s egyszerre mindenfelől, mintha a földből nőttek volna ki lovas és gyalog katonaság rohant a fegyvertelen és védtelen népre.

A katonai kormányzó zárt kapuja kinyílott s innen, valamint a közeli kaszárnyában teljes fölszereléssel elrejtve tartott katonaság kirohanva, éktelen káromlások között támadta meg a népet.

Sikoltozás, jajveszékelés váltotta fel az előbbi zajt.

— Vissza ! Meneküljön, aki tud, akinek kedves élete ! kiáltások hallatszottak.

S a megriadt népség mindenfelé menekülve rohant, de mindenütt villogó szuronyok és csattogó kardokkal találkozott. A vasasok közé vágtattak a népnek s lovaikkal tipratták, gázolták őket.

Nők, gyermekek s mindenféle vegyes nép, kik csak kíváncsiságból vettek részt a tüntetésben, nyomattak, tapostattak agyon s kaptak életveszélyes sebeket.

S a titkos fölbujtó Kenyeres János uramnak, tisztelt polgártársa, kinek e tüntetés rendezésében a legfőbb érdeme volt, biztos helyről, egy távoli kapuból nagy elégtelen szemlélte a mézszárlást.

A bor és pálinka által feltüzelt, fanatizált katonaság mindenütt utána sietett a menekülőknél, szurva, vagdalva, tiporva őket oly barbár módon, melyet egymással hadat folytató civilizált állam harcosainak sem enged meg a humanitás.

— Ezer tüzes menykő, most mindjárt magam is pórul járok ! kiáltott föl az érdeemes férfiu, a főfő rendező midőn látta, hogy a katonaság az ő biztosnak hitt szemle helyéhez sietve közelit.

S gyors léptekkel futva menekült a közelgő kardok és szuronyok elől. Bakák, vasasok, akit elől-utól találtak, senkit sem kiméltek.

— Da ist auch a Kerl ! kiáltott az egyik vitéz, midőn az elbuva settenkedő rendezőt meglátta s kardjával sötétben felé suhintva, ketté szelte koponyáját . . .

Pesten épen olyan, sőt talán nagyobb volt a riadalom, midőn a történeteket meghallották.

Az a hír lett elterjedve, hogy a katona-

ság kitört a várból és sebes roham léptekkel közeledik a város felé, melyet egy váratlan éjszakai támadással el akar foglalni, az ellenállókat levágja, vagy szétkergeti, már a hajóhidat is elfoglalta.

S lőn nagy riadalom és zavar.

A tornyokban a harangokat félreverték, dobok, trombiták riadót zúgtak, a kaszárnyákban levő katonák teljes főszereléssel mind készenlétbe helyeztetek, a nemzetőrök föl s alá futkostak az utcákon, századonként, zászlóaljanként sorakozva, s össze vissza beszélve mindenfélét a katonaság rémtetteiről.

Az uri-utcában a forradalmi csarnok előtt nagy néptömeg verődött össze, kik zavartan kiabáltak mindent össze-vissza.

— El vagyunk árulva.

— Legyilkolnak bennünket a cseh és német katonák !

— Katonai forradalmat rendeztek !

— A várfalakon az ágyukat a városnak szegezték.

— Össze akarják lövetni a fővárost !

— Föl fegyverre ! Föl vitéz nemzetőrök !

— Fegyverrel kell visszaverni a fegyveres erőszakot !

— Ágyukat nekünk ! El a neugebäudeba ágyukért !

A nép zajos zugása közé vegyül mindig erősebben, mindig rémesebben a félrevert harangok zugása.

Budáról terjedt a vész Pestre, a zaj lárma, kiabálás ellenben Pestről Budára.

Meghallották ezt a királyi palotában is, hol abban az időben István főherceg, mint a király helyettese lakott.

A legelső vészhangok hallattára azonnal fölugrott ágyából és sietve felöltözött.

Derült homlokára a mély gondnak fellegárnya borult.

Mélyen felháborodva szólott segéd-tisztjéhez.

— Siessen ön előre, s vigye és adja át parancsomat a vezetőnek: a katonaság azonnal vonuljon vissza a kaszárnyákba, a legsúlyosabb megtorlással élek az ellen, ki nem engedelmeskedik.

A minisztérium üléséből pedig Perczel Mór küldetett ki, hogy a forrongó kedélyeket csillapítsa.

Midőn Kossuth a minisztertanácsból hajnalban lakására tért, asztalán levelet talált, melyben ezt írta a névtelen.

— És még sem hiszi ön uram, hogy önökkel a bécsi kormány a leggaládabb játékot üzi, egyelőre a katonaságot használják föl, provokálják önöket ezzel, és ha magokat védik: mint lázadókkal bánnak el velök.

Kossuth arcán kinos fájdalom vonaglott keresztül.

— Nem! kiáltott föl mély elkeseredéssel, nem akarok polgárháborút idézni föl nem vonhatom ki a kardot, melynek éle oly sok polgártársam életét olthatná ki. Mi tünni és várni fogunk, de hogy ha elleneink magok gyujtják föl a háboru fáklyáját: kénytelenek vagyunk védekezni, és akkor ítéljen ügyünkben a legfőbb bíró, az örök Isten, mi utolsó emberig fogjuk magunkat védeni!

XVII.

A kalandok hőse.

Hogyan Agatha ? Mit keres kegyed itt ? kérdezte a »kedves bán« meglepetve, midőn a hercegnő bizalmas komornája hozzá belépett.

Agatha előadta a hercegnő izenetét.

A bán ur szemei örömfényben ragyogtak. Visszaemlékezett a multra, midőn ő esedezett a hercegnő előtt, hogy ajándékozza meg egy boldog negyedórával, hallgassa meg szive legforróbb lángoló érzelmeit és az hidegen, büszkén, csaknem megvetőleg utasította el magától.

Szinte kedve lenne most ezt hasonlóval viszonzni.

De nem ! Az ő szive most is oly égő lánggal lobog, mint félév előtt, midőn a hercegnő jéghideg szavaival örökre el akarta annak tüzét oltani.

Igaz ! Akkor ő még csak egyszerü ezredes volt. Most horvátországi bán és tábornok. Kit akkor a hercegnő magához igen kicsinynek tartott, most már szerelmére méltónak találja ?

Agathához fordult :

— Hódolattal csókolom a hercegnő kezeit. Semmi esetre sem maradok el.

Egy aranyat csusztatott a leány kezébe. Éji 11 órakor a bán, ugyanazon teremben, melyben néhány nap előtt a hercegnő Kossuthot fogadta, várakozott lángoló szívvvel, égő szenvedélylyel a hercegnőre.

Rövid percek mulva csakugyan belépett ez.

A hercegnő talán soha nem volt oly tündérszép, mint épen e pillanatban.

Ha a bán szívében valaha gyöngédebb érzelmek lángja gyuladott volna föl a fiatal csudaszép nő iránt, e pillanat, e bizalmas együttlét a csekély szikrát óriási tüzzé gerjesztette volna.

Arca az átlátszóságig fehér volt, melyen valamely gyöngé rózsaszínű pir volt előmölve, szemei sokkal fényesebbek és ragyogóbbak voltak, mint azon briliáns diadém koszoru, mely fürtökben függő dus hajzatát összetartotta.

A bán urat egyedül új méltóságának gondolata tartotta vissza, hogy a tündérszép nőnek lábai elé ne boruljon.

Hevesen ragadta meg kezét s tüzes csókokkal borította.

A hercegnő nem vonta azt vissza, nem haragudott érette, sőt az a gyöngéd mosoly, mely ajkain lebegni látszott, a bán urat még többre is bátorította.

— Parancsolni méltóztatott velem hercegnő ?

— Kérettem kedves bán fontos ügyben.

Mi fontosabb, mint a szív ügye ! gondolta a bán magában.

— Foglaljon helyet bán ur, míg előadom kérelmemet.

— Igen nagy örömökre fog szolgálni hercegnő, ha parancsa teljesítése által kimutathatom, hogy azon lángoló érzelem, melyet a megismerés első pillanatától fogva fölgyújtott keblemben, most a kinzó vágy s égető szenvedély gyuanyagától táplálva, még sokkal izzóbb lánggal lobog !

A hercegnő mosolygott. Talán azt gondolta : jó ha e láng ez időszerint ki nem alszik, sőt a remény fuvalló szelétől még nagyobb hófokra gerjesztetik.

— Erről később szóljunk kedves bán,

most mindenekelőtt hallgassa meg kérelmemet.

— Parancsára állok hercegnőm !

— Ön gyűlöli Kossuthot nemde ?

A bán zavarba jött. Miért e kérdés ?

— Hercegnő asszonyom !

— Egyenes és őszinte feleletet várok, bán ur !

— Ki ne gyűlölné őt nálunk ?

— Szivemben kiolthatlan boszút esküdtem ellene és egész nemzete ellen.

A bán meg volt lepetve.

— Hogyan hercegnő asszonyom ? Magasságod, ki azelőtt annyira szíven hordozta a magyarok ügyét, minden körülmények között és csak legujabban is annyira magas pártfogásába részesítette az érdemetleneket . . .

— Nézeteim azóta részben változtak, részben módosultak bán ur !

— Aminek én, mint fölséges uramnak és császáromnak hódoló hive, a legnagyobb mérvben tudok örvendeni.

A hercegnő nemes arcán gunymosoly vonult keresztül.

— Most már, folytatta a hercegnő, teljesen meg vagyok győződve, hogy Magyarország erővel csikarta ki ő fölségétől az ugynevezett 48-iki szentesített törvényeket.

— Igen is erőszakkal. És én bátor voltam már előzőleg ily véleményemet nyilvánítani ; és épen ezért mi is erővel fogjuk azokat visszavenni.

— S meg fogják büntetni a lázadókat !

— A törvény tiszteletet parancsol mindenkinek s kik ezt megtagadják, magoknak tulajdonítsák a megtorlás szigorát, mely őket sújtani fogja.

A hercegnő lánggra gyuladott arccal, villámló tekintettel adta elő a bánnak sérelmét.

— Készséggel állok rendelkezésére hercegnő asszonyom, ahogy méltóztatik parancsolni. E Kossuth ugyan megérdemelné, hogy példaadás végett ott, ahol elfogják tüstént agyonlőjék, de hát ez sem baj, ha ide hozzák. Van az övéhez hasonló esetekre elég példa azt hiszem, hogy Frangepán és Zrinyi is itt íteltettek el, pedig ezek csak valamivel különb emberek voltak, mint egy közönséges prókátor. Ami pedig a többit illeti, csak méltóztassék kegyelmes hercegnő azokat rám bízni; majd elbánok én valamennyivel!

— Számítson köszönetemre bán ur!

— Köszönetére hercegnő? És hogy ha én ezzel nem elégedném meg? Ha szívem ennél többet óhajtana?

— Bán ur azt igéri, hogy nekem bizonyos szolgálatot fog tenni. Mihelyt ígétét beváltotta, szólhatunk az ön jutalmáról.

S hercegnő asszonyomnak gazdag szive nem nyujtana nekem, legalázatosabb bódoló szolgájának némi csekély előleget.

A hercegnő megsemmisítő teintetet vetett a bánra.

— Előleget bán ur, csak egészen közönséges egyének szoktak adni, minket ez alól fölment társadalmi állásunk. A mi adott szavunk kötelezvény: noblesse oblige! A nemesség kötelez.

— De nem oltja ki a szív lázas érzelmeit.

— Melyeket az észnek kell kormányozni. Emeljen addig bán ur nemességéből védfalat szenvedélyei ellen, ha ezek netán tulcsapongani akarnak az engedett korlátokon.

— Hercegnő asszonyom gunyt üz érzelmeimből.

— Szolgálatért jutalom, ígétért ígét bán ur! Ha beváltotta ígétét, kérheti jutalmát. Addig Isten önnel!

— Hercegnő asszonyom! suttogta a bán félig kérő, félig boszankodó hangon.

— Parancsol bán ur!

— Kegyelmességed engem éji 11 órakor magához rendel édes pásztorórára.

— Ki mondta önnek, hogy pásztorórára! kiáltott föl a hercegnő mélyen megsértődve, míg arcán az addigi mosoly helyét a legridegebb szigor váltotta föl.

— Bizalmával lángot gyujt föl szivemben anélkül, hogy hajlandó lenne azt egyetlen enyhítő csöppel oltani.

— Föltételt tűztem ön elé, melynek teljesítésétől függesztettem föl kérése meghallgatását.

— Kegyelmességed a világon a legnagyobb zsarnok.

— Miért bán ur?

— Nem sugja meg ezt kegyelmességednek forró szive.

— Az én szivem mit sem mond, mit eszem nem hagy helybe.

— Az ész a legnagyobb zsarnok a világon. És ezt állítja előrsül közöttem és kegyelmességed között hercegnő. És hogy ha e zsarnok ellen fellázadna alattvalója, a sziv? A forradalmakat hercegnő asszonyom mai időben diadal szokta koszoruzni.

— Vagy még nagyobb szolgaság!

— Diadal után édes a szolgaság láncát viselni, főleg ha azok rózsafüzérből vannak fonva. Nemde hercegnő asszonyom. Magaságod elnéző leend a lázadó alattvaló iránt, kit egyedül égő szivének lángja indított pártütésre a hódoló tisztelet ellen, melylyel iránta mindenkor viseltetett.

S lángra gyuladt arccal, kitárt karokkal közeledett a hercegnő felé, ki azon pillanatban hevesen rántotta meg a csöngettyű arany fogantyuját.

— Agatha, szólott a hercegnő a sietve

belépő komornához, a bán ur távozni óhajt.
Világítson előtte a csigalépcsőn !

— Tettért jutalom, mondotta a távozó
bánhoz, ígéretért viszont ígéret.

S keble lázasan emelkedett, míg szemének fátyolozott fénye hü tükre volt
összetörött lelke romjainak.

— Engem a boszu nem elégít ki, sut-
togta indulatosan dobbantva a szőnyegre,
szivemet szakgatom szét vele !

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVIII.

A közelgő vihar.

Lángba volt már borulva az egész alvidék. Testvér testvérét ölte, gyilkolta. Horvát, Tótország és a határőrvidék nyíltan kitűzte a lázadás zászlóját, megtagadta az engedelmisséget a magyar kormánynak.

Nem ismerik ezt. Nem is akarják ismerni. Ők egyedül a bécsi minisztériumtól fogadnak el bármely rendeletet, egyedül az parancsol nekik.

A »kedves bán« elvállalt szerepéhez hiven, helységenként, városenként járta be Horvátországot, izgatott, biztatva a népet a magyarok ellen, mint akik őket ki akarják irtani.

És az elégületlenség csakhamar fajgyülemletté változott és az napról-napra növekedett, mint erős szélről élesztett tűzlángja. Gondoskodtak Bécsben, hogy az hamar ki ne aludjék a szivekből.

A bánságban levő rác és szerb helységek nyílt lázadásban törtek ki, fegyvert ragadtak, táborba szállottak, pusztították a magyar falvakat, városokat, gyilkolták ezeknek lakosait.

A jövő felett aggódó hazafiui lélek elborult, midőn ezeket látta, mélységes örvény tátongott előtte, mely talán őt, de vele együtt a most lázongó nemzetiségeket is elnyeli. A diplomácia nagyon kegyetlen. Nem kiméli áldozatait. Neki csak eredmény kell. Bármily uton és bármily áron érte is el azt.

— Királyi fönséged méltóztatik tudni, mondotta Kossuth egy miniszteri tanácskozmányban, mely a nádor elnöklete alatt ez annyira elmérgesedett ügyben tartatott hogy a bán, bár ki is lett nevezve, a báni esküt mind ez ideig le nem tette s hogy nemcsak titokban lázítja a népet s izgat Magyarország és a kapcsolt részek között századok óta fönnálló s legujabban szentesített törvények által is megerősített törvények felbontására, de egyszersmind kihirdetteti, hogy senki más hatáságnak, mint a bécsi minisztériumnak engedelmeskedni ne merészeljen. E végett rögtönítelő bíróságot állított föl a kapcsolt részekben, Szerém-, Verőce- és Pozsegamegyékben s mind ezen törvényellenes tetteivel nemcsak hogy hatáskörét tulterjeszkedőleg él, hanem királyi fönséged jogait is gyakorolja, törvényeink értelmében ugyanis királyunk távollétében fenségedre ruháztatván a végrehajtó hatalomnak gyakorlása. Indítványozom ennek következtében, méltóztatásék királyi fönséged őt törvényszék elé idéztetni, s vele mint lázadóval törvényeink értelmében elbánni. •

A miniszterek egyhangulag osztották Kossuth nézetét.

— A bán urnak, végezte Kossuth szavait, erős támoszlopa lehet, hogy eképpen mer dacolni törvényeinkkel, hogy ellene mer szegülni ő felsége egyenes akaratának. Fönséged tiszte megparancsolni a kötelességéről megfeledkezett bánnak, hogy törvénytelen rendeleteit tüstént visszavonja, s erről fönségedet gyorsfutár által haladéktalanul értesitse.

A királyi helytartó ő fensége máskor derült arcán komor jövő árnya borongott.

Talán már sejtette a hatalmas kezeket, melyek azon ármány szálait szövik, melyekből véres dráma fog idővel kifejlődni.

Mit tegyen ? Szive e nemzethez vonzotta, melynek körében született és növekedett, melyhez dicsőült atyjának nagy emléke csatolta, s azon szeretet, melyet személye iránt az egész nemzet tanusított : kunyhók lakói és paloták urai egyaránt.

Amott családja, emitt nemzete érdeke ellen kell tennie. Lelkén kinos fájdalom vonaglott keresztül.

Egyébiránt lehet, hogy sejtelve alaptalan. Talán csak fenyegető villám ez, mely az átfutó viharral elvonul. Talán hirtelen megáradott folyam, mely bár kiszakította partjait, de kevés idő múlva ismét vissza fog térni medrébe.

A törvények helyreállítása s minden jövőben történhető törvénytelenségek meggátolása tekintetéből, végezte Kossuth szavait, szükség, hogy fenséged királyi biztost küldjön ki, ki a maga mellé veendő polgári egyénekkel egyetemben, a közrendre és csendre, a vagyon és személybiztonságra felügyelvén, különösen örködjék, hogy a néhol már nyilván is mutatkozó elszakadó törekvés sikeresen meggátoltassék, indítói kinyomoztassanak s törvény szerint megfenyítettessenek s azon ősi törvény, melynek alapja Magyarország és a kapcsolt részek egysége : a jövőben is állandóan fönntartassék.

A királyi helytartó mindezeket igen helyeseknek és üdvösöknek találta.

E tanácskozmány eredménye lett ama királyi rendelet május 10-ről, mely Jella-sich működését kárhóztatja, királyi biztosnak b. Hrabovszky János főhadparancsnok és altábornagyot nevezi ki, meghagyván neki, hogy ahol személyes munkálkodása megkívántatik, mindenütt megjelenjen, teljes erejének hatása tekintetéből a sor-katonaság hatósága alá rendeltetvén.

— Adja Isten miniszter urak, hogy közös működésünknek óhajtott sikere legyen, mondotta a nádor.

— Főnséged kezében van letéve a legfőbb hatalom, amit főnséged bizonyára a haza javára fog fordítani ; így Isten áldása leend rajta, végezte Batthyány.

Dacára a reménnyel biztató jövőnek, a miniszterek aggálylyal eltelve távoztak a nádori palotából.

Valamely balsejtelem szorongatta mindnyájának lelkét.

Még akkor a balsejtelemnek nem lehetett nevet adni arra, mi ezt valódi néven nevezné, még most gondolni is büntett volna.

És mégis mindenkinek redős homlokára föl volt írva az olvasható betűkkel.

Talán már mindnyájan látják a vést, mely a hazát fenyegeti, mint tapasztalt tengerész a közlő vihart egyetlen szellő lehelletéből megérzi.

Aggasztó gondolatokkal terhelve tért Kossuth lakására.

Sokáig sebes léptekkel, izgatottan sétált föl s alá szobájában, míg halvány arcán viharzó indulatok cikáztak át.

— Hisz ez szörnyűség, hallatlan bűn, játékot akarnak üzni a nemzettel ; látom a boszorkány kezet, mely e bábót mozgatja.

— Ez a bán ! Ez a bán ! Ez a nemzet elé gördített szegletkő !

Bécsben sok mindenféle kényes hirt suttnak ez udvari kegyenc felől.

És merne-e ő saját rovására annyit kockáztatni ? Merne-e nyíltan ellenszegülni a királyi fölség legmagasb akaratának !

Nem ; erős védbástya van háta mögött, csakhogy mi ezt most még nem láthatjuk.

A boszorkány konyhán főzik a mérges

kotyvadékok, melylyel bennünket elpusztítani akarnak.

— Ah, ez pokoli ármány lenne, kiáltott föl a gondolatra, mely lelkén, mint sötét éjen a pusztító villám átcikázott, de azért Magyarország ezer éves életét meg nem öli.

Megoltalmaz bennünket az erős és igazságos Isten és a nemzet erős egyetértő akarata.

Ha Isten velünk, ki ellenünk ? !

Jöjjön egyébiránt aminek jönni kell, mondotta dacos bánattal, mi szembe nézünk a már közelgő viharral és ha a szükség kényszerít reá, férfiasan szembe is állunk vele. Aztán ítéljen felettünk a történelem és az igazságos Isten !

XIX.

Az első honvédek.

Földönfutó lett a magyar saját hazájában.

Temes, Torontál, Krassó, Bácsbodrog vármegyékben, a Bánságban a rácok, szerbek, illirek föltámadtak a magyar ellen. kik eddig békés szomszédok, rokonok, jó barátok, üzlettársak voltak, ölték, gyilkolták egymást. Naponként aggasztóbb hírek jöttek felgyújtott falvakról, elpusztított városokról.

— Fusson, meneküljön, ki merre tud ! hallatszott a magyar lakosok rémkiáltása.

A gazdag magyar helységek lassanként üresedni kezdettek ; a magyar lakosokat legyilkolták, házaikat felgyújtották, hamvait szétszórták, helyét földdel egyenlítették. Ne maradjon még emléke sem annak, ami magyar !

A bánát máskor arany kalászos rónáin vad táborok verődtek össze. Szent-Tamás, Titel, Karlóca, Perlasz és a római sáncok mind rác, horvát, szlapon és határőrvidéki fegyveresekkel voltak rakva, kik a közelebbi és távolabbi magyar helységeket prédálták föl.

A lázadók fegyverekkel és lőporral bőven el voltak látva, melyeket titkos megbizottak szállítottak, míg a magyaroktól vagy határozottan megtagadták ezeket a katonai parancsnokok, vagy néha hosszas és erélyes sürgetésekre adtak ugyan fegyvereket, de olyanokat, amilyenekért a

»francia háboruban« a fölkelő magyar nemesség akép interpellálta meg Alvinczi tábornokot, hogy »kend-e az az Alvinczi?«

Az alvidéken patakokban ömlött a vér ; az egész haza visszhangozta a segélykiáltást bánáti magyar testvéreink védelmére. Föl minden magyar, ki szereti hazáját és véreit ; irtó háborut kezdettek ellenünk ! Föl védelemre ! Győzni vagy meghalni !

A honvédelmet szervezni volt a minisztériumnak legsürgősebb és legnehezebb feladata.

— A magyar sorkatonaságtól kevés eredményt várok, mondotta Kossuth egy napon Batthyányhoz, midőn épen a védelemről tárgyaltak. A főtisztek bár a magyar hadügyminisztérium alá vannak helyezve, mégis inkább a bécsi hadügyminiszter rendeletét teljesítik. Csak a legközelebb előfordult szomorú eset is a várban elég világos tanubizonysága, hogy a magyar sorkatonaság saját vérei ellen is mily barbár módon engedi magát fölhasználtatni. Csak gép ez, fő és szív nélkül és épen ezért legkevésbé alkalmas a nemzet szabadságát megoltalmazni.

De hát kiket akarsz akkor a lázadók ellen küldeni ? kérdezte Batthyány.

— Katonákat, kik tudják, hogy miért harcolnak, honvédeket.

— Feleded, hogy ha ilyeneket lehetne is találni, a küzdelem erősen egyenlőtlen lenne, amennyiben elleneink sorai között régi begyakorlott, tüzhöz szokott serezek, a hűtlen csajkások és határőrök vannak legnagyobb számban.

— A magyar mind született katona. A lelkesedés hőökké teszi őket.

— Tartok tőle, hogy reményeidben mindnyájan csalatkozni fognánk.

— Forgattam hazánk történelmének lapjait, válaszolt Kossuth, s jelen helyzetünket a multakkal egybehasonlítva azon tanulságot meritettem belőle, hogy csekély számu, lelkes csapatok többnyire fényes diadalokat nyertek, nagyobb számu begyakorlott zsoldos seregek fölött.

— S hogy véled, mikép és honnan lehetne ily sereget rövid időn előteremteni ?

— Azt hiszem, hogy ennek legkönnyebb útja leend egy országszerte megindított toborzás.

A gróf hihetetlenül rázta fejét, kételkedett, hogy annyi katonát, amennyire most szükség lenne, 12—15 ezeret toborzás útján össze lehetne hozni.

— A lelkesedés a haza színét, javát és virágát a zászlók alá fogja vinni, azon zászlók alá, melyek a szabadságért lobognak, s melyek köréből dicsőség árad reájok és az egész nemzetre.

— És hol veszesz először pénzt ezeknek fölszerelésére és fönntartására.

— Teremteni fogok ! Méltóztatol ezt mosolyogni ? Igen is ismétlem, hogy teremteni fogok. Bankókat fogok nyomatni.

— Attól tartok, hogy ezen ugynevezett bankók kellő alap hiányában születésök napján meghalnak. Senki sem fogadja el, s nem ad érettök valamit.

— Belső értékben messze tul fogják szárnyalni a közöttünk forgó osztrák bankjegyeket. Alapról maga a nemzet fog gondoskodni önkéntes adományokkal.

Batthyány komolyan elgondolkozott a pénzügyminiszter terve fölött.

— Valóban, mondotta, ez lenne az egyetlen eszköz, melynek sikerülte esetén némi reményt kötök bankjegyeid életben maradásához s így hazánk függetlenségének kivivásához.

— S hogy igazságos küzdelmünkben maga Isten leend vezérünk, a jövő fogja igazolni.

— Adja Isten !

Ezt követő néhány nap mulva a főváros utcáin szokatlan élénkség uralkodott.

A falakon fölhívások voltak kifüggesztve gróf Batthyány Lajos miniszterelnök és Mészáros Lázár hadügyminiszter aláírásával, mely a hazafiakat fegyverre hívja föl a haza védelmére.

— Szeretett magyar hazánk határán veszélyes felhők tornyosulnak, ugymond e fölhívás, minden hazafi szent kötelessége tehát hazáját oltalmazni.

A nemzetőrségen kívül haladéktalanul szükséges egy tizezer főből álló rendes honvédőrség föllállítása.

A haza szent nevében tehát fölszólíttatnak a lakosok, hogy kik a rendes honvédőrségbe a haza és alkotmány védelmére belépni kívánnak, magokat az illető helyeken jelentsék be.

A haza elvárja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények között a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá minél előbb összesereglenek.

Föl mindenki harcra, csatára ! A haza veszélyben van. Föl minden magyar, ki csak mozogni tud, irtó háborut kezdettek ellenünk s Istenen kívül senki nincs, ki bennünket védelmezzon.

Föl ifju és öreg ! Mutassuk meg a világnak, hogy mi magyarok vagyunk, hogy 1000 év dicsősége nem hiában van nevünk-höz forrva.

Éljen a haza !

Május 17-én reggel 8 órakor kezdődött meg a toborzás a főváros területén.

Elől vitték a vigan lobogó nemzeti

zászlót, ezt a szent jelvényt, mely mellett mint igazhitű mozlim a próféta szent zászlója körül, gyült össze az ország szívének virága, java, disze a fővárosi fiatalság !

Fejökön piros főveggel, vörös zsinóros kávészin attilában jártak a toborzók az utcákon.

És szólott a zene, a Rákóczi-induló, melynek hallattára mindig fölgyulad a magyar ember vére.

És hangzott a dal, melyet a költő az ihletség magasztos órájában a jövőt látva, talán épen ez alkalomra irt :

Talpra magyar hiv a haza,
Itt az idő most vagy soha !
Rabok legyünk vagy szabadok
Ez a kérdés, válasszatok !

Dal, zene és honszerelemtől lelkesülve sietett a fiatalság a csatára, a szent szabadság oltalmára.

Egy óra mulva tenger néptömeg vette körül a menetet, a honvéd zászlók alá önkéntesen álló ifju harcosokat. Minden jóra való ifju oda sietett, nehogy elkéssék.

A tanuló ifjuság a hazaszeretet lángjától kigyuladott arccal igyekezett a muzeumba, melynek külső lépcsőcsarnokában a toborzó megállapodott. Egy asztalt tettek oda s mellé egy széket, aztán egy iv papírt, mellé tintát és tollat. Ott jegyzik fel az önkéntesek névsorát.

— Mi a neve, ifju barátom ? kérdezte a biztos az ifjutól, ki első iratta föl magát honvédnek.

— Illési Sándor ! felelte az ifju.

— Hány éves ?

— Tizennyolc.

— Állása ?

— Jogász.

Ez volt az első honvéd, az ország első katonája.

Utána jöttek a jók javai. Optimates. Egy nap alatt meg volt a teljes létszám.

És ez így volt mindenütt az egész hazában !

Az első fölhívásra mindenki sietett beállani a hazát védők sorába. Elhagyni az édes kényelmes otthont, a jó szülőket, a szerető testvért, a szeretett jegyest, szép ifju epedő arát és mindent, ami csak kedves és drága volt a világon.

Mert mindennél kedvesebb, mindennél drágább a haza !

A nemzet minden társadalmi osztálya volt a honvédek között képviselve. Főúr és pór, gazdag és szegény, tudós és tanulatlan, orvos, ügyvéd, hivatalnok, tisztviselő, tanár, lelkész, kereskedő, iparos, napszámos, ifju és öreg !

A felhívó szózat, mint a szent hajdanokban a trombita harsogása Jerikó falait : ledöntötte a társadalmi válaszfalakat, melyek eddig elkülönítették egymástól a honfiakat, fölszaggatta a zárdák csukott kapuit s Istennek szolgái a béke apostolai is eljöttek, hogy véráldozataikat bemutassák a pásztorok Főpásztorának, kinek eddig egyedül a hála tömjénfüstjével áldoztak : az erős és hatalmas Istennek.

Hadd folyjon ki vérök szivökből, hadd öntözze ez a drága hazai hantokat. A vérrel áztatott földben gazdagon fog nőni a szabadság terebélyes fája.

És létrejött a honvéd hadsereg, mely a dicsőség kitörölhetlen arany betüivel irta föl nevét a történelem örök könyvébe.

S alig pár hét múlva már föl is volt szerelve az 1-ső és 2-ik honvéd zászlóalj. A hazaszeretet csodákat művelt. Semmiből teremtett mindent.

Junius 24-én az új piac, nagyszerű nemzeti ünnepély tanuja volt.

A fönti két honvédszászlóalj állott ott teljesen felszerelve s utra készen.

Nyolc óra előtt kevéssel egy kocsi érkezett a két zászlóalj zászlóival és a zászló-tartókkal.

Viharos éljenzés üdvözölte a lobogókat, mely csak azért szűnt meg kevés ideig, hogy ismét még erősebben törjön ki, midőn néhány perc múlva a daliás miniszterelnök és a hadügyminiszter nyargaltak elő paripáikon, ez utóbbi fényes tisztikar kíséretében.

A hadügyminiszter végig lovagolt a sorok előtt, mindenütt riadó éljenzéstől üdvözöltetve. Szemlét tartott az elinduló hősök felett.

Kevéssel a szemle után megérkeztek a zászló keresztanyák: gróf *Batthyány Lajosné* és gróf *Károlyi Györgyné*.

Ujabb riadó éljenzés zugott föl, melyet a nép ezrei szünni nem akaró s ismételve kikitörő lelkesedéssel visszhangoztattak.

Aztán előállott a tábori lelkész teljes ornátusban, nagy segédlettel. A baldachin alatt fölállított s megkoszoruzott oltár előtt misét mondott a haza szabadságáért, aztán imát mondott a zászlók felett.

— Királyoknak királya, seregeknek Ura erős és hatalmas Isten, fölséges legfőbb Urunk! Te vidd e lobogót diadalról, diadalra, hogy nevedet tanulják tisztelni és félni mindazok, kik most isteni törvényeidet bűnös lábbal tapodják. Lehelj szent lelked által bátorságot, lelkesedést sziveikbe, önts erőt karjaikba, hogy diadalt szerezzenek az igaz ügynek és ez által is szent nevedre térjen a dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás mindörökkön örökké!

A katonákat imához vezényelték. Egy üteg ágyu üdvlövést dörgött.

A zászlótartók lebocsátották a zászlókat s előadták a keresztanyak által himzett gyönyörű zászlószalagokat.

Az egyiken e jelmondat volt arany fonallal kivarrva :

Él magyar ! All Buda még !

A másikon :

Ne bántsd a magyart !

A zászlóanyak kis ezüst kalapáccsal bevették az első szögeket.

A legszentebb ügy védelmére ! mondotta gróf Batthyány Lajosné.

Örök diadal kíséren ! mondotta gróf Károlyi Györgyné.

Aztán jött a miniszterelnök, utána a hadügyminiszter, majd a többi jelenvolt tisztek.

A zászlótartók ekkor kezeikbe vették a zászlót.

— Készek-e önök a kezökbe adott zászlót mind halálig védelmezni ?

— Végső lehelletünkig ! Utolsó csöpp vérünkig ! válaszoltak azok.

— Esküdjének meg erre !

— Esküszünk ! Isten minket ugy segéljen !

Aztán beállottak a sorok közé a kibontott zászlóval, mely mintha az Ur lelkének lehellete érintette volna, vigan röpködött a különben csöndes időben.

— És most esküdjének fel önök mindnyájan, hogy zászlójukat, a királyt, hazát és az alkotmányt mindig és mindenki ellen védeni fogják.

— Esküszünk ! Isten minket ugy segéljen ! hangzott a felolvasott eskü mindnyájának ajkáról.

A hadügyminiszter ekkor a zászlóaljok elé lépett s következő beszédet tartotta :

Bajtársak !

Látjátok lobogóitok jelszavát. Egyiken

ez van: Él magyar, áll Buda még! Azt jelentik e szavak, hogy annyi baj veszély és viszontagság között is, melyek szeretet hazánkat pusztították, megmaradt hazánk és ennek fővárosa Buda nemzeti királyainknak székhelye. S ezzel együtt nemzetünk a magyar nemzet, mely megfogyva bár, de törve nem él e hazán, s ezt mi őseinknek köszönhetjük, kik a szabadságért és függetlenségért annyiszor ontották vérüket s áldozták életüket. Emlékezzetek erre, midőn a csatába mentek. Ne bántsod a magyart! a másíknak a jelszava. A magyar nemzet századok óta minden szomszéd népet testvérként ölelt keblére; de a testvérgyilkost, ki kardját döfi testvére szívébe, az igazságos Isten boszuálló fegyverével bünteti meg. Emlékezzetek erre, midőn azok ellen küzdötök, kik testvéreinket gyilkolják. Ne rettenjeteK vissza semmi veszélytől, ha csatába mentek, ki kívánna közületek szégyennel élni? Ki ne kívánna sokkal inkább dicsőséggel meghalni? Katonának az ellenség elől elfutni örök szégyen, meghalni örök dicsőség! Bajtársak, emlékezzetek erre, ha csatába mentek. Koszoruzza diadal vitéz fegyvereiteket! Isten veletek!

Szünni nem akaró éljenzés riadala zuggott sokáig a hadügyminiszter beszéde után.

Aztán ismét fölzendült a Rákóczi-induló s vele együtt a zászlóalj parancsnokok vezényszava.

- Szakaszonkint jobbra kanyarodni!
- Szakaszonkint balra kanyarodj!
- Indulj!

S ment egyik zászlóalj a gózhajó, másik a vaspálya állomás felé.

A csapatfejlődést, a bontakozást oly ügyesen teljesítették, mintha veterán katonák lettek volna.

Ilyenek lesznek ezek a csatatéren is. Vitézségben versenyeznek a régi katonákkal. Lehet, hogy sokszor túl is szárnyalják azokat.

Merre a menet elvonult, az utcák, a házak mind nemzeti lobogókkal voltak diszítve, minden ablakból gyönyörű hölgyek integettek bucsuüdvözletet a távozó bajnokoknak.

— Hozza vissza őket Isten a győzelem babéraival és ha a végzet úgy rendelte, dicső harcban nyert sebekkel.

OSZK

XX.

A nemzeti pénz.

Katona tehát már van. De hát pénzt hol veszünk. Ezt nem lehet összetoborzani, pedig már a nagy Napoleon megmondotta, hogy a háboru folytatásához három dolog szükséges és pedig 1-ször pénz, 2-szor pénz és 3-szor is pénz.

Ez pedig nem fog olyan könnyen jönni. Pénz kell a kereskedőnek, ki a fölszerelési anyagot adja, az iparosnak, ki azt feldolgozza, pénz kell, hogy fegyvert, kardot, puskát, pisztolyt, ágyut, löport, golyót, lovat és a többi tábori szükségletet beszerezni lehessen, pénz kell a hadsereg fizetésére és mindenre sok pénz, mindenfelől ezért sürgetik naponkint a pénzügyminisztert, Kossuth Lajost.

De hát honnan lehessen ezt venni, mikor a magyar minisztérium minden pénztárt üresen vett át ?

Most már nem vért és életet kér a haza fiaitól, hanem csak pénzt, ami azonban sokszor drágább mint a vér.

Az intéző körökben újabb mozgalom indult meg. Akinek a mi fölöslege van aranyban és ezüstben, adja át a haza védelmére kibocsátandó bankjegyek alapjául ; hangzott a fölhívás.

S ki nem tenné ezt, midőn ily szent célra kérik tőle a segedelmet.

Sokan, kik olvasták a pénzügyminiszter fölhívását a nemzethez, fejökét csóválták, nagyon sajnálván, hogy a hazának leg-

népszerűbb és legünnepeltebb férfja mindjárt kormányra lépésének kezdetén fiaskót csinál. Az életét még csak oda adja a magyar, de az aranyra, ezüstre első helyen magának is szüksége van.

És mégis egy napon megjelentek erre nézve a fölhívások, egy időben mindenütt az egész hazában.

Kossuth nyugodtan várta a nemzethez intézett fölhívásának eredményét, tudta, hogy nem fog vele szégyent vallani, hogy ez a nemzet, mely nem vonakodott hazája szabadságáért fiainak vérét és életét följánlani: bizonyára pénzét sem fogja attól elvonni.

— Vagy nem ismerem nemzetemet, mondotta, vagy fényes siker fogja igazolni a magyar nemzet honszerelmét, mely vért, életet, vagyont és minden kincsét örömmel áldoz hazájáért!

— Sohasem csalatkoztam nemzetemben, mondotta Kossuth, most sem fog benne vetett bizalmam meggyúsulni.

És a bekövetkezett napok fényesen igazolták Kossuthnak ezen rendithetlen bizalma megvalósulását.

Milliók gyültek alig pár hét alatt a nemzet oltárára.

A szegények nyitották meg mindenek előtt az adakozók sorát, ezek adtak előbb, adtak mindent, amijök csak volt, hosszú nehéz éveken keresztül megtakargatott, meggyűjtögetett filléreiket is. Vért, életet és vagyont. Mindent a hazáért.

S jött egymásután az áldozók hosszú sora. Első volt az Ur szent oltárának áldozó szolgája.

Egy katolikus lelkész következő levelet intézte a »Pesti Napló« szerkesztőségéhez:

— Midőn olvastam a fölszólítást, mely-

ben a haza ifju polgárai a hon védelmére hivattak föl, szívemet fájdalom töltötte el. Öreg vagyok, kezeim, melyeket mint az Urnak szolgája eddig csak áldásra emeltem, fegyvert hordani nem képesek többé. Irigylem a boldogabb ifjakat, kik hazájok szabadságáért küzdhetnek és halhatnak meg.

Véráldozatot nem hozhatok többé, hazám szent oltárára. Hozom amim van. Hosszu életemen át, melyet egy kis faluban, ha nem is ismerve mint lelkész, mégis nem hasztalanul töltöttem el, 200 pengő forintot (400 korona) takarítottam meg . . . *Csekélység, de mindenem.*

Az ön kezébe, tisztelt Szerkesztő ur, teszem le a 200 frtot, azon kéréssel, hogy miután öregségem Pestre menetelemet nem engedi, legyen ön akaratomnak végrehajtója, adja át e csekély tőkét a pénzügyminisztériumnak. *Egy kath. lelkész.*

Igy tett, így szólott Istennek fölkent szolgája, így járt el urának és mesterének akarata szerint, megmutatván hitét, hazafiui cselekedetével.

Érkezett a második áldozat.

— Hadi magyar földírásomért félév előtt a király azon kitünő kegyében részesültem, hogy egy harminc arany sulyu érdempénzzel ajándékoztattam meg. Polgári hűségem királyi jutalmát nem véltem nemesebben élvezhetni, mintha azt ujjabb hűségem jeléül, a királynak és a honnak áldozom. Vegye kedvesen a pénzügyminisztérium tőlem, kinek egyebe nincs, ez érdempénzt, a seregtartás ajándéktökéje közé s engedje nekem legdrágább kincsemért azon drágább önérzetet cseréül, hogy amit tehettem, hazámért tettem ! *Korponay János s. k. miniszterelnöki nemzetőrségi titoknok.*

Jött a harmadik :

— Miután hadképes nem vagyok, kötelezem magamat, hogy az önkéntes honvédelmi seregből egy közlegényt egész éven át készpénzzel fizetek. Kölcsönbe adom továbbá ezüstnemüimet u. m. egy ezüst tálcát, egy ezüst kannát, egy cukortartót stb. összesen mintegy 9—10 font ezüstöt és minden vagyonom legyen a haza javára szentelve, rendelkezék felette jobb időig a haza s annak annyi jeles honfiakból álló felelős minisztériuma. *Záborszky Alajos.*

Következett a negyedik :

— Engemet az ég a vagyonosok sorából kihagyott. Legyen kérem oly szives az ide csatolt arany nyakláncot s hasonló pár fülön függőt a pénzügyminisztériumnak elküldeni. Ezeket szeretett férjemtől 9 év előtt jegyajándékuul nyertem, de mióta a mindenható gyermekekkel megáldott, kiket becsületes honfiaknak fölnevelni legkedvesebb föladatomban : egyéb ékszereket könnyen nélkülözök. Ezek lesznek én nekem drága ékszereim. Pécssett. Egy nő.

Épen mint a Grachusok anyja.

Igy a szegényebbek.

A radikál körben egy iv volt kitéve, melyen hosszú sora állott a honfiaknak, kik mindnyájan örömmel járultak áldozataikkal a fegyvetett haza megmentéséhez.

Egy részök már ezeknek rég ama csöndes helyen nyugszik, melyet csak a kegyelet emlékezete szokott néha fölkeresni, áldozók, kik elhaltak anélkül, hogy az eszmének, melynek ők hirdetői és terjesztői voltak, diadalra jutását megérhették volna.

S mindenkinek szemei várakozásteljesen függöttek a gazdagokon, a pénz emberein. Hogy szeretik-e a földet, melyet hazájoknak neveznek s mely gazdagon

jutalmazza őket polgári kötelességeik teljesítéseért.

A bankárok összeültek és tanácskoztak. Legtöbben idegen származásúak voltak, kik messze földről költöztek ide s itt állandó lakhelyet és boldog hazát nyertek.

A tanácskozmányt követő másnap Valers és Burgman urak a belügyminiszterhez mentek, ki Kossuth betegsége miatt ideiglenesen a pénzügyi tárcát is elvállalta, jelentvén, hogy a kereskedő testület a haza oltárára 8860 lat ezüstöt, 9300 pengő forintot ad kölcsön kamat nélkül.

Jálics 200 lat, Kadics Joachim, Löwy Herman egyenként 4—400 lat, Koskovicz J. S. és társa 730 lat, Kánicz M. L. és fiai 850 lat, Kunewalder testvérek 1030 lat, Wodianer S. 5000 lat ezüstöt, Walere, Liedeman, Herzfelder és többen mindannyian tetemes összegeket adtak egy magyar jegybank alapjára.

Jött ezek után a nemzeti kaszinó, az időben gyupontja a hazafiui lelkesedésnek, adván 20.000 ezüst forintot, s minden ezüst neműjét, mely megközelítette a két mázstát.

S jött a vidékről elszámlálhatatlan hosszú névsora a lelkes honfiaknak, kik mindannyian siettek mindenöket, a mivel csak birtak, följánlani a fenyegetett haza oltalmára.

Az ily áldozatokat fogadja az ur kedvesen, melyek önként buzognak föl a kebel legtisztább indulatából.

De a nemzet még mindig várt. A legtekintélyesebb hazafiak még hátra maradtak.

A zászlós urak, az ország főnemesei, a »patres conspiriti« a jók javai! Azt hitték hogy ezeknek nem valami nagy kedvök lehet most áldozatokat hozni, midőn a fölszabadult urbériség folytán jövedelmeik nagy részét elvesztették.

A haza részére még is maradt.

Megnyitotta az adakozók sorát »a legnagyobb magyar«, e férfiú, kinek fényes lelke épen akkor hagyta el e sötét földet, midőn hosszú éj után a távolláthatáron már kezdett föltünni a szabadságnak fényes hajnala.

Két mázsa ezüstöt ajánlok és adok át a pénzügyminiszternek ezüst alapul fölhasználódót, írta levelében.

E férfiú Széchényi István volt !

Az utolsó adományozó gróf Károlyi György volt. Odaadta összes családi ezüstjét, mit takarékos ősök másfél századon át nagy gonddal gyűjtöttek, szaporítottak. Összesen 10 mázsát.

Az egész nemzet hálás köszönete fogadta.

Legyen rajta Istennek áldása !

XXI.

Kossuth és családja.

A gyönyörű fekvésű budai hegyek között félrevonulva a nagy világ lármás zajától s a politikai élet viharos küzdelmeitől, keresett Kossuth elfáradott testének pihenést és lelkének üdülést.

Hosszabb idő, heteken keresztül tartó megfeszített folytonos munka, melyet részint új pályája, részint az ujjászületett haza nehéz helyzete követeltek tőle, annyira kimerítették szellemi erejét, hogy orvosai egyhangu tanácsára rövid időre visszavonult a közügyektől.

A nyugalmas magányt itt nem zavarják a napi véres események izgalmai, nem a rémhírek, melyek a haza különböző vidékeiről érkeznek a miniszteriumhoz. Az élet itt csöndes, mint a tónak a felszine, melynek mély tükrében a nap sugarai ragyognak.

A lég üde, fűszeres, többet ér minden gyógyszernél.

Kossuth halvány arcán s finom vonásain kimerültség mutatkozott. Testi ereje, idegeinek rugékonysága nem állottak arányban fáradhatatlan szellemével, mely pillanat alatt világokat szárnyalt be.

Most épen egy gyepes ösvényen sétál, olykor egy-egy vágyakozó tekintetet vetve az alatta elterülő forrongó fővárosra, melynek nyüzsgő zaja még ide is fölhatott, mint lázbetegnek ziháló lélekezete.

— Apa! Édes apa! kiáltott repeső örömmel egy gyönyörű alig 4—5 éves

barna halvány arcu leányka, keresett apja föltárt karjai közé futva s forróan csókolva annak arcát.

— Kedves drága kis aranyos Vilmácskám! suttogta Kossuth, forró szeretettel ölelvén a hizelgő kis leánykát keblére.

— Hol voltál apuska? Nagyon régen keresünk anyuskával, suttogott a leányka, átölelve kisdéd hófehér karjaival atyja nyakát. Oda fönn néztelek a hegytetőn. Anyuska már rég vár bennünket a reggeli-vel.

— Menjünk tehát! Ne hagyjuk őt soká hasztalan várakozni.

Midőn Kossuth a nyári lakhoz közeledett, neje Ferenc és Tódor fiaitól környezve sietett feléje.

Meszlényi Teréz egyike volt azon kor legérdekesebb nőinek, barnás halvány arccal, igen finom vonásokkal, kifejezésteljes szemekkel, melyeknek fényes tükrében szivvilágának egész képe visszasugárzott.

Kossuth elbocsátva a kis Vilmácska kezét, nejét ölelte keblére.

— Rég vártalak! szólt a nő szeliden, s már-már aggódni kezdettem késlelkedésed miatt.

— Azt hittem, hogy még nyugosztok. Nem akartalak háborítani.

— És te, szólt a nő szelid szemrehányással, mikor fogsz fárasztó munkádtól megszünni. Orvosunk teljes nyugalmat, zavartalan pihenést rendelt és te azért itt is elhalmozod magad lélekölő munkákkal!

Kossuth nagyot sóhajtott.

— Talán Isten nem sokára megengedi, hogy visszavonuljak csöndes magányomba, melyet egyedül hazám iránti kötelességből hagytam el.

A nő szép fejét bánatosan hajtotta férje vállaira.

— Látom, hogy te fájlalod, hogy gyakran hosszabb ideig kénytelen vagy férjedet nélkülözni. Nagynak tartod az áldozatot, mit hazámnak hoztam.

— Oh nem! Nem Lajos! kiáltott föl neje, míg arcán biborpir ömlött el; csak arra gondoltam, folytatta suttogó csöndes hangon, mennyivel boldogabb voltam azelőtt, midőn napi munkádtól fáradtan, szerelmemben kerestél és találtál üdülést.

Hazám iránti kötelességem most nehezebb pályát jelölt ki számomra. Majd ha a vész, mely hazánkat környezi eloszlik, midőn a béke áldásthozó napja fog ismét ragyogni hazánk felett, midőn nem kell mint most zátonyok és örvények között eveznünk, akkor kedves nőm, drága Terézem, ismét visszatérek hozzád s a te nemes, a te drága lelked lesz életem vezércsillaga, s aztán örökre a tiéd és a mi szeretet gyermekeinkké leszek.

— S addig mindig kénytelenek leszünk távolmaradni tőled?

— Szivem, lelkem első helyen hazámé s nemzetemé. Millió polgárnak, kiknek rabláncait széttörtem, hálája nyujtson gyogyírt szived sebére.

A nő könyeit igyekezett elfojtani.

— És Isten adjon neked erőt, hogy nagy feladatodat betölthesd, hogy a magyar nemzetet elvezethesd a szabadság ígért-földére, melyet te mutattál föl először előtte.

— Isten tette ezt, mondotta Kossuth, a hatalmas világszellem, mely pillanat alatt áthatja a mindenséget, széttöri a földön a rabszolgaság békóit s fölgyujtja a szabadság fáklyavilágát, hogy annak fényénél haladhasson az emberiség rendeltetése nagy célja: a szabadság és boldogság felé.

— S nekem büszkeségem és legfőbb dicsőségem, hogy te első vagy a hazában,

ki a zászlót kezébe ragadva indultál az ösvényen, mely már oly sokaknak életébe került.

— Az én életem semmi. Az urnak egyetlen lehellete kiolthatja világát, hogy elől haladok, egyedül a véletlen érdeme, mely a sok jeles és tehetséges hazafi között erőtlenségemre bizta a vezérszerepet, de épen azért kötelességem, hogy tehetségem hiányát buzgalmammal pótoljam, hogy ha egykor nem leszek többé, gyermekeimnek ne kelljen atyjok emléke miatt pirulniok.

— Mi dicsőségünknek tartjuk, hogy te atyánk vagy, szólott a nagyobbik fiu Ferenc, ki Tódor öcsce társaságában e pillanatban érkezett oda.

— Kérünk, légy tovább is szerető jó atyánk, esdeklett hozzá a fiatalabbik testvér. A kis Vilma szülőire, majd testvéreire nézett, csodálkozva, mintha nem értené ami itt történik.

— Hát a te kis Vilmádat nem akarod többé úgy szeretni mint eddig, kérdezte tovább a kis leányka csaknem könyező szemekkel.

— Mindnyájatokat egyenlően szeretlek, legdrágábbjaim! s mélyen meghatva ölelte és csókolta meg őket.

S szemeiből két forró köncsepp gördült ki, melyet hirtelen törölt szét, nehogy észrevegyék.

Ki tudja, minő fájdalmas gondolatok, aggasztó sejtelmek vonultak el e pillanatban látnoki lelke előtt.

Talán a reá váró jövő rémképeit látta, föllebentvén előtte a jövő homályos leplét azon mindenható kéz, mely a szent hajdanokban prófétáival, messze századok eseményeit előre föltárta.

— Te aggódol Lajosom! szólott neje, az egész éjen keresztül gyakran hallottalak

sóhajtozni, kinzó gondolatokkal gyötröd magadat.

— Szegény vagyok, de van egyetlen drága kincsem: hazám. Balsejtelmek kinoznak, hogy ettől is meg akarnak fosztani.

— Mit beszélsz Lajosom? Kedvezőtlen híreket hallottál talán?

— Olyanokat beszélnek, miket magam sem hiszek, de melyeknek beteljesülésétől mégis remegek. A bécsi kormány zsoldosai fáradságot, áldozatot és esküszegést nem kimélnék, hogy visszavonják azt, mit a jó király a nemzet kívánságára önként megadott. Az alvidéken már omlik a polgárvér, az ő gyilkos kezöket látom ebben tombolni, a felgyújtott falvak lángjai és romjai között az ő gonosz szellemeikre ismerek, a lázongás üvöltő orgiái között az ő véstjósuló hangjaikat hallom.

— És ezek bizonyára a te életedre is törnek, drága Lajosom!

— Jó barátaim lennének, mihelyt lelkemet nekik áruba bocsátanám. Tudod, hogy ők nekem pénzt, sok pénzt, magas hivatalt, jószágokat, kitüntetések adnának, csak népemet hagyjam el, csak ennek érdekeit bocsássam az ő kezeikbe s hogy ez megtörténhessék, azt akarják, hogy a király által szentesített törvények egy részét Bécsnek visszaadjuk. Nem drága urak! Nagyon csalatkoztok, ha azt hiszitek, hogy erre Kossuth Lajos képes leend, ha úgy ismertek, hogy eddigi életemet, elveimet, törekvéseimet hitvány kincsekért megtagadom. Soha! Soha! Sujthat a balsors bármily csapása, elvehet tőlem mindent, mi szívemnek kedves, drága és féltett kincse, de azon lángot, mely szívem oltárán ég, s melyet maga az istenség gyújtott föl abban, halálommal sem olthatja ki.

— Ah, pénzügyminiszter ur, ismét föl

van indulva, mondotta az orvos, ki egy kanyargó ösvényen épen most érkezett s betege végszavait hallotta. Nem megtiltottam-e, mondotta szelid szemrehányással, hogy politikával foglalkozzék ?

— Tiltsa meg orvos ur a főnek, hogy ne gondolkodjék, a szívnek, hogy ne érezzen, akkor talán követhetem tanácsát.

S kezét nyujtotta a derék orvosnak, ki egyszerismind lelki orvosa, benső barátja is volt.

— Megbüntetem önt, hogy tilalmamat ismételve áthágta. Most már semmit sem fogok elmondani a legujabb hírek közül.

Kossuth lángoló szemeit függesztette az orvosra.

— Kérem, ne nézzen reám oly szemrehányólag, inkább önként elmondok mindent, talán untatom nője ő méltóságát.

Kossuth neje sietett megjegyezni, hogy őt semmi sem untatja, mi férjét érdekli, óvást emelvén egyszerismind az arisztokratikus cím ellen, melyet a mai idők, hála Istennek eltöröltek.

Kossuth mosolyogva szemlélte orvosa zavarát, midőn a régi megszokás és az idők puritán egyszerű címjei között kellett választani.

— Foglaljunk helyet, aztán halljuk hireit tudor ur ! mondotta Kossuth.

S karját nyujtva nejének, s kis leánykájának kezét megfogva, egy közelben levő gyepamlaghoz vezette mindnyáját, melyen helyet foglaltak, míg Ferenc és Tódor közelökben figyelve állottak meg.

— Hireim jók és rosszak, mondotta az orvos.

— Halljuk tehát valahára, tisztelt orvos ur !

— Melyikből parancsol, a jókból vagy a rosszakból ?

— Ez utóbbiakon essünk át inkább előbb.

— Méltóztatik emlékezni, hogy a belügyminiszter rendeletet küldött a bánhoz, fölhíván őt, hogy Pesten záros határidő alatt jelenlék meg maga igazolására.

— S a bán ezt figyelmen kívül hagyta.

— Most már méltóztatott reá válaszolni, kijelentvén, hogy nem sokára kezében fegyverrel fog Pestre jönni.

— Készen fogják őt várni vitéz honvédeink.

— Ezt gondoltam magam is! mondotta az orvos.

— Kérjük a többit, mondotta Kossuth neje, míg Kossuth várakozás teljesen függesztette szemeit az orvosra.

— A második ennél sokkal jobb, mondotta az orvos. Ő fölsége a király Batthyányit a legkegyelmesebben fogadta; előterjesztéseit meghallgatta s komolyan rosszszalva a bánnak eddigi eljárását, őt báni méltóságától megfosztva, királyi színe elé idéztette.

S előkeresve zsebéből a »Pesti Hirlap« junius 19-iki számát, átnyújtotta azt Kossuthnak.

Egész terjedelmében hozta ez ő fölségének V-ik Ferdinándnak, magyar királynak a horvátokhoz intézett szövegét.

— Bennetek kellett csalatkoznom, ugymond a leirat, kik nem csak a törvény engedte jogokban és szabadságokban a magyarral egyenlően osztottatok, hanem eddig szeplőtlen megőrzött hűségtek jutalmául fölséges őseink kegyelmességéből még különös jókat, szabadalmakat és szabadságokat is nyerve, nagyobb előjogok birtokában vagytok, mint Szent István apostoli koronája alatt levő Magyarországunk akármelyik alattvalója.

Mi meg fogjuk tartani eskünket, mi kegyelmesek vagyunk hü alattvalóinkhoz, kérlelhetlenek és szigoruak az árulók iránt és mindazokat az igazság karjai közé vetjük, kik királyi eskünkkel vakmerő játékot üzni merészelnék. Ki a törvények ellen föl-támad : királyi trónusunk ellen támad föl.

És báró Jellasich ellen azon vád van emelve, hogy társaival együtt nemcsak föl-támadott a törvény ellen, de sőt a hozzá kibocsátott atyai intéseink dacára is az engedelmisségben meg nem maradt.

Megkísérlettük az utolsó lépést is, saját kezünkkel irt parancsolatunkban fölszóli-tottuk, hogy a f. junius hó 5-re hirdetett tartománygyűlést hívja össze s megparancsoltuk, hogy a horvát zavarok kiegyenli-tése tekintetéből udvarunknál személyesen megjelenjék.

Jellasich azonban ezen parancsunknak valamint előbbi rendeleteinknek sem engedelmeskedett.

Nem vala tehát számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünknek helyreállítása, s a törvények fön-tartása tekintetéből belső titkos tanácsos és altábornagyunkat b. Hrabovszky János hívünket királyi biztosul kiküldeni, ki b. Jellasich Józsefet büntársaival együtt perbe fogassa, sőt mig csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságából s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le.

Igy hangzott az igen erélyes királyi szózat.

Egy másik magához a bánhoz volt intézve, melyben ez fölhivatott, hogy e rendelet vétele után legfölebb 24 óra alatt Innsbruckban öngazolás végett jelenjen meg.

— Nemde, ezek többet érnek, mint gyógyszereim ? kérdezte az orvos.

— 'Köszönöm barátom ! Rendkívül jót tettek. Most már ismét munkaképesnek érzem magamat.

— De azért csak tegyen ön félre még néhány napig minden foglalkozást, különösen ezeket a lélekölő számokat, melyeket különben sem kellett volna önnek soha elvállalni.

— Mondja csak ön, tudomány embere, mi tartja fönn az emberi életet ? kérdezte Kossuth orvosától.

Ez kérdőleg függesztette tekintetét betegére.

— Nemde, folytatta Kossuth, a szervek, az idegek ereje, s mi adja azoknak az erőt, a rugékonyságot ? Nemde a vér csörgedezése, s ha ez megáll, hullává lesz az ember. Lássá orvos barátom, valamint a vér az emberi, ugy a pénz az állami élet föntartója. Ezért vállaltam magamra, hogy hazám életerére, a pénzre fogok felügyelni.

— S Isten bizonyára erőt fog önnek adni, hogy nagy feladatát sikerrel oldhassa meg.

— Igen ! szólalt meg e pillanatban egy ünnepélyesen rezgő hang a társaság háta mögött. Lajos felett Isten keze örködik, ezt mondom én édes anyja, ki gyermekévei óta gyakran láttam e mindenható erő hatalmát és jóságát fölötte áldólag kiterjedni.

Kossuth gyorsan fölkelt, s mély tisztelettel megcsókolta anyja kezét, aztán a gyepamlaghoz vezette s leültette az agg nőt, míg maga egy inas által hozott széken foglalt helyet.

— Gyermekéveiben nagy beteg volt Lajos, kezdette az anya beszédét, az orvosok lemondottak életéről, üterének verése mint haldoklóé szokott, meg-megszünt, s én ágya szélére borulva zokogva imádkoztam Istenhez, segedelemért, gyermekem fölgyógyulásáért s ime hirtelen fénysugár világi-

totta meg szobánkat, melynek ragyogása előtt kénytelen voltam szemeimet behunyni s csengő szózatot hallottam, mely ezt mondotta : Ne sirj, megtartom az ő életét, hogy legyen akaratomnak hirdetője, nemzetének prófétája, Jozsuéja, ki bevezesse népét az »ígéret földére«, a szabadság országába, mely egyedül nyujt üdvöt lakóinak.

— De kedves anyám ! . . .

— Ne mentegesd magadat fiam. Isten gyakran a gyöngékben mutatja ki hatalmát, nagy tettekre vezérelvén őket mindenható ereje által. Avagy nem volt-e Máté evangélista egyszerü sátorszövő és Pál apostol vámszedő ? Nem voltak-e tanítványai között halászok, kézművesek, pásztorok és más kevés jelentőségü emberek ? Én hiszek Istenben, hogy még ma sem hagyta el népeit, s hogy időről időre küld ki olyanokat, kik az ő akarátának hirdetői legyenek.

S az agg nő arcán a legnagyobb ihletség lángfénye ömlött el, mely sulyt adott meggyőződésből származott szavainak.

— Azt gondoltam, hogy álmodom, folytatta az agg nő félbenszakadt elbeszélését, szemeimet dörzsöltem, hogy fölédredjek . . . ébren voltam és tisztán láttam. A szobában az éji mécs halvány világa derengett, az ágy mellett az orvos állott a legmélyebb részvét és reménytelen csüggedés kifejezésével arcán.

— Imádkozzunk ! suttogta halk hangon hozzám.

— Kezeimet imára kulcsolva emeltem, szemeimet Istenhez, kinek hatalmát és jóságát életem minden napjaiban hálás szívvél tapasztaltam.

— E pillanatban Lajosnak lázas lélekzete megszűnt, az orvos azt gondolta, hogy kiszenvedett s midőn gyöngéden megtapogatta üterét, arcán a legnagyobb meglepetés tükröződött.

— A halálból jött vissza az életre! suttogta hozzám, 'itt nem az én gyarló tudományom : egyedül a mindenható segített.

— Talán kedves anyám nagyon is elfoglalod orvosunkat, kinek hihetőleg sok teendője van.

Az orvos fölállott s tisztelettel csókolta meg az agg nő kezét.

— Én hiszek, ugymond, a gondviselés végzetszerű s csodásnak látszó működésében. Fatalista vagyok. Kérem méltóztassék folytatni.

— Későbbi szomorú napokról akarok még röviden emlékezni, midőn elfogták, börtönbe vetették és elítélték. Hiába zörgettem a hatalmasok ajtain, zárva maradtak azok az anya előtt, hasztalan kértem, nem kegyelmet, mert tudtam, hogy ezt fiam így aligha fogadná el, hanem igazságot, ítéletet törvényes alapon, nem hallgatták meg kérésemet, fohászkodtam Istenhez is, kinek ege soha nincs bezárva a szegények és ügyefogyottak előtt, esedezvén hozzá szabadításért s ime ugyanazon menyei fény, melyet 35 év előtt láttam, jelent meg előttem, ismét bezárt szobám magányában s ugyanazon csengő szózatot hallottam »az ur megpróbáltatást bocsát az igazakra, hangzott a szózat, választott népét is sokáig sanyargatta az egyiptomi fogságban, eljő nem sokára az idők teljessége, midőn a láncok összetörnek, a börtönök ajtai fölnyílnak s kik utolsók voltak, elsőkké lesznek«.

Kossuth magasztos lelkesedéssel eltelve hallgatta anyja elbeszélését, ki mint az ős hajdankor kegyes asszonya, kinek gyermekét Jézus a halálból hozta vissza az életre : szent érzelmeitől áthatottan hirdette az őt körülvevett sokaságnak Isten csodatevő erős hatalmát.

— S ime Istennek szózata beteljesült, ő vezére népének. Örök Isten, fohászkodott föl, ne hagyj el őt ezután sem, ne engedd, hogy eltántorodjék az ösvényről, melyre őt szent akaratom vezérelte! Világosságnak örök kutforrása, világosítsd meg az ő utait, hogy soha el ne térjen attól, mely egyedül élet és igazság!

Kossuth letérdelt anyja előtt, kezeit csókolta, míg szemeiből könnyek hullottak alá.

— Legyen meg az ur akarata, sóhajtott föl, kinek én csak gyarló erőtelenség szolgája vagyok. Én nemzetemet akarom szabaddá, boldoggá tenni és hogy ha gyöngye erőm nehéz tisztetem terhe alatt roskadozik, kegyelmed nyujtson uram erőtlenségemnek segédelmet.

S lángoló szemeit fölemelte az ég boltozata felé, míg reszkető ajkai imát rebegtek.

Az agg anyja áldólag terjesztette kezeit fia feje fölé.

— Legyen meg Uram a te akaratom, mint menyben, azonképen itt a földön is. Szent lelked vezéreljen a te igaz ösvényeden s szabadítson meg minden gonosztól.

— Ámen! suttogták a jelenlevők.

(Vége az első kötetnek.)

48⁼⁼-től Világosig

Regény két kötetben

az 1848-49-iki szabadságharc idejéből

Irta :

= ÁBRAI KÁROLY =

Második kötet

BUDAPEST,

Nyomatott Wodianer F. és Fiainál

I.

Szomoru ujév.

A bekövetkezett végzetes események ismeretesek a történelemből. Jellasich bán betörése s megveretése vitéz honvédeink által, kiszökése az országból, a schvechati vesztett csata, a bécsi októberi forradalom leveretése, Windischgrätz ellenséges tábornagy előnyomulása, a moóri csata és következményei, az akkori válságos időknek történeti keretében vannak fölsorolva.

Görgei Pozsonynál a tulnyomó osztrák haderő ellenében nem tarthatván magát: kénytelen volt visszavonulni. Mig Schlick Kassát foglalta el, és Losoncon át, Vácon keresztül igyekezett Windischgrätz-czel egyesülni.

Az ellenfél mind nagyobb tért foglalt el. Morvából Simonich, a Dráva mellől Nugent, Erdélyből Puchner, a bánságból Theodorovics, Knicsanin és Leiningen tábornokok törtek be.

A haditerv az volt, hogy minden oldalról Pestet rohanják meg, az országgyűlést szétkergetik és ezzel le van verve a magyar lázadás. Így nevezték ők szabadságharcunkat megvetőleg.

És valóban a kombinált hadművelet minden oldalról erélyesen megkezdett.

December végnapjai voltak. Dermesztő hideg napok s a magyar sereg a legfogyatékosabb ruházatban, hiányos felszereléssel és még hiányosabb élelmezéssel vonult tovább és mindig tovább az őt nyomban követő ellenséges osztrák haderő előtt.

Kossuth Lajos és az országgyűlés emberfölötti erőt fejtett ki az ország védelmére, ujoncokat állított, népfölkelést rendezett, ágyukat öntetett, fegyvert készített, minden kovács, minden puskaműves műhely hadfelszerelési helylyé alakíttatott át. Az élet és halál válságos pillanatában mindenki minden erejét, minden tehetségét, tudását és munkáját hazájának megmentésére szentelte.

Mint halálos abroncs vett körül bennünket az ellenség minden felől. Fegyveres zsoldosok, felizgatott nemzetiségek támadták meg minden oldalról hazánkat.

Pusztulást és gyászt hoztak különösen az ó év utolsó napjai.

Perczel tábornok Mórnál csatát fogadott el az ellenséggel Görgei biztatására, ki azt ígérte, hogy neki segítségére fog lenni.

Mór előtt állította föl seregét, ágyuit nem messze a város előtt levő nagy halomsor tetején, míg a császáriak Kisbér, Ács és Mező-Eörs felől közelgettek.

Perczel erősen bizott a győzelemben. Ha, ugymond, Görgei szavát tartja és oldalt támadja meg az ellent : győzelmünk bizonyos.

De ezt Görgei, ígérete dacára nem tette.

És csak így történhetett, hogy a számra tulnyomó császári sereg tönkverte a miénket és ha a hős Miklós-huszárok nincsenek, kik páratlan vitézséggel verték vissza az előnyomuló vérteseket : talán egész seregünket elfogják, hogy hir-

mondó is alig marad közülök ! Így állott nemzetünk ügye december hó 30-án 1848-ban, melynek szomorú híre december hó 31-én érkezett Pestre.

A legnagyobb zavar állott be e hír hallására s a legnagyobb aggodalom fogta el a honfiak szívét. Menekülnie kell, ki nem akarta, hogy az önkény áldozatául essék.

Két halál között lehetett választani : A csatatér dicső és az önkény dicstelen halála között.

A nemzet az előbbit választotta.

Haljanak meg inkább mindnyájan ! volt az egyhangú határozat, hadd írja föl a történelem a nagy sir emlékoszlopára : »Finis Hungariae.« (Vége Magyarországnak !)

És hadd legyen inkább vége, minthogy gyáván fejet hajtson az önkény zsoldosai előtt.

Az országgyűlésnek mindkét háza zárt ülést tartott. Élet vagy halál kérdése forgott szőnyegen.

Az egész nemzetnek élete vagy halála.

A képviselőház ülésében Kossuth a sereg visszavonulását és annak okát fejtegetve, mint indítványt terjesztette elő : határozza el az országgyűlés, hogy a kormánnyal együtt Debrecenbe fogja áttenni székhelyét, mert bár — ugymond — teljes reménye van, hogy a nemzet igazságos ügye győzelemmel végződik, megtörténhetik mégis, hogy a csata, mely hihetőleg a főváros környékén fog vívatni, szerencsétlenül üt ki, minek következtében az ország kormánya és képvisellete zavarba jöhetne, mit megengedni nem szabad, ha csak az országot egy csatavesztés miatt elveszettnek s annak védelmét föladandónak nem tekintik a képviselők ?

Ki akarta volna pedig ezt ?

Volt-e ember, kinek agyában ily szörnyü bün eszméje megfogamzott volna?

— Budapest, folytatta tovább Kossuth beszédét, szive az országnak, de annak elvesztével még nem vezett el az ország. A török 160 évig birta Budát és az ország mégis megmaradt Magyarországnak! Most is megmarad, ha az osztrák elfoglalja is Budát és ha csak öngyilkos nem lesz, ha csak maga önként nem hajtja járomba fejét, élni fog örökké és szabad és boldog, nagy és hatalmas fog lenni.

És a nemzet képviselői egyhangulag elhatározták, hogy folytatni fogják a nemzet igazságos harcát, a legszentebbet, melyről csak a történelem emlékezik. Az Alföld legnépesebb, hazafias szellemü nagy városába fog elköltözni. Siessen a képviselőház és a kormány, mert kevés idő van! Itt az ellenség! Talán már holnap vagy holnapután itt lehet!

A képviselőház üléséről mindenki haza sietett csomagolni és menekülni. Minden pillanat vészt hozó lehet.

Még egy utolsó kísérletet tett a nemzet képviselője, habár tudták, hogy eredményre ez sem fog vezetni.

Követeket küldött az elbizakodott, büszke hadvezérhez, kik mint teljhatalmu megbizottak föl lettek hatalmazva a fővezérrel békét kötni Magyarország szabadságának és becsületének csonkítatlan megoldása mellett.

Igy mondták ki a határozatot, melybe Kossuth is belenyugodott.

— Habár, ugymond, azok után, mik a Lajtán túl történtek, nincs többé legkisebb reményem is, hogy ezen lépésnek sikere legyen, még sem kívánom azt ellenezni és ha lenne sikere, áldani fognám az órát, midőn a nemzetgyűlés közbenjötte által oly békét eszközölt, mely becsületét és szabad-

ságát megvédheti; ha pedig, mint fájdalommal hiszem, ennek sikere nem lesz: újabb ösztönül szolgál ez a nemzetnek megállani igazságos harcát az utolsó emberig.

Végső kísérlete volt ez a magyar nemzetnek, mint a halálra ítélt szerencsétlenek a siralomházból felterjesztett kérvénye.

Élni nehéz, meghalni könnyű. Élni kell a hazáért és a nemzetért.

Élni nyomorban, letiporva, szégyennel arcán és szívében, vagy vérét és vagyonát áldozni a hazáért és nemzetért.

Ilyen volt az ó-esztendő utolsó napja az urnak 1848-ik esztendejében.

És kinek lett volna ilyenkor kedve boldog újévet kívánni? És ki ült volna örömnepet a bekövetkezendő új év tiszteletére?

Igy virradt fel a legszomorubb új év a fővárosra és az egész hazára! . . . Az 1849-iki január hó 1-ső napja.

Mintha a főváros összes lakossága vándorutra készülne, mint midőn Izrael népe elhagyta Egyiptomot!

Fagyaló hideg szél zugott végig az utcákon, szikrázó havat szórva az ember szeme közé, mely égette arcát, szemét. Minden ház, minden lakosztály fel volt fordulva, bőröndökbe szekrényekbe pakoltak; csak a mi nélkülözhetlen szükséges. A többi minden itt maradt, Isten gondviselésére és az ellenség becsületességére bízva. Gyermekesek segédkeztek idős szülőknek lázas, izgatott arccal, betegek keltek föl ágyaikból, inkább akarván meghalni a hosszú sanyaru utban, mint az ellenség kezeibe kerülni. Minden ház előtt fölpackolt kocsikat lehet látni; s az utcákon utra induló férfiakat és nőket, kik meleg öltönyökbe burkolva, részint vékony ruhákban dideregve siettek az indóház felé.

És mindezek között a fagytól és haragtól kipirult arcu katonák, honvédek, huszárok, tüzérek zászlóaljakként, osztályonként jól, rosszul fölszerelve, részben vékony ruházatban. Aztán ujoncok olyan öltönyben, mint hazulról eljöttek s egyenesen kivert kaszával vállaikon. Ez egyetlen fegyver mutatja, hogy ők is katonák.

Aztán a sok száz meg ezerféle kocsi. Podgyász-szekerek, élelem szállító kocsik, uri hintók, paraszt szekerek megrakva mindennemű podgyászszal, málhával, mellettök veszekedő, tolakodó, szitkozódó kocsisokkal, zaj, lárma bábeli zavar mindenütt. Egy-egy szűk utcán megtorlódnak a szekerek a podgyászos targoncák, s annyira összegubanczolódnak, hogy nem bírnak egymástól mozdulni, még az utánok jövő honvédek sem képesek magoknak utat törni. Órák telnek bele, míg nagy nehezen szétváladoznak.

És ezek mind a Szolnok felé vezető indóházhoz vagy országuttra sietnek. Elhagyni minél előbb Pestet.

A pályaháznál volt még leirhatlan zürzavar és torlódás. Mindenki egyszerre akart menni. Ha az osztrák birodalom összes személy és podgyász-szállító kocsijai mind itt lettek volna összpontosítva, nem lettek volna elegendők az utasok és a podgyászneműek gyorsan eszközöndő elszállítására. Magának az államnak kimondhatlan sok málhája levén, a hivatalos okmányok és írományok, melyeket egyetlen napra sem lehetett nélkülözni, ha csak azt nem akarják, hogy a kormányzat fönnakadjon; a rendkívül értékes fölszerelési hadi cikkek, bakkancsak, csákók, tölténytartók, szuronyok, kardok, kaszák, fegyvergyári cikkek és ami nélkülözhetetlen a hadseregnek, ami nélkül sem háborút folytatni, sem állami

közigazgatást kezelni nem lehet : a papirpénz-gyár gépezete, ha a hadsereg csak 10 napon át nem kap fizetést, bizony fölmondja a szolgálatot, s nem fegyveres hatalom lesz, de martalóccsapat, rabló horda. El kellett vinni mindent, ami csak hasznos és szükséges volt, semmit nem volt szabad visszahagyni a nyomban jövő ellenségnek.

Szabadságunknak, politikai lételünknek legválságosabb ideje volt ez, előkészület az élethalál harcra. A legszomorubb ujsztendő, melyhez hasonlót századokon át nem találunk a magyar történelemben Batu kán tatárjárásának ideje óta.

A pályaház folyosóján és raktáraiban éjjel-nappal egy polgári öltönyű férfiú járt-kelt, intézkedett, kért, javasolt, sürgetett, parancsolt, utasított és buzdított, amint a körülmények kívánták. Soha nem lankadt, soha el nem fáradott, mintha a nemzet mentő géniusza lenne, mintha nem is ember volna, kitől a természet megkívánja a maga adóját.

Néha meg-megállott, hosszasan, kinosan köhögött, kik nem ismerték, szánokozva mondták, hogy bizony jobb volna szegénynek, ha otthon ülne és pihenne.

Éjeken át be nem hunyta szemeit, csak néha, miközben a nagy málhákat és csomagokat szállították a kézi kocsihoz, hogy a vagonokba berakják, hunyta le egy pillanatra szemeit. Mindig ébren volt, mint a nemzet fölött virrasztó örök gondviselés.

E férfiú volt *Csányi László* teljhatalmu kormánybiztos, ki az elszállítási, legsúlyosabb munkák eszközlésére önként ajánkozott.

Barátai óva intették, orvosai megtiltották, hogy ezt tegye, végzetessé válhatnék reá nézve. Köztudomásu volt, hogy évek

óta sorvasztó betegséggel küzd. Büszke
önérzettel mondotta, hogy nemesebb harc-
ban nem halhatna meg. Ő most itt harcol
hazájáért! A csatatéren kevesebb fáradt-
ságba kerül meghalni!

II.

Bucusu Pesttől.

Ujév második napjának éjszakája volt.

A személy és podgyász szállítás nem csökkent, sőt óráról-órára növekedett.

A menekülő közönség zugolódott, amiért nem bocsátanak elegendő kocsit a közönség igényeinek kielégítésére. Mindenki háborgott.

Csak Csányi nem vesztette el türelmét, csak ő állott nyugodtan, mint szirt a hullámtorlaszok között.

— Tisztelt uraim ! mondotta nem egyszer a türelmetlenkedőkhöz, legyenek gyugton. Senki sem fog itt maradni. Becsületemmel biztosítom.

— Hát arról ki biztosít bennünket, hogy addig Windischgrätz nem fog itt el bennünket ?

— Az országgyűlés küldöttséget menesztett hozzá alkudozás végett.

— Előre is tudjuk válaszát : »Mit Rebellen unterhandle ich nicht !« (Lázadókkal nem alkuszom.)

— Lehet, hogy ez lesz a válasz, de azért 4—5 nap előtt nem jöhet a fővárosba.

— Igen helyesen mondja főkormánybiztos ur, szólalt föl egy uri kinézésű nő a tömegeből, ha merne, azonnal jönne. De a magyar hadsereg, dacára eddigi veszteségeinek, még mindig tekintély előtte.

Csányi fürkészőleg nézett az urnőre. Mintha ismerős lenne előtte. Igazi spártai jellem, ki az ellenséggel szemben nem vesztette el bátorságát.

Az urnő kiválva a tömegeből, egyenesen hozzá sietett.

— A kormánybiztos ur nem emlékezik régi tisztelőjére.

Csányi meglepetve tekintett reá. Fölismerte.

— Oly ritkán van szerencsém ! mentette magát, üdvözetül kezet nyujtva az urnőnek.

— Kérem, sziveskedjék szobájába vezetni, sürgős közlendőim vannak.

Csányi egy karosszékre mutatott a szobában. Méltóztassék helyet foglalni, hercegnő !

— Köszönöm, igen jól tette kormánybiztos ur, hogy odakivül ekép nem szólított, az ellenfélnek mindenütt kémei vannak.

— Az első meglepetés pillanatában csaknem akaratlanul kijött az ajkamon.

— Köszönöm, hogy nem tette. A dolog érdemére térve, mit gondol kormánybiztos ur, mennyi időre van még szüksége, hogy mindent elvégezessen?

— Azt gondolom, hogy még legalább két napra.

A hercegnő szabadon lélezett föl.

— Akkor minden rendben van. Beszéltem a tábornaggal. Régi ismerőse volt atyámnak. Meghallgatta előterjesztésemet az önök haderejéről, Görgői titkos tervéről. Ezek némi aggodalmat keltettek benne. Minek következtében még, legalább pár napig nem mer a fővárosba bejönni.

— Biztos ebben hercegnő?

— Annyira biztos vagyok, hogy elvállalom érte a teljes felelősséget.

— Köszönöm ! Ez nagy hasznunkra fog lenni.

— Amit a herceg segédtisztjától megtudtam, a következő: Az alkudozókkal nem áll szóba, seregét azonban nem indítja

előbb a fővárosba, míg különböző irányban kiküldött földerítő csapataitól biztos értesülést nem nyer a helyzetre nézve, ez pedig 2—3 napot fog legalább igénybe venni. Aggasztja különösen Görgei oldalmozdulata, mely esetleg veszélyessé válhatnék reá nézve.

— Ezt maga Görgei is így számította ki.

— Intézkedjék tehát kormánybiztos ur 2—3 napig teljes biztonsággal és erélylyel. Legyen meggyőződve, hogy az én jelentéseim a valónak teljesen megfelelők.

— Köszönöm, hercegnő!

— Most megyek a városba. Meg kell nyugtatnom a kormányzó urat is.

— Fogadja hódolatteljes köszönetemet a nyert értesítésért!

És folyt tovább a nagy, az emberfölötti munka négy nap és ugyanannyi éjjel szakadatlanul. A kormánybiztos ez alatt emberfölötti erővel intézvéen el mindent.

A gyöngé testalkatban, mely a halál csiráját hordta magában, egyedül a hazaszeretet tartotta fönn nemes lelkét, a fárasztó küzdelemben.

Kossuth mellett ő fejtette ki a legnagyobb mérvű lázas tevékenységet a balsorsnak e szomorú napjaiban.

Négy nap és négy éjjel jártak a megterhelt dübörgő vonatok, tüzszikrákat szórva a fagyos levegőbe, erősen lihegve, dohogva, mint a tulterhelt állatok.

A Szolnok felé vezető hóval borított uton pedig az egész hosszú darabon, ameddig a látóhatár terjed, kanyargó vonalat képző fekete pontok mozogtak: utazó kocsik és mindenféle járművek.

Kossuth tengernyi elfoglaltsága között is minden nap kiment az indóházhoz, néhány szót váltott Csányival, személyesen is meggyőződve, hogy minden a legnagyobb

rendben van és hogy mindennel pontosan készen lesznek.

Családját, nőjét és gyermekeit január 2-án utnak indította, előzőleg Hunkár képviselő barátját kérve föl, hogy számukra a bizonyára tulzsufolt Debrecenben valamely szerény lakásról gondoskodják.

— Képzelem, mondotta a távozóhoz, azt a zavart, mely most Debrecenben lesz, midőn annyi ezeren óhajtják vendégszeretetét igénybe venni.

Három nap és három éjjel tartott a nagy népvándorlás, negyedikén már csak az államvagyon szállított néhány elkészett utassal.

Kossuth maga január 3-án hagyta el a fővárost. Fekete viseltes gallérköpenyben és kabátban, magával vitt kézi bőröndjében a legfontosabb állami okmányok voltak, melyeket egyetlen napig nem lehet nélkülözni.

Ki őt ekép látta, ha nem ismerte, valamely jámbor polgárnak gondolhatta, ki igyekszik féltettebb vagyonát az ellenség elől biztosítani.

Egyetlen titkára Kuthy Józsi kíséretében utazott. Ennek mindkét keze tele volt becsomagolt irományokkal.

Midőn az indóháznál kiszállott kocsijából, az egyetlen Csányit kivéve, ki reá várt, senki nem ismerte föl és nem üdvözölte.

Mielőtt Kossuth az indulásra készen álló vonatra föllépett volna, szomorú bucsupillantást vetett az elhagyott főváros felé. Levette kalapját, mint midőn valakitől bucsuzunk, világló szép kék szemei könnyekkel teltek meg.

Ki tudja minő gondolatai lehettek e pillanatban azon férfiúnak, ki egy ország nehéz gondjait vitte tulterhelt lelkében.

A csöngetyü szava hangzott. Kossuth a tulfeszített munka, szellemi kimerültség, álmatlanság s talán még inkább a keblében váltakozó érzelmek vihara által elgyöngülve Csányi karján ment a váróterembe.

— Hü megbizottaink közül többen itt maradnak, hogy időnkint értesítsenek bennünket. Ha netán addig is valamely fontosabb hirt veszesz, sürgősen értesíts. Légy éber és gondos továbbra is. Tudod, hogy mindezt szegény hazánkért teszed! Isten maradjon veled!

Harmadszor csöngettek. Kossuth és titkárja fölszálltak. A vonat elrobogott.

Csányi mindaddig lobogtatta a távozó után fehér zsebkendőjét, míg a sűrű köd a vonatot el nem fedte szemei elől.

— Az igazság Istene vezéreljen nehéz pályádon továbbra is. Melletted vagyok, követlek én uram, én mesterem! Nem hagylak el mig e hitvány porhüvely engemet el nem hagy! Tanítványod s életedben és halálodban hü társad vagyok!

Január hó 4-én vonult át Budáról az utolsó honvéd csapat. Huszárságból s egy üteg ágyuból állott.

Ezek után több honvédet nem lehetett látni. Elvitték még a betegeket is. Egy sem maradt itt. Most már jöhet az ellenség szabadon.

Január 4-én éjjel ment el Csányi a Pestről induló utolsó vonattal. Nem hagyott ott semmit az ellenségnek az ország vagyonaiból.

Távozta után a hátramaradt műszaki katonák fölszedték a lánchid gerendáit és deszkáit, elrontották a hajóhidat, fölszaggatták a vasuti vágányokat, aztán a reájok várakozó utolsó katonai vonatra szálltak föl, időszakonként meg-megállva s romboló munkájukat folytatva.

A csak néhány nap előtt oly élénk főváros oly üressé, oly néptelenné lett, mintha kihalt volna, az utcák üresek, az üzletek legnagyobb része bezárva, az ablakok vas táblái becsukva, az ajtók belakolva. Csak egy-egy szegényes öltönyű alakot, nőt, vagy férfit lehetett látni, amint nagy sietve ment egyik vagy másik utcán orvosért vagy talán gyógytárba, vagy koporsóért. Ezek elől nem lehet elszökni.

A közös nagy ellenség pedig minden pillanatban megérkezhetik. Várták félelemmel és aggálylyal, várták egész napon át. Nem jöttek. Egyes lovas őrszolgálatok vagy földérintő csapatok eljöttek a budai külső városi házakig, ahonnan azonban ismét visszatértek.

Egy egész napon keresztül tartott ez így. Következő nap reggel 10 óra tájban harsogó zene és dobszóval vonult be a császári sereg Budára.

Mintha az elhagyott, az elpusztult Akvinkumba jöttek volna. Senki sem várta, senki sem fogadta őket.

A diadalmas fővezér büszke göggel a királyi palotába, »Hollós Mátyás magyar király« lakába vonult be s ott szállásolta el magát.

— Vége a hitvány komédiának! mondotta a hozzá tisztelgésre menő városi hatóságnak megvetőleg.

A nemzet legszentebb küzdelmét hitvány komédiának nevezte!

... Messze, messze pedig a fővárostól ezerek vándoroltak a hóval, fagygyal borított utakon.

A fergeteg paskolta, a kegyetlen hideg jéggé dermedtette tagjaikat, de honszerelmök tüze égett szivük oltárán s ez lelkesítette, ez élesztette nehéz vándorutjukban.

A fagylaló hidegben messze távolból hangzott a nemzeti ima szent zsoltosmája:

Balsors akit régen tép .
Hozz rá vig esztendőt,
M megbünhődte már e nép,
A multat s jövőndőt !

Aztán mint eget ostromló riádal, har-
sogott fel :

Éljen a haza !

III.

Radzivil Olga hercegnő.

Többször találkoztunk már Radzivil Olga hercegnővel ott, hol a szabadság zászlói lobogtak.

És minthogy valószínűleg még többször is fogunk e szerencsében részesülni: szabad legyen őt a következőkben bemutatni.

Néhány év előtt a szentpétervári főuri köröknek egyik legünnepeltebb hölgye volt Radzivil Olga hercegnő.

Fiatal, alig 17 éves dús gazdag árva volt. Több mint százezer jobbágya s egy fejedelemséggel fölerő óriás birtoka volt.

Atyja tábornok, a cár első hadsegéde, egy éve hogy elesett valahol Asztrakán környékén. Abban az időben a minden oroszok hatalmas cárijának ezzel a birodalommal volt valamely fegyveres elintézni valója, ami különben óriás birodalmában hol itt, hol amott minden évben előfordul.

Radzivil tábornok már babérain nyugodott valahol Asztrakánban. Nője a hercegnő otthon Szent-Pétervárott évek óta beteg lévén, alig fél év múlva meghalt, itt hagyta fejedelmi nagy birtokát, s ennek egyetlen örökösét, Olga leányát.

Nagybátyja Usokov herceg lett az árva gyámja. Hetven éven felül levő agg diplomata, ki még sem tudta azt megtanulni, hogy könnyebb egy országot idegen befolyástól megvédeni, mint egy ifju, szép, gazdag és szellemes leányt.

A herceg ismerősei ajánlották, hogy küldje Olga hercegnőt valamely párisi nevelőintézetbe, nem fogadta el. Nem jó véleményben volt Párisról, inkább neveltette otthon. Legalább nem feledi el hazáját és nemzetét. Olyan nevelést ad neki, amilyen egy orosz hercegnőt megillet.

Az otthoni nevelés érvényesítésére a legkitünőbb erőket válogatta: angol nevelőnőt melléje, a szent-pétervári egyetem elsőrangú tanárait, kik az ifju hercegnőnek órákat adtak mindenféle hasznos és szükséges tantárgyakból; zongoramesternek elsőrangú zongora virtuózt vett föl, a festészetre akadémiai festőművész tanította, szóval mindent megtett, hogy gyámleánya a legjobb főuri nevelésben részesüljön.

Hanem a magára hagyatott ifju hercegnő olyanokat is tanult aztán, amiket neki épen nem tanítottak. Így például, mikor egyszer nagytudományu tanárja a történelemből tartott neki előadást, azt kérdezte tőle, hogy ki volt az a Hercen ur? Sok szépet hallott felőle. Hercen pedig volt abban az időben Európában az első rangú hirhedt forradalmár, a népjogok és népszabadság fő-fő szellemi harcosa, nagyhatalom, kit a cári kormány halálra keresett.

Szörnyen megijedt erre az illető tanár. Hol hallott erről a közveszélyes őrjöngőről ez a gyermekeleány? Ha ezt valaki megtudná?! Maga sem tudván aztán, hogy most már ennyi tudással mihez kezdjen, bejelentette a gyámnak, Usukov hercegnek.

Ez méltó felháborodással hallotta a kedvetlen hirt s erősen kérdőre vonta érette a hercegnőt.

Az pedig dehogy mondotta volna ezt meg, sőt annyira eltitkolta, hogy Sent-Pétervár összes detektívjei sem lettek volna képesek ezt tőle kicsikarni, különben ugy

emlékezett, hogy egyszer gyámatyja könyvtárában keresvén valamely könyvet: ott talált egy »Narodnoje dzjlo« (Népügyek) című ujságot, hogy valószínűleg ebből olvasott felőle valamit.

Nem kért aztán a gyámapa semmi más fölvilágosítást. Elég volt neki ennyi.

Hallhatott pedig erről a derék urról, ki ez idő szerint Angliában lakott, még többet is saját nevelőnőjétől, ki mint angol nő semmi politikai nézetet nem tartott veszélyesnek az államra nézve. Az ő hazájok, minden európai forradalmároknak találkozó helye és még sem okoz semmi bajt. A népszabadság talaján nem lehet dudvát tenyészteni. A nevelőnő jól ismerte Mazzinit, Hercent, Bakunint s bizalmasan nem egyszer ismertette a fiatal hercegnővel ezek tanait.

Igy történt aztán, hogy a fiatal hercegnő ábrándos lelkében épen ezek vertek gyökeret legerősebben.

Oroszországban pénzen mindent meg lehet szerezni. Olga hercegnő ezzel bőven rendelkezett. Gyámatyjától apróbb szükségletek fedezésére évenként egy negyed millió rubelt kapott. Az orosz herceg azt hitte, hogy Olga hercegnő szent misékre, szülői lelkiüdvéért költi el ezt a sok pénzt, van Szent-Pétervárnak vagy 200 temploma, mindezekben naponként misét szolgáltat elhunyt szülői lelkiüdvéért. Hát biz ez sokba kerülhet!

De bizony erre legkevesebbet költött a hercegnő, hanem megszerezte magának a legveszélyesebb könyveket: egy orosz dekobrista emlékiratait, Puskind és Rilejev eltiltott költeményeit, melyek tulajdonképpen közkézen forogtak, tetemes segélyösszeget adott évenként az »Egyesült «klávok» titkos társulatának, megszerezte Gor-

basevszki emlékiratait az »északi és délszláv egyesület összeolvadásáról« stb., minek eredménye aztán az lett, hogy ezekben sokkal nagyobb előmenetelt tett mint a többi tantárgyakban, levelezésben állott Akszakovval és Chomakovval, kik külföldről terjesztették Oroszországban veszélyes tanaikat.

Egyszer aztán mindezeknek a rendőség is neszét vette és csak roppant pénz-áldozatokkal sikerült keresztülvinni, hogy ez ügyben a nyomozás a legnagyobb szigorral meg nem kezdetett, belekerült a gyámnak közel egy millió rubeljébe. És még maga is majdnem kompromittálva lett volna! Mitől hogy jövőben ment legyen a gyám, a főtörvényszékhez folyamodott gyámleánya nagykorusításáért. Amit csakhamar meg is nyert. Most már szabad ura volt tetteinek s első volt ezek között, hogy beszerzett egy csomó forradalmi könyvet és pedig St. Simon, Jawriers Louis Blanc, Prudhon, Kven és több akkori nevezetes forradalmároknak műveit, volt jól szervezett titkos nyomdája, melyben izgató röpiratokat és füzeteket nyomtatott és terjesztett. Tanítók, tanárok, nevelők, nevelőnők, miniszteri hivatalnokok, sőt gárdatisztek is működtek érdekében, ez utóbbiak kiválóan nagy számban, különösen amióta megtudták, hogy védnöknőjük egy fiatal és dús gazdag orosz hercegnő.

Radzivil Olga hercegnő aztán beutazta egész Európát, mindenütt ismeretiséget kötött a forradalmi egyesületek vezéreivel, tevékeny részt vett ügyeik sikeres fejlesztésében, a francia »örök köztársaság«, az »unita Italia« egyesült Olaszország társulata vezetőivel; sokat tanulván tőlök, mit az iskolákban nem tanítanak.

A hercegnő eképen 19 éves koráig a legélénkebb és legizgalmasabb politikai

működést fejtette ki a szabadság, emberi jogok eszméinek terjesztésében nemcsak hazájában, de egész Európában. Egy ujkori próféta nő szerepét vitte annyi önfeláldozással és erélylyel, mint senki nem, sem előtte, sem utána. Lelke általános szeretettel volt eltelve az emberiség iránt. Minden más érzelem szunnyadott abban.

Ismeretlen titok volt előtte a szerelem szent tüze, mely a sziv oltárán ég, ma még azonban nincs fölgyujtva.

Eljött azonban az idők teljessége, midőn ezt neki is meg kellett ismerni.

A cári gárda tisztjei csaknem mindnyájan az új világot teremtő eszmék hivei voltak s mint ezeknek főpapnóját, mint eszményképet tisztelték Olga hercegnőt, készek érette meghalni.

Egy napon Labrof ezredes a cári első gárdaezrednél, tisztelgett Olga hercegnőnél bizonyos politikai ügy megbeszélése végett.

Labrof soha azelőtt nem látta a hercegnét. Egy tapasztalatokban gazdag, idős urnőnek képzelte.

Midőn az elfogadó terembe lépett, fiatal, ragyogó szépségű hölgy fogadta, kinek arcán annyi búbáj, szemeiben annyi varázs volt, mely egészen elragadta. Alig tudta a tárgyat előadni, amiért jött.

A hercegnő nem kisebb zavarban volt. Soha férfi még reá ily hatást nem gyakorolt. Fölgyuladt szüz lelkében a szent tűz eddig elzárt lángja s most egész erővel tört ki az, hogy megvilágítsa azt az új országot, melynek napja soha le nem megy: a szerelem tündérországát.

Elfeledték a politikát, egy új tudományt tanultak, melyre senki nem tanította őket, melynek minden lapja új élet, új világ, a szerelem üdvözítő világa. Egy édes paradicsom, melybe mindketten vá-

gyakozva, örömmel kívánnak belépni. Lángoló szenvedélyt érzett mindkettő szívében, lelkében ; sóvárgó vágyat egymás birhatásáért.

Az idők azonban erre épen nem voltak kedvezők. Láz futott végig egész Európán, mely elzárt a szívtől minden más érzelmet a haza és szabadság szeretetén kívül.

Az ezredes egy istennői alaktól vonult vissza, kinek gyönyörű idomai a legmagasztosabb tökélyre vallottak, kit égető szenvedélylyel óhajt, ki előtt tárva van a tündérparadicsom mámorító varázsával, ésbontó gyönyöreivel és mégsem léphet be abba, mert egy szent parancsolat, mely egyenesen a sinai hegyen adatott ki, azt mondja, hogy most lelkednek minden gondolatját, szivednek minden érzését, minden tudásodat, erődet és tehetségedet egyedül hazádnak kell szentelni.

És várták a jobb, a boldog napokat, melyek azonban most nagyon késtek.

A szentpétervári körökben sokan tudták ezt s akadtak jó barátok és barátnők, kik azt suttogták az epedő szüznek, hogy létezett szerelmi boldogság, mielőtt templom és papok lettek volna, miért tagadnák meg magoktól a természet örök törvényének nem jogos, de erőteljes követelését ?

A hercegnő ilyenkor szomoruan rázta fejét.

— Mielőtt, ugymond, fogalmam lett volna a földi szerelemről, megesküdtem a szent istenanyának, hogy szüzi énemmel egyedül csak az nap fogom boldogítani a szeretett férfiut, midőn ő isten és emberek előtt férjem lesz és ezt meg is fogom tartani, boldogságom, sőt életem árán is.

Kölcsönös esküvel pecsételt fogadást tettek, hogy egymást soha el nem hagyják.

Pedig a szerelemnek üdvözítő megnyilatkozását sovárgó vágygyal várták mindketten.

Ki tudja, el fog-e ez és mikor jönni.

OSZAK

Osztályok Széchenyi Könyvtár

IV.

Találkozás Göргеivel.

Az oroszok bejövetele bevégzett tény volt, az előkészületekhez azonban idő kellett.

És ezalatt a magyar hadsereg egymásután aratta a győzelmeket, a dicsőség babérjait.

Szolnoknál, Isaszegnél, Nagysarlónál a legfényesebb diadalok koszorúzták a magyar fegyvereket; az osztrák seregek futván futottak. Alig mertek többé megállani a hősiés honvédek előtt.

Aztán Budavárát vették be. elkeseredett ostrom és bátor védelem után.

Ez volt az osztrák haderő utolsó ellentállása. Többé nem mert mérkőzni a magyarral.

Az orosz segélyre pedig oly égető szükség volt, hogy június hó első napjaiban már egy hadosztályt vasuton kellett szállítani a meggyöngült és megrémült osztrák haderő segítségére.

És amint ez megérkezett, megváltozott a hadszerencse kockája is.

Radzivil Olga hercegnőre nézve e napok voltak a legkinosabbak. A cár hadsegéde Labrof tábornok, az ő jegyese itt van a főseregnél, mint egy osztály parancsnoka. És ők mindketten az ellenfél győzelmét óhajtják. Ott lobognak a szabadság zászlói!

A hercegnőnek eddigi öntudatos élete a népjogok és szabadság kivívására volt szentelve, minden idejét, minden tehetségét, minden erejét erre áldozta. Örömmel látta a magyar fegyverek diadalát, azt

hitte, hogy ez egy lépéssel közelebb fogja vinni világbontó politikájának diadalra jutásához. Magyar- és Lengyelország függetlenségének kivívásához. E két ország ügyét egymástól elválhatlannak tartotta.

Hogy aztán jegyesével, az orosz tábornokkal mi történik, az mellék kérdés, habár szive szakadjon is meg érte. Első a nagy eszme győzedelme!

Görgei főszeregével Vámospércsre érkezett, Debrecen közelébe. Főhadiszállása a város közepén volt egy földszinti házban, három szobával, melyből egyet magának tartott fenn, egyet irodának, egyet segéd-tisztjeinek rendeztek be.

Ez nap este későn névjegyet hozott be egyik segéd-tisztje Görgeinek, melyen e név volt olvasható: Radzivil Olga hercegnő.

Görgei egy perc alatt visszaemlékezett találkozásaira a hercegnővel. Régi ismerős. Jöhet! . . .

Olga hercegnő belépett. Szép arcán aggály kimerültség és boszankodás ki nyomata látszott.

Hidegen üdvözölte a tábornokot.

Görgei nem vette ezt észre, vagy legalább nem látszott észrevenni.

— Kérem hercegnő, mondotta, nyitott levelet véve föl íróasztaláról, sziveskedjék sürgősen elmondani, hogy mivel szolgálhatok. Minden pillanat drága reám nézve.

— Jól tudom tábornok ur és épen ezért lehetőleg gyorsan és röviden fogom előterjesztésemet megtenni.

— Egyenesen Nagy Sándortól jövök Debrecen közeléből, folytatta.

— Bizonyosan érdekes hirekkel.

— Nem tagadom. Paskievics mindenütt nyomában van s holnap találkozni fognak Debrecen alatt.

— Magam is meghagytam neki, hogy csak az utolsó esetben térjen ki előle.

— Nagy Sándor hadosztálya nem több mint 8000 fő, míg Paskievicsé épen tizszer annyi : nyolcvanezer.

Görgei boszusan vállat vont.

— Azt ő tudja, különben utasítottam, hogy ha tulnyomó erővel áll szemben, fedezze magát és vonuljon vissza.

— De ő egy iratot mutatott föl, mely világosan mondja, hogy támadja meg az ellenséget.

Görgei kedvetlenül válaszolt.

— Félreértés lehet. A nagy sietség folytán csuszhatott be valamely hiba.

— Nagy Sándornak igen pontos értesülései vannak az ellenség haderejéről és további terveiről.

— Nem kételkedem.

— És épen ezért általam kéreti tábornok urat mint fővezért, hogy ha lehet, még az éjjel egész seregével jöjjön vissza Debrecenbe s holnap közös erővel támadják meg és verjék szét az ellent.

Görgei dobbantott lábával.

— Ábrándkép. Ha valaki, én ismerem az orosz hadsereget. Többször találkoztam vele Perednél, Zsigárdnál mérkőztünk. Mint vasszobor állja minden katona helyét. Téves föltevésekre nem indulok el.

Most már a hercegnő kezdett bosszankodni.

— Nagy Sándor tábornok számításai, ugymond, igen helyesek. A terepviszonyok egy csata megvívására lehetőleg kedvezők. Kérem tábornok ur, ne hagyja az egyetlen kedvező alkalmat elszalasztani, hogy fényes győzelemmel biztosítsa Magyarország függetlenségét.

— Nem kezdhetek oly csatába, mely egész seregem megsemmisülését vonhatná maga után.

— Így csak egy árulásra kész vezér beszélhet, kiáltott a hercegnő felindultan.

Görgei kardjához kapott, félig kirántva azt, aztán indulatosan ismét visszacsapva, gunyosolylyal mondván :

— Ha más mondja ezt, szigoruan bünhődnék rágalmazó szavaiért. Nők ellen nem harcolok.

— Katlarov századost és Rüdiger tüzérhadnagyot, Ochrulov ezredes küldötteit nem utasította vissza tábornok ur ily ridegen, midőn pedig azok nem kívántak kevesebbet, mint fegyverletételt. *Ami pedig egy az árulással !*

Görgei arcizmainak rángása mutatta ideges fölindulását, de azért válasz nélkül hagyta a hercegnő szavait.

— S az állítólagos két parlamentörnek volt ideje és bátorsága, hogy megpenditse a fegyverletétel eszméjét s az egész hadseregben és a tisztikarban azon föltevést hagyja lábra kapni, hogy az esetben orosz szolgálatba léphetnek.

Görgei villámló tekintetet vetett a hercegnőre.

— Küldjön százados ur egy futárt azonnal Debrecenbe, mondotta segédtsíztjének. Többé nem nézett a hercegnőre, ki aztán távozott.

Oda kívül mélyen elgondolkozva állott meg, tünődve, hogy mit tegyen.

Tanácsstalanul állott, körülzsongva a fővezér közelében sürgösködő katonaságtól. Nem tudta, hogy most már mihez kezdjen.

Régi gyanuja, hogy Görgei árulást akar elkövetni, most már bizonyossá érlelődött lelkében.

— Miért nem vagyok férfi, kiáltott föl a hercegnő elkeseredetten, hogy lelőhetném ezt a hitvány embert, ki nemcsak hazájának, de Európa szabadságának is árulója lesz.

V.

Az áruló.

Augusztus 2-án érkezett Nagy Sándor tábornok hadteste Hadházáról Debrecenbe, amikor a tábornok azonnal gyors futárt küldött Görgeihez további utasítás végett.

Reggeli 10 óra tájban érkezett meg Görgei következő parancsa :

— Az első hadtest jobbra-balra az Ujvárosnak vezető uton álljon fel és ha ellenség mutatkozik, támadja meg és verje meg !

Nagy Sándor épen egy kémszemléről tért vissza, melyet lovasságának egy részével tett s még lóháton ült, midőn a fönnebbi parancsot vette, melyet Pongrácz ezredes olvasott föl tábornokának.

Kedvetlenül volt meglepetve, midőn ezt hallotta. Ő, ki a hátvédet eddig is vezette, tudta, hogy az ellenséges fővezér egész seregével nyomban követi s oly nagyszámu sereggel, mely őt ellentállás esetén agyonnyomhatja.

De hát a parancs határozott volt, kifogással élni ellene nem lehetett.

Büszke lemondással válaszolt :

— Engedelmeskedni fogok !

Utána gondolta :

— Ő fővezér, bizonyosan jobban van értesülve az oroszok erejéről. Ez elől kitérni nem lehet.

Több főrangú tiszt, közöttük Máriássy János ezredes, kikkel Nagy Sándor mindjárt ott helyben közölte a parancsot, ugyan-

azon nézetben voltak. Megmérkőznek az oroszokkal.

Miután a kiállított előörsöket az egész vonalon megszemlélte, visszatért a táborba, mely fölött a parancsnokságot ideiglenesen Bobics ezredesre ruházta át, míg maga Máriássy és Pongrácz ezredesekkel a városba lovagolt, hogy egy ottani vendéglőben megebédeljen.

A »Bika«-szálló előtt megállottak, s méneiket az őket követő lovászoknak adták át.

A szálló bejáratánál Radzivil hercegnő lépett Nagy Sándor elé.

— Tudom tábornok ur, hogy alkalmatlan időben jövök, mégis kérnem kell, sürgős kihallgatásomat.

Nagy Sándor is ismerte a hercegnőt, nem egyszer értekezett már vele. Benyitott a legközelebbi szobába.

— Parancsoljon hercegnő !

— Görgeitől jövök.

— Annál nagyobb szerencse reám nézve.

— Vagy szerencsétlenség.

A tábornok kérdőleg tekintett a hercegnőre.

— Ő nekem támadást parancsolt.

— Egy árulónak pokoli gondolata ! Megsemmisíttetni a hadsereg egy részét, hogy a fegyverlerakás annál könnyebben keresztül vihető legyen !

— Hercegnő ! mondotta Nagy Sándor fölháborodva. Ön egy magyar embert, egy fővezért vádol, ki magát nem védheti, vádol gyilkos bűnnel !

— Saját tettei beszélnek. Már tisztjei között is akadnak, kik azt suttogják, hogy ő áruló.

— Figyelmeztetem hercegnő, hogy ilyen nyilatkozat könnyen haditörvényszék

elé állithatja, mely kénytelen lenne szigoruan eljárni.

— Ön tábornok ur védelmére kél egy férfiunak, kiről előzőleg maga is elitélőleg nyilatkozott.

— Fölháborodásomban mondtam talán hasonlót egy alkalommal.

— Iratok vannak kezeim között egy orosz főtisztól, egy tábornoktól a cár főhadsegédétől. Görgei Rüdiger tábornokkal titokban alkudozik a fegyverlerakás eshetőségére nézve.

— Mit a hercegnő állit, oly hihetetlen s oly végzetes merénylet lenne a nemzet ellen, mely a legsúlyosabb megtorlást követelné. Mihelyt pár szabad napunk lesz, keressen föl hercegnő, mutassa föl előttem bizonyítványait s legyen meggyőződve, hogy ha egy áruló Cézárt talállok, én fogok Brutusa lenni !

E pillanatban egy ágyulövés hallatszott. Ez volt a Bóbicscsal megállapított riadó jel, ha a muszka közeledik.

Nagy Sándor felragadta letett csákóját.

— Isten velünk hercegnő ! Azt hiszem, hogy mi még találkozni fogunk !

Sebes léptekkel hagyta el a szobát.

A folyosón egy pincérgyerek vitt az étterembe tányéron zsemlyéket. Ezekből egy párt nagy sietve fölvelt a tábornok, egy bankót dobott a tányérra, aztán izgatottan kiáltott :

— Lovamat !

Már akkor hozta azt lovásza.

A tábornok kíséretével vágatott Debrecennek egyik főutcáján, a Péterfián végig a csataterre.

Az nap reggel Ujvárostól Debrecen felé indult az orosz főhadserég, két erős hadtest, nagyszámu lovassággal és tüzérséggel. Egy erős hadosztály képezte az elővédet.

A város előtt elterülő síkságon ölmagas kukorica vetés volt, ennek közepén egy meglehetősen kiemelkedő halom, olyan kunhalom féle. Erre volt négy ágyu fölvonatva, ezek egyike adta meg a riadó jelt.

A debreceni polgárság nagy része künn volt a táborban; mint szives házigazdák, mindenféle ételeket és italokat vittek ki az érettök harcoló katonáknak. Bizonyára jól fog esni szegényeknek.

A halmon pedig a tüzerek kiállítottak magok közül egy-egy őrszemet, ki tábori látcsővel kezében nézegette, hogy a messze terjedő síkságon nem tűnnek-e föl az oroszok.

Tizenegy órától fogva egy darabig gyanusat nem láttak. Egyik tüzer a másiktól ragadta el a látcsövet az ő szeme jobb; ő jobban meglátja az ellenséget.

Közben meg is ebédeltek.

Az a Miklós-utcai derék civis-polgár, akié a kukorica halmos föld volt, egy nagy szilke gulyás hust vitetett ki cselédjével, másik hasonló szilkével tejfölös, töpörtös turós csuszát, míg ő maga két jó nagy kulacsot diószegi borral tele vitt a honvédek részére. Bizonyosan jól fog esni a fáradt vitézeknek.

Utasították hogy a kukorica között vannak a honvédek.

— No akkor az ő kukoricásában is vannak, gondolta magában. Az a messzelátó domb nagyon jó hely tüzérnek, gyalognak. Oda viszi.

És talált is ott félüteg ágyut és tüzért.

— Hozta Isten őket! Nem baj, hogy a kukoricát legázolták. Csak úgy gázolnák le a muszkát is. Ezt a csekélységet pedig fogadják tőle és feleségétől szívesen. Talán jól fog esni valami kis meleg étel a vitéz uraknak.

Hej de volt is jó kelete mind a két szilkének.

Hát még a bornak! Hogy a jó Isten tenné ezt a kulacsot a bibliai kegyes asszony olajos korsójává, melyből soha nem fogyott ki a drága olaj. Az ő egyik kulacsuk pedig csakhamar kiürült, a másik is erősen kotyog.

Amint polgártársunk fölvitte a kulacsot a dombon őrt álló tüzérnek s az fölemelve inni akart, egyszerre hirtelen lebocsátotta azt ajkáról, fölkapta a tábori látsövet. Azzal nézett a messze távolba.

Akkor aztán elkiáltotta magát, hogy ön a műszka!

A tüzérek erre a kiáltásra mindnyájan a dombtetőn termettek, egy hirtelen irányzott az ágyuval, másik az égő gyújtó kánóccal elsütötte azt.

Ez volt a riadó ágyulövés, mely az egész tábornak a muszkák érkezését jelezte.

Hogy az Isten akárhová tegye őket! Hogy épen most kellett megérkezniök, midőn ebédelni akartak.

Hej, volt lótás-futás abban a pillanatban az egész táborban. A künn levő polgárok és polgárnők siettek vissza a városba, hogy itt ne fogja az ellenség. A gyalogosok doboltak, lovasok, tüzéség trombitáltak, tiszték siettek, nyargaltak osztályaikhoz, csapataikhoz, a vezér is megérkezett habzó paripáján, arca ki volt pirulva a jó ebédétől. Két darab száraz zsemlyét evett meg az uton. Az volt ebédje.

Gyorsan rendbe sorakoztak, várták az ellenséget, melynek mozgását, fejlődését távcsöveikkel láthatták. Hadd jőjjön közelebb. Az pedig nem sokáig váratott magára. Egyszerre megdördültek ágyui. Csak úgy találomra lőtt, miután a sikságon egyetlen lelket sem lehetett látni.

A honvédtüzérek hagyták őket löni; hadd pazarolják a puskaport. Ők nem akarnak bizonytalanra puffogatni.

Hanem nemsokára aztán már jól kivethető volt a kifejlődött orosz sereg. Gyalogság, lovasság és tüzérség. Most már hajrá! Neki!

Az egész hosszú vonalon a Nagyerdőtől a mike-pércsi szőlőig megdördültek a honvéd ágyuk. Mintegy ötven. Jól kiszámított lövéseik romboló hatást okoztak az ellenségben. Egy-egy támadó lovas ezredet vissza-visszaverve a rendes harcvonalba.

Paskievics fővezér hadsegéde Kuprianov tábornok csakhamar féllábát vesztette el. A fővezér tábornok környezetében többen megsebesültek. Konstantin nagyherceget egy szétpattant ürgolyó szilánkjá horzsolta.

— Meg kell kerülni azt az erdőt! hangzott a fővezér parancsa, hátba kell fogni az ellent.

Egy muzulmán és kozák lovasezred indult a fővezér parancsát teljesíteni, keresni valamely átjárást rajta.

Azt az erdőt pedig nem lehet egykönnyen megkerülni, több mint 30 kilométer hosszú s 10 kilométer széles; nincs rajta semmi átjáró, legfőlebb gyalogösvény, hanem van a szélén egy mély és széles árok, mely védelem esetén kitűnő szolgálatot tehet.

Ebben volt egy zászlóalj lövész Korponay ezredes csapatjából elrejtve. Majd megmutatják ezek a muszka lovasoknak, hogy merre van az ut visszafelé.

A császári lovas gárdaezred jött, a Nikolajev első lovas ezred. A legpompásabb orosz lovasság gyönyörű fölszereléssel, sötétkék posztó kabát és nadrág, ugyanilyen csákóval, fehér zsimórzattal és ezüstözött

gombokkal, mind egyenlő színű fekete lovon. Ugy néztek ki, mint valamely fejedelmi diszörség. Vidáman jöttek, harci dalokat zengedezve. Az orosz seregben a dal rendesen taníttatik. A jobb hangukat kiválogatják s ezekből képeznek minden ezrednél s minden zászlóaljnál egy-egy énekkart.

Jöttek mind közelebb, közelebb az erdőhöz.

Az árkokban örködő lövészek pedig nyugodtan várták. Hadd jöjjenek még közelebb.

És azok mentek hívás nélkül is.

Egyszer aztán megálljt kiáltott nekik egy zászlóalj jól irányzott sortüze.

Haj, hogy hullottak azok a szépen felszerelt katonák és pompás harcimének egymásra a porba; az ezt követő második sortüze hogy zavarodott meg, hogy nyargalt felbomolva vissza az egész ezred. Most már nem ének kardala, hanem sebesültek és haldoklók jajgatása hallatszott.

Érzékeny veszteség volt ez az orosz lovasságra.

Hanem az orosz fővezérlet nem ütközik meg ilyen csekélységen, van katonája tulbőven. Elő két gyalog ezreddel és két üteg ágyuval. Majd megtisztítják ezek mindjárt az erdőt.

És jött a gyalogság; rajvonalba föl-oszolva közeledett az erdőhöz. Egynéhány elesett közülök. Ez rendeltetésök. Előre a többiek! Két ezred gyalogság, egy honvédzászlóalj ellen. Minden egy honvédre jut mintegy 15 muszka. Ha kell, még több.

És ezek elérték az erdő árkat. Beleugráltak. Összekeveredtek a honvédekkel. Ember ember ellen. A muszkák mindig többen, a honvédek mindig fogyatékosabban. Utoljára is az oroszok lettek urai az

erdőnek. A honvédek rendetlen futásnak eredtek. Egy zászlóalj honvéd volt egy rengeteg nagy erdőségnek egyetlen védője. Nem tarthatta meg.

Más oldalon a Máriássy által vezényelt balszárnyat, egy lovas hadosztály ütegei, egy osztrák röppentyű teleppel s nagyszámu gyalogsággal támadták meg. Nagyon élénk ágyutüz fejlődött ki, melyben Máriássy kedvező helyen felállított ütegei oly sikeresen működtek, hogy az orosz ütegeket érzékeny veszteséggel elhallgattatták; más részről a gyalogság sem állhatva ki a gyilkos tüzet, visszavonultak. Az oroszok azonban új ütegeket toltak előre. Volt bőven a tartalékban, egy orosz tábornok pedig négy könnyű lovas ezreddel meg akarta Máriássyt kerülni és hátrálási vonalát elvágni, mi szintén nem sikerült. Már 5 óra volt délután és a csata még mindig nem volt eldöntve, midőn Paskievics egy hatalmas tüzértámadással akarta a diadalt kicsikarni. Hat nehéz üteggel, 48 ágyuval felvonulva oly gyilkos tüzelést kezdett, mely az öt órán át tartott véres csatát részére döntötte el. A honvédsereg teljesen megzavarodva futni kezdett.

Ezt követőleg Bóbics hadosztálya is kifáradva és megtörve ott hagyta a csatát. Egyedül Máriássy vonult vissza rendben, közben meg-megállva s erélyes tüzeléssel utasítva vissza az oroszokat.

Ez nap déltájban egy könnyű kocsi állott meg Görgei főhadiszállása előtt Vámos-Pércsen, belőle Olga hercegnő lépett ki nagy sietve.

Bejelentés nélkül nyitott be Görgei szobájába.

— Az orosz főszereg, ugymond, talán már e pillanatban megtámadta Nagy Sándort. Előcsapatai korán reggel elindultak. Az Istenre kérem tábornok ur, siessen segítségére.

Görgei boszusan válaszolt.

— Már tegnap elmondtam okaimat, melyek folytán ezt nem tehetem.

— Az utolsó pillanatban kell, hogy hazafiui érzése jobb gondolatra bírja.

— Nagy Sándor önálló parancsnok, ő a körülményekhez képest, saját belátása szerint intézkedhetik.

A hercegnő véghetlen elkeseredéssel kiáltott föl :

— Akkor ön már elárulta hazáját, verje meg önt az örök Isten !

VI.

Váratlan viszontlátás.

Nagy Sándor tábornok Görgei egyenes parancsára Debrecen alatt elfogadván a csatát az orosz főhaderővel, s több mint négy óráig tartó heves küzdelem után, a 80 ezer főnyi ellenséges seregtől tulszárnyaltatva, kénytelen volt visszavonulni s Görgeivel egyesülten Nagyváradon át Arad felé vonulni.

Három nap mulva harsogó zenével, harci dalokat énekelve vonult be Nagyváradra az orosz főereg.

Egy részök a Szent László-téren állott föl. A »Fekete sas«-szálló előtt a cári lovas gárdaezred sorakozott. A legszebb és legvitézesebb orosz lovasság.

Egy tábornok tartott szemlét fölöttük, kit hurráh üdvkiáltással fogadtak. Labrof volt a lovas gárdaezred főparancsnoka.

Egy ablakból Radzivil Olga hercegnő nézett ki, szép nemes arcán mély bánat látszott előmölve.

Ő is az orosz lovasságot nézte. Egészen közömbösen. Ki volt merülve. El volt fásulva.

A gárdaezred tábornoka végig nyargalt az arcvonal előtt, aztán megfordult.

E pillanatban Olga hercegnő fölismerte. Elnyomott sikoltás hangzott fel ajkain.

A tábornok meglepetve tekintett föl. Fölismerték egymást. Végtelen öröm és végtelen fájdalom volt mindkettő tekintetében.

Pár perc múlva a tábornok belépett jegyeséhez.

És akkor a határt nem ismerő öröm és fölmagasztaltság tulvilági érzetének tengerárja között olvadt egybe két sziv és két lélek.

Az ifju tábornok szenvedélytől zaklattottan, boldogságtól ittasan zárta karjaiba gyönyörű jegyesét s forró csókokkal boritva ajkát oly erősen ölelte magához, mintha soha többé nem akarna tőle elválni.

Most érezte mindkettő, hogy mennyire szeretik egymást és hogy nem élhetnek egymás nélkül.

— Katona nem nősülhet, suttogta a tábornok, míg a háboru tart, az pedig még sokáig fog eltartani.

— Azt hiszem, hogy igen rövid idő alatt be lesz fejezve, sohajtott a hercegnő.

— A magyarok még csak most fogják kezdeni a döntő csatákat.

— Mikor Görgei legerősebb seregével lerakja a fegyvert ?

— Görgei nem fogja azt tenni, sőt, folytatta csöndes hangon, minket is ő fog csatába vezetni.

Olga hercegnő tágra nyitott szemekkel csodálkozva nézett jegyesére.

— Halld legfőbb titkunkat, folytatta a tábornak.

A hercegnő kezével tiltakozó mozdulatot tett.

— Az orosz hadsereg fölbomló félben van. A fővezér Paskievics rövid napok alatt megtörve, legyőzve fog visszatérni hazájába.

A hercegnő arcán a kétségbeesés ki nyomata ült ; reszketett, mint kit láz gyötör . . .

— Nem értelek ! Magyarázd ki magadat.

— A főszeregből két erős hadosztály fog a magyarokhoz átmenni. A Cservenyiczkié és az enyém !

A hercegnő felsikoltott.

— És te ebben részes vagy ?

— Büszkén vallom be ezt előtted.

Olga hercegnő fokozott aggálylyal hallgatta a tábornok merész terveit, arca halotthalvány lett.

— Tárgyaltatok erről Görgeivel?

— Több levelet váltottam vele.

Olga hercegnő kínos fájdalommal kulcsolta össze kezeit.

— Akkor fuss. Menekülj ! Ne időzzél itt egyetlen pillanatig sem. Minden perc halálos veszedelmet hozhat reád !

A tábornok előtt érthetetlen volt ez izgatottság.

— Méltó akartam lenni hozzád, folytatta. Amiért te éveken át küzdöttél, a szabadságért, én is részt óhajtottam belőle. S azt hiszem, hogy a legjobb utat választottam.

— A legrosszabbat ! A halálos utat. Görgei áruló, fegyvereit az orosz előtt le akarja rakni s egész seregét ennek átadni.

— S mi haszna lenne ebből ?

— Boszút akar állani Kossuth Lajoson és a magyar kormányon, kik őt fővezéri méltóságától megfosztották.

— És ezért hazáját akarná fölláldozni ?

— Ennek az embernek sivár lelke nem gondol hazájával, nem nemzetével.

A tábornok még mindig nem volt meggyőzve.

— Tulzol. Ellenszenvvel viseltetel iránta.

— Levelek vannak kezeim között, egy különösen, melyben följánlja, hogy fegyvereit leteszi valamely orosz fővezér előtt.

A tábornok végre is figyelemre méltónak találta a hercegnő szavait.

— Még ma közölni fogom aggályaidat Cservenyiczki barátommal.

— Ne várjátok a holnapot. Meneküljtek még ma, könyörgöm ! Istenre és minden szenteire kérlek, ne várjatok órákat sem. Meneküljtek azonnal.

A tábornok izgatottan állott meg a hercegnő előtt. Gyöngéden ölelte őt magához, kinos fájó csókot nyomott halvány, forró ajakára.

— Őrangyalom voltál akkor is, midőn tőled távol voltam. Tanácsolj, mit tegyek ?

— Szólj sürgősen társaddal, de azonnal. Aztán menjetek még ma, ha lehet, még ez órában. Minél messzebb, hova a boszuálló zsarnok gyilkos keze el nem ér. Föl foglak találni. Isten veled !

A tábornok izgatottan hagyta el jegyesét. Cservenyiczkihez ment, hosszan s komolyan tanácskozott egymással a két főtiszt.

Éjfélig együtt voltak. Holnap reggel találkozni fognak. Van elég idő a menekülésre.

Bizony nem volt !

Korán hajnalban mindkét tábornokot elfogták. Hadi törvényszék elő fogják őket állítani.

Görgei átadta Labrof tábornoknak hozzá intézett leveleit Paskievicsnek. Ennél több bizonyítványra nem volt szükség !

Midőn Olga hercegnő ezt másnap meghallotta, kétségbeesetten kiáltott föl :

— Megszabadítom, vagy vele együtt elveszek !

VII.

Véritélet Damjanichnál.

A debreceni csata tehát elveszett.

A csata folyama alatt Görgei cinikus egykedvüséggel járt föl s alá szobájában, gunyos megjegyzéseket téve egyik-másik belépő bizalmasához, hogy »püfölik most Nagy Sándort.«

Úrügy kellett neki a fegyverlerakásra. A kétségbeesés átadta neki a diktátorságot is. És most már vérboszut vesz Kossuthon. Megalázza, porba tiporja.

Elő van készítve az utja mindennek.

A fegyelem, a katonaság összetartó ereje a sereg egy részében teljesen eltűnt, a gyávák, a szökevények naponként szaporodtak. Görgei folyvást parlamentirozott az oroszszal. Leplezett előkészületeket tett az általa már rég tervezett fegyverlerakás keresztülviteléhez.

Megtörtént! Bevégeztetett!

Kossuth lemondott. Görgei átvette a diktátorságot, a katonai és polgári főhatalmat, mely őt teljhatalommal ruházta föl, hogy az orosz cár ő felsége vezéreivel megkezdett alkudozásokat folytathassa és bevégezhesse.

Oda kívül a tiszték között nagy volt az izgatottság, de még nagyobb volt benn az aradi várban, melynek Damjanich volt parancsnoka.

Ő volt a legvitézebb magyar vezér, ki soha egy ütközetet el nem vesztett, soha nem hátrált. Soha nem csüggedett.

Épen azért jöttek most este össze az aradi várban nála tanácskozásra. Esteli 9 óra elmúlt, a bizalmasan meghívott főtiszték már együtt voltak egy nagy asztal körül ülve. Asztalfőn az elnöki helyen Damjanich ült karos székben, bekötött lábbal, mellette egy orvos és egy tábori lelkész voltak.

A lelkész az asztalon levő órára nézett, aztán Damjanichhoz hajolva valamit halkán mondott ennek.

Damjanich helybenhagyólag intett fejével.

A lelkész ekkor az asztalon levő keresztet kezébe fogván, ünnepélyesen fölállott. Mit a jelenlevő főtiszték is követtek. Csak Damjanich maradt ülve lábbaja miatt.

— Atyának, Fiunak és a Szent Lélek Istennek nevében ! kezdette a lelkész. Isten és szent Fia a mi urunk Jézus Krisztus és minden szentjei ugy legyenek velünk kegyelmökkel, amint a tiszta igazságot mondjuk . . . Isten minket ugy segítjen !

A jelenlevők mindnyájan utána mondták az eskü szavait : Isten minket ugy segítjen !

— Most, ugymond a lelkész, kérem az előadó urat, terjeszse elő az ügyet, amely miatt összejöttünk.

Nagy Sándor tábornok állott föl. Mindnyájan a legnagyobb csöndben s mély figyelemmel várták szavait.

A tábornok végig hordozta a jelenlevőkön tekintetét, aztán csöndes meghattott hangon kezdette beszédét. Nem harag, nem gyűlölet szólott szívéből, de a hazaszeretet fájdalmas érzete.

És bírálta Görgei hadi működését, Zichy Ödön gróf felakasztásától, Roth és Filippovics elfogatását, majd a Bécs ellen intézett hadjáratot a parndorfi és schwe-

chati csatákkal, majd a téli visszavonulást, tovább a kápolnai csatát, aztán a szolnoki, isaszegi és nagysallói diadalmas ütközete-
ket, Budavár bevételét, kiemelvén mindazt, mi ebből neki érdemül betudható ; aztán az oroszok ellen folytatott küzdelmét, később az ezekkel megkezdett tárgyalásokat, végre fölemlített egy kósza hirt, mely oly szörnyü, hogy erre még csak gondolni is bün, mely szerint egész hodtestével föltétlenül le akarja rakatni a fegyvert az orosz előtt.

— Gondolatnak is becstelen ! kiáltott Damjanich mérgesen ütven kezével az asztalra.

— Én nem állítom, hogy való, folytatta Nagy Sándor, hanem lelkemben végig fut a borzadás, hogy megtörténhetik.

Az összes jelenlevő főtisztek arcán mély gond és aggodalom kifejezése tükrözött.

— Ő nagy dolgokat vitt véghez ! mon-
dotta Kiss Ernő tábornok.

— Hadserege még többet s vitéz tábor-
nokai mindent, mondotta Lenkei , ennek páratlan vitézsége nélkül ő kalandor lett volna a történelemben.

— Kétszinü tettetése s ravaszsága kez-
dettől fogva ellentétbe helyezte magát nem-
zeti kormányunkkal, szólalt föl a fiatal
Markovics ezredes.

Mint gárdista szolgáltam vele együtt,
ismerem minden ízében.

Aztán éles megjegyzések történtek
egyik és másik hadműveletére, melyeket
egyedül alvezérei s páratlan hősiességü had-
serege tudtak diadalra juttatni. A stureci
hires visszavonulás köztudomásu, hogy nem
az ő érdeme. Egy volt bányászé, ki mint
utász főhadnagy szolgált seregében, ismerte
az elhagyott alagutat; ő jelentette ezt Gör-
geinek.

És most, mintha valamely elkeseredés járta volna át a sziveket, egész zápora indult meg a kárhoztató felszólalásoknak Görgei ellen; felhozták ellene Budavár ostromát és bevételét is, mely végzetes szerencsétlenség volt a további hadműveletre vonatkozólag.

— Kérlek, csitította a mellette ülő Aulich az indulatos Lenkeit, fékezd heveségedet.

— Sokáig hallgattam, visszatartottam sejtelmes hitemet a vezérről, de most már csak a vak nem látja bünös terveit.

— Ő egy orosz vezérrel folytat titkos levelezést és alkudozást, szólott boszankodva Lenkei, neki ezt nem lenne szabad tenni.

— Amit ő tesz, nem egyezkedés, hanem árulás. Elárulása hazájának és az egész hadseregnek. Erről van most szó, erről folyik a titkos alkudozás, mely ha becsületes és tiszta, kell hogy nyílt is legyen, hogy tudja és ismerje mindenki, mondotta egy másik.

— Vigyázni kell reá. Ő többé senkitől nem tart. Azt hiszi, hogy amit akar, ki is viheti. Azzal nem törődik, hogy mily uton. Ilyennek ismertem őt, kit a félrevezetett közvélemény emelt oly magas piedestálra, hogy csaknem mindnyájan leborultok előtte

Többen helyeslőleg intettek fejökkel.

— Sajnos, úgy van !

— Mi, mondotta egy öreg ezredes, Istentől egy nagy munka végbevételére letünk hivatva. Mindnyájan teljesítettük kötelességünket. Egyedül ő élt vissza azon legnagyobb bizalommal, melyet a kormány és a haza reá ruháztak.

— Inkább veszszünk el mindnyájan, minthogy ezt elfogadjuk.

Egy dörgő hang kiáltott fel :

— Inkább veszsen el ő, minthogy átkos szándékát végrehajtsa.

— Egyetértve talán még révparthoz juthatunk a halálos örvényből.

— Hogy ha őt dobjuk előbb abba bele.

És egyhangulag el lőn határozva, hogy ha Görgei föltétlen megadásra akarja vezetni a hadsereget, őt teszik örökre ártalmatlanná. Aztán mindenik vezér hadosztálya élére áll, neki vág az ellenségnek s lesz egy gyilkos harc, melyben lehet, hogy mindnyájan elveszünk. De dicsőséggel !

Damjanich föltette a kérdést :

— Tehát önök az indítványt elfogadják?

— Igen elfogadjuk ! volt a válasz egyhangulag.

— És ki legyen a határozat végrehajtója ?

— Idegenre ezt bizni nem lehet. A szabadság szövetsége itélt. Legyen ő maga a végrehajtó. Határozzon a sors.

— Ugy van ! Határozzon a sors !

És ebbe mindnyájan belenyugodtak.

A lelkész papirt vett elő, szétvagdalta s minden darabra fölírta egy-egy jelenlevő főtitzt nevét, Damjanichot kivéve, aztán összehajtogatta. Beletette egy csákóba, végre fölírta azt.

Majd az volt a kérdés, hogy ki huzza ki a nevet ?

— A lelkész ! volt az egyhangu válasz.

— Készséggel, ha önök úgy parancsolják.

Aztán belenyult az asztalon levő csákóba, kihuzott egy darabka papirt, melynek zárt belsején egy név volt fölírva s átadta azt Damjanichnak.

Az fölnyitotta ezt.

— Lenkey Károly ! olvasta Damjanich. Ez a végzet keze ! tette utána.

A tábornok hevesen ugrott föl.

— Legyetek meggyőződve, hogy kötelességemet hiven fogom teljesíteni.

A lelkész még egy második papírt is vett ki a csákóból. Helyettesről is kellett gondoskodni.

— Lázár Vilmos ! volt erre fölírva.

Az ifju ezredes előlépett.

— Engedelmeskedem a sors parancsának !

Ezzel eloszlottak. Kiki ment haza lakására ; legtöbben által Ó-Aradra, hol elszállásolva voltak.

Csak kettő maradt együtt, Aulich és Lenkey. Fegyvertársak és jóbarátok. A bekövetkező végzetes eseményekről beszélgettek. Most még sötétebb előttök a szomorú jövő ! Holnap lehet, hogy ezerek vére fogja öntözni a hantokat.

Egy utca fordulónál Görgeire bukkantak. A diktátor levett főveggel egyedül sétált a sötét éjben. Izzó agyának jól esett a hűvös éjjeli szellő.

Néhány lépés távolban két segédtisztje kísérte észrevétlenül.

Amint a tábornokok egymásra bukkantak, megdöbbenve állottak meg.

— Hol voltatok ? Honnan jöttök ? kérdezte Görgei.

— Damjanichnál voltunk, mondotta Lenkey, az öregnek kitünő magyarádi és ménesi borai vannak, ezeket kóstolgattuk ; kár, hogy ott nem voltál, de hát nálad nélkül is végeztünk a hordókkal. Hanem mi a poklot csinálsz te itt éjszaka ? Mit bujkál a diktátor sötétben ? Hát nem lehet világosan is átkozott munkát végezni ? Dehogy nem ! Te tudod, hogy lehet. No szervusz, holnap majd találkozunk. Az lesz egyszer az emlékezetes nap ! Aki meglátja ! Hahaha.

Görgei azt hitte, hogy Lenkey mámoros fővel beszél össze-vissza, kissé félrevonta Aulichot és suttogva mondta :

— Kisérd haza a szerencsétlent. Most

mond le az eszéről, midőn arra a legnagyobb szüksége lesz.

Aulich maga is csodálkozott Lenkey nagyfoku izgatottságán ; pedig Damjanichnál nem ittak, csak midőn már távozni akartak, hordtak körül a szolgák boros poharakat, melyekből alig izlelt valaki. Lenkey éppen semmit. Meg sem kóstolta !

VIII.

A fegyverlerakás.

Görgei a tábort járta körül. Máskor is tette. Most talán utoljára teszi az életben.

Minden csöndes volt, mint valami temetőben. A fáradt honvédek egy része a földön aludt. más csoportokba verődve, beszélgetett. A jövő váltakozó képei jelentek meg előttök. A mult nagysága, fényes dicsősége, a nyert csaták koszoruzott emléke, aztán a sötét, a vigasztalan, szomorú jövő, melynek nincs egyetlen reménysugara.

Hajnalodni kezdett.

Görgei visszatért szobájába. Egész éjjel nem hunyta be szemét. Végre megvirradt. Csányi jött hozzá, ő volt egyetlen barátja a polgáriak között a diktárornak.

Szótlanul, könnyes szemekkel ölelték meg egymást.

— Mindent megtettem, mi tőlem telt, mondotta Görgei; Rüdiger tábornok reményt nyújtott, hogy sorsunk nem lesz egészen kedvezőtlen.

— Szerencsétlen hazám! Szerencsétlen barátom! sohajtott föl Csányi.

Görgei komoran válaszolt.

— Bármilyen történet is, példakép lesz a jövőben, hova vezet a szétvonás és egymás elleni torzsalkodás! Isten legyen ítélőbíró!

Csakhamar gyülekeztek a tábornokok. Mindeniknek arcán feszült várakozás s gondterhes aggály kifejezése ült.

Minden ajtónyíláskor csaknem megrettenve néztek a belépőre. Nem az jött, akit ők vártak.

Csaknem az utolsó pillanatban a fő-törzsorvos érkezett, komoly arcán mély meghatottság kinyomata ült.

Üdvözölve a jelenlevőket, Görgeihez fordult.

— Szomorú esetet kell, ugymond, diktátor urnak bejelentenem. Legvitézebb tábornokaink egyikét elvesztettük. Lenkey tábornok elméjére ma hajnalban örök éj borult. Kardját, törét, pisztolyát keresi; ölni, gyilkolni akar.

A tábornokok nagy része döbbenve összenézett, más szabadabban lélekzett föl.

Minő fátum védi ennek a halálra kiszemelt embernek életét ?

— Szálltassa őt azonnal kórházba s a legkiválóbb orvosi segélyben részesítse.

— Engedelmeivel diktátor ur, már intézkedtem, hogy a várban egy külön betegszoba rendeztessék be részére, hol kellő ápolást nyerhet.

Hátra volt még Lázár Vilmos ezredes. Egy hadosztályt vezetett. Görgei izgatottan várta. De az összes tábornokok is. Még nincs vége a tragédiának, gondolták.

Már indulni kellene ; már elmúlt 10 óra.

Az ajtó ismét nyilott és egy másik törzsorvos lépett be.

— Beteget jövök jelenteni, diktátor ur. Lázár Vilmos ezredest ma kora hajnalban sétalovaglása alkalmával valamitől megriadt paripája oly szerencsétlenül vetette le, hogy jobb karját törte. Egyik ügyesebb, orvosunk vette gondjai alá.

A tábornokok és törzstisztek a két esetet Isten intésének vették. Elfordult Görgeitől a halálos veszedelem ! . . .

Igy áll sokszor a sors igazságszolgáltatásának utjába egy-egy fátumszerű véletlen esemény.

Félóra múlva Görgei fényes kíséretével

az előre jelölt hely felé lovagolva, egy lovas csapatot vett észre az orosz hadtest előtt, melyből egy főtsiszt kivált és Görgei felé lovagolt.

Görgei erre megállította a maga kíséretét s egyedül lovagolt az illető elébe, ki nek magát bemutatta.

— Görgei fővezér és diktátor !

Rüdiger volt, ki elébe jött. Kezet nyújtott neki. Ez volt egy csaknem három óra hosszú tartó beszélgetésnek bevezetése, melyben Magyarország diktátora az orosz főhadvezérnek s magának a cárnak hódolt meg. Délután 4 óra tájban nyargaltak a futárok szét a különböző hadtestekhez, hogy a fegyverlerakást kezdjék meg.

Feledhetlenül szomorú tény volt ez, csak katona érezhette voltaképen a fájdalmat, mely a harcos szívét elárasztja, midőn fegyvereitől, dicsősége eszközeitől el kell válni.

Sokan a kétségbeesés dühében fegyvereiket széttörték, mások forró könnyek között csókolták a hideg vasat, míg mások szitkozódva kiáltották, hogy vezessék őket az ellenségre, de ily gyalázattól kimélik meg. Itt-ott a sorok között, vagy azokon kívül egy-egy pisztolylövés hallatszott, valamely elkeseredett vitéz röpitett golyót agyába.

A huszárok sovány, kihajtott, kiéhezett lovaikra támaszkodva, utolsó néma bucsujokat látszottak intézni hű társaikhoz. Egy régi huszárosztály egyenesen megtagadta az engedelmességet, kijelentvén, hogy történjék bármi, fegyverét le nem teszi. Markovics fiatal huszárezredes nyíltan fölszólalt, hogy a hadsereg nem birkanyj, melyet másnak el lehessen adni vagy ajándékozni. Midőn Görgei ezt meghallotta, hadsegédeitől s tábornokaitól kísér-

tetve izgatottan nyargalt a huszárosztályhoz, mely már teljes fölszerelésben, kivont karddal csatavonalban állott.

— Hüvelybe a kardot! vezényelte Görgei izgatottan.

A huszárok komoran néztek rá. Senki nem engedelmeskedett.

— Hol van az ezredes? kérdezte a diktátor.

Ki tudná azt most megmondani?

E pillanatban érkezett az meg vágatva, egy másik huszár csapattól. Ott is baj volt. Elintézte.

Görgei előtt megállva katonásan tisztelgett.

A diktátor elfojtva halálos boszuságát, parancsolta az ezredesnek, hogy vezényelje hüvelybe a kardot.

Az hidegen válaszolt:

— Nem előbb, míg bizonyosat nem tudunk sorsunk felől. Ezt van jogunk megtudni.

Görgei sápadt arca csaknem ólom-szinüve változott.

— Még diktátor vagyok, mondotta, s még van golyóm a nyugtalan nyelvek elnémitására.

— És nekem vannak huszárjaim az erőszak megtorlására, válaszolt az ezredes.

Görgei érezte, hogy az ezredesnek igaza van. Csak egyetlen szikra kell, hogy az akna föllobbanjon.

Ha ő most az ellenszegülő főtisztet el akarja fogatni s huszárjai azt nem engedik, kitör a legnagyobb romboló vihar.

Tettetésre volt szüksége.

Az ezredes mellé lovagolt s karonfogta.

— Te feleded barátom, mondotta, hogy mi nem az osztrák, hanem az orosz cár ő felsége hadserege előtt rakjuk le fegyvereinket, melynek egyik vezére, kinek a honvéd-

tisztek kívánatait pontokba foglalva átadtam, biztosított a cár kegyelméről.

— És minket ki biztosít erről ?

— Egy főtisztnek, egy vezérnek adott szava többet ér, mint az osztrákkal kötött bármely írásos szerződés.

Hosszu idő kellett, míg Markovicsot kapacitálni lehetett. Amikor aztán a fegyverletétel csakugyan megtörtént.

Késő este volt, mikor ez véget ért, s a Görgei vezérlete alatti sereg lerakta fegyverét.

☐ Paskievics pedig az orosz fővezér következő szavakkal tette meg felséges urának jelentését :

— Magyarország felséged lábai előtt fekszik !

15 tábornok, 1426 törzs és főtiszt s 30889 altiszt és közharcos rakta le fegyverét.

Egy orosz őrnagy sorakoztatta őket. Az oroszé most az ország, a hatalom és a dicsőség. Kora est következett a szomorú napra. A sötétség palástja fedett be dicsőséget és gyalázatot.

A tábornokok egy csoportban állottak Görgei körül, aggasztó sejtelmektől kinoztatva. Ott voltak a vértanuságra szánt hősök mindannyian. Aulich, Kiss Ernő, Knezics, Lahner, Leiningen, Nagy Sándor, Pöltenberg, Sveidel. Körülöttük néhány füstölgő fáklya nyújtott gyér világosságot.

Egyszerre ismerős rikácsoló hang halatszott egészen közelökben.

— Mit vártok még ? Akasztófát, löport és golyót ? Megkapjátok. Ne siessetek oly nagyon elébe.

Egy vén cigányasszony volt. Ismert alakja a honvéd hadseregnek és a legmegbízhatóbb s leghitelesebb kémje.

Egyenesen hozzájuk ment s könyező szemmel nézett reájuk.

Görgei haragosan förmedt reá.

— Takarodj innen vén boszorkány !

A cigányasszony gunyosan replikázott vissza.

— Igazán takarodjak ? Hát mért nem mondod ezt inkább ezeknek a derék uraknak, kik most tanácstalanul állanak téged körül, s kiket te halálra vezetsz.

— Hitvány csaló ! Fecsegő céda ! mondom, hogy eltakarodjál szemem elől !

— Hitvány ? Csaló ? Vak veti világtalannak ! Én büszkén állok minden tettemért Isten és ember előtt. A te számodra pedig már gyujtják a pokolnak soha el nem alvó tüzét !

Görgei boszusan dobbantott lábával.

— Ha nem pakolsz innen, mindjárt felköttetek a legelső fára.

— Na bizony ! Azt hiszed, hogy azzal valami nagy dolgot cselekszel, ha belém fojtod a szót ? Csak rajta ! Előbb engemet, aztán elárult bajtársaidat !

A tábornokok megdöbbenve néztek a cigányasszonyra.

— Ott voltam az előszobában, hol a fővezér segédtisztjei dolgoztak, folytatta tovább a cigányasszony, hallottam, mit beszéltek egymás között. Tudhatják, mit várhatnak Haynautól, kit saját felei is »tigris«-nek neveznek.

— Ész nélkül beszélsz szegény asszony, mondotta Kiss Ernő.

— No majd tapasztalni fogjátok, hogy milyen észszel jártatok ti el, midőn magatokat erre az emberre biztátok ?

Görgei halálsápadtan az izgatottságtól, reszkető hangon szólott :

— Menjünk urak ! A vacsorával vár reánk Rüdiger tábornok.

— Ez lesz utolsó vacsorátok, de melyet nem az Üdvözítő Ur Jézus szerzett, innen

mentek a Kálváriára s tovább a Golgotára. Egy Judás adott el benneteket, ki ma veletek fog egy tálba mártani. Imádkozzátok, hogy szabaditson meg az Ur a gonosztól mindnyájatokat ! Isten veletek !

Szomoru vacsora volt. Alig izlelt valaki a felhordott ételekből.

A jelenlevő orosz főtiszték a legnagyobb udvariasságot tanusították a honvédfőtiszték iránt. Talán feledtetni vagy legalább enyhíteni akarták a nagy csapást, mely őket érte. Űrültek a pezsgős üvegek, de nem bírták őket jó kedvre hangolni.

Éjfél tájon oszlott szét a társaság.

Görgei távozott először egy orosz ezreddessel, ki őt kísérte.

Amint egy utcanyiláshoz értek, épen kisütött a hold, fényesen megvilágítván az előbbi komor sötétséget.

Abban a pillanatban fegyver dördülése hallatszott s a golyó az orosz ezredes sisakját ütötte át.

— Fogjátok el az orgyilkost ! kiáltott a kíséretéhez.

— Hagyjátok el ! csilapította Görgei a háborgókat. Az a golyó nekem volt szánva. Az illető szerint, talán meg is érdemlettem !

— Te mondád !

I X.

Zárszó.

Világosnál végződik 48-iki nemzeti küzdelmünk nagy tragédiája, változatos eseményekkel, ragyogó fényképekkel és örökkön sötét háttérrel, melynek homályából egy áruló Judás alakja látszik ki.

Egyedül a zárszó van még hátra, hogy : mi történt a világszabadságért lángoló lelkű Radzivil Olga hercegnővel és Labrof tábornokkal ?

Az orosz tábornokot a zsarnoki önkény vaskarmaival elragadta s bizonyosan agyonszorítja.

Az elfogatást követő másnap délelőtt a nagyváradi várban összeült az orosz haditörvényszék, mind főrangú tiszték ; bevezették a terhelteket, felolvasták előttök a vádiratot, fölmutatták a bizonyítékokat, Labrofnak Görgeihez küldött sajátkezüleg írott két levelét, melyek közül az utóbbi már a részletekkel is foglalkozott. Labrof semmit sem tagadott, hiábavaló is lett volna ; Cservenyiczki ellenben semmit el nem ismert, minden vádat visszautasított. Minek következtében Labrof tábornokra hosszabb tárgyalás után kimondták a halálos ítéletet mely következő nap reggelén lőpor és golyó által fog végrehajtatni. Paskievics fővezér maga kívánta ezt így, az nap lévén Görgei fegyverlerakása s nem akarván ez napon több izgalmat okozni.

Cservenyiczki egyelőre vizsgálati fogóságban tartatott.

Az elítélt előtt kihirdették az ítéletet. Az belenyugodott. Visszavezették cellájába.

Alig félóra múlva az ítélet kihirdetése után egy ifju orosz pap jelentkezett a várparancsnoknál, hogy lelki vigaszban részesítse az elítéltet.

Bebocsátották hozzá.

Labrof csodálkozott. Ő nem kérte ezt, de azért hódolattal fogadta.

A lelkész a cellában letette nagy vaskeresztjét, mellé térdepelt és hangosan imádkozott.

A kívül őrt álló katona hallotta az orosz imát s letéve puskáját, együtt imádkozott a lelkészszel.

Amikor pedig ez pillanatig megállott. Suttogva mondotta francia nyelven a tábornokhoz :

— Vigyázzon ! Legyen éber és óvatos. Barátai erélyesen működnek ügyében s még az éjjel megszabadítják.

A tábornok meglepetve tekintett a lelkészre.

— Utolsó esetben, folytatta a lelkész, itt a szabadító, s átnyujtott neki egy kis tört éles pengével. Az küldi, ki önnel együtt akar élni és meghalni.

A tábornok fájó szívvvel ismerte meg, hogy az Olga hercegnő töre. Megcsókolta s keblébe rejtette.

Aztán a lelkész feladta neki az uriszent vacsorát. Mézes buzát és bort. Isten legyen vele ! Isten őrködjék felette !

Ezután távozott, utolsó szavaiban is figyelmeztette a tábornokot bátor közreműködésre, ha eljő az óra.

Esti 10 óráig minden csöndes volt, a várkaput korán bezárták, a dob és trombita »takarodó« elhangzott. A fogoly feszült

figyelemmel ügyelt minden legkisebb neszre. Semmit nem hallott. Mindenütt a legmélyebb siri csend volt. Egyedül a várfalakon sétáló éji örök kopogása s egy-egy rövid fegyverzörgés hallatszott.

Hogyan is szabadithatnák őt ki ? Egy ellenséggel telt s erősen körülzárt várból ? Különben jöjjön, mit a sors végzett, nyugodtan várja.

Féltizenegyre mult, midőn a folyosón, melyre cellájának ajtaja nyilt, léptek neszét, majd halk beszélgetést hallott. Előbb távolabb, aztán mind közelebb.

A léptek megállottak a fogoly ajtaja előtt ; kulcsok csörögtek, az ajtó zárja nagyot csattant s orosz ezredes lépett be a tábornokhoz ; a herceg fővezér első segéd-tisztje a főprofósz kíséretében. Az elitélt tábornokot akarják a fővezér parancsnokhoz kísérni.

A főprofósz nyugtalankodott. Mi történt, hogy csaknem az utolsó pillanatban viszik el az elitéltet.

Az orosz ezredes erélyes hangon felelt.

— Az nem a mi gondunk . . . Itt a parancs, olvassa ! Aztán sietve induljunk.

— Jelenteni fogom a várparancsnoknak. Éjjel senkinek sem szabad a várat engedelve nélkül elhagyni, mondotta a profósz.

Hah, ez veszedelmes szándék volt, meg kellett akadályozni. Szerencsére jó ötlete jött az ezredesnek.

— Ördögbe is, önt sajnálom profósz, mondotta az ezredes boszankodó hangon.

— Hogyan ezredes ur ?

— Ma délben ő magassága a herceg, az otthoni dolgokról beszélvén, említette, hogy a Péter-Pál erőd főprofósza e napok-

ban meghalván, önt akarja helyére kinevezni. Bizony mondom, nem jó lesz belőle, ha önnek ezt a makacskodását meghallja.

A főprofózsz, amint meg volt lepetve a váratlan nagy szerencse híretől, annyira megdöbbsent annak elveszthetésétől. A legalázatosabb hangon felelt.

— Hódolattal esedezem bocsánatért ezredes ur! A szolgálati szabályok igen szigorúak. Méltóztassék most egyszer elnéző lenni s parancsolni a fogolylyal.

— Akkor rendben van. Siessünk! Tábornok, fordult az elitélthez, induljunk!

A főprofózsz elkísérte a foglyot a kapuig, ott várt reájok négy szuronyos, sisakos közvitéz és egy altiszt, kik a tábornokot azonnal szurony közé fogták.

Ezzel aztán a főprofózsz teljesen meg volt nyugtatva, visszament, megparancsolván a kapusnak, hogy mikor a távozottak visszajönnek, őt azonnal költesse föl.

Másnap reggel 4 óra tájban ébredt föl a profózsz s nagy rémülettel hallotta, hogy az elitelt tábornok mind ez ideig vissza nem érkezett. Öt órára volt kitüzve az ítélet végrehajtása.

Azonnal jelentést tett a várparancsnoknak, ki halálra váltan ugrott föl s nagy sebtében felöltözött, kocsiba vetette magát s nyargalt a Szent László-téren levő fővezéri irodába.

A napos tisztt, ki az egész éjet ott töltötte, semmit nem hallott az egésről, valószínűleg megszöktették az elitelt tábornokot, mit igazolni látszott azon körülmény is, hogy Athanászkovics Jettó, a fővezér első hadsegéde, ki az illető tábornokot átvette: lakásán nem találta.

— Utánok rögtön egy osztály kozák! Ériék utól, ha a világ végéig kell is menniök. Hozzák vissza őket élve vagy halva!

És nyargaltak azok a szélrózsa minden irányában, amerre csak kocsi vagy gyalog-ösvény vezetett.

Harmad-negyed napra kerültek csak vissza az üldözők, kiéhezve, halálra fáradva, agyoncsigázott és hajszott lovakkal. Nem látták a szökevényeket, hiröket sem hallották. Mintha a föld nyelte volna el őket.

A zsarnokuralomnak hosszú keze van, de a szabadság védpaizsa sokszor föltartja azt.

Radzivil Olga hercegnő egy millió rubelért vette meg Paskievics herceg főhadsegédétől jegyesének, a halálra ítélt Labrof tábornoknak életét. Oroszországban pénzért mindent meg lehet venni. A főhadsegédnek kellő aláírásokkal ellátott betöltetlen aláírások feles számmal állottak rendelkezésére, melyekkel szabad menetet biztosított magának és védenecinek. Soha nem találtak reájok.

És akkor aztán inkább hallgattak az esetről, mint sem hogy nagyobb zajt, vagy botrányt csináljanak belőle.

Üres lárma volt az egész. Az orosz hadsereg hűségéhez a gyanunak még árnya sem férhet.

... Öt év mult el. Az orosz hatalom Európa beteg emberével, Törökországgal akart rövid uton elbánni. Konstantinápolyt akarta tőle megszerezni: merész álmainak legszebbikét megvalósítani. Haddal támadta meg a törököt; boszut is akarván rajta állani a közelmultban a »magyar lázadóknak« nyujtott támogatásért.

Az európai diplomácia azonban nem engedte az ő beteg emberét meghaladni. Anglia, Franciaország és Szardínia (melyből alakult a mai olasz királyság) Törökországnak segélyére siettek, a »szinopei« orosz

ágyuk hangja Krimből dörgött vissza, hol a szövetségesek megtámadták az oroszot.

Az almai csata egyike volt a legvéresebbeknek. Egy szép orosz lovas ezred majdnem teljesen elpusztult. Haldoklókkal és holtakkal volt fedve a csatatér.

Egy angol tábornok, ki az ambulánsokkal járt a halottak és sebesültek között, egy helyen haldokló orosz tábornokot talált.

— Vigyék sátoromba, parancsolta s maga is követte a menetet egy orvossal.

Az orvos fölnyitotta a feszes tiszti öltönyt, míg a tábornok szép fiatal neje nedves szivacsos mosta a sebesült vértől borított arcát.

A haldokló fölnyitotta bágyadt szemeit s midőn a fiatal urnőt megpillantotta, az öröm fénye derengett halotthalvány vonásain s alig hallhatólag suttozta :

— Olga hercegnő !

Valóban Radzivil Olga hercegnő volt, Labrof tábornok neje, ki most mint önkéntes szolgált az angol hadseregben.

Labrof tábornok azonnal fölismerte.

— Légy üdvöz derék bajtársam. A végzetnek minő fátuma hozott itt össze bennünket.

A sebesült Cservenyiczki tábornok volt, ki Nagyváradon Labroffal együtt állott haditörvényszék előtt, de bizonyítékok hiánya miatt fölmentetett.

A haldokló arcán a tulvilági öröm fénye derült fel, mindkét kezét nyujtá régi barátainak.

Egyiket Labrof, másikat Olga hercegnő tartotta kezében.

— Egyetlen óhajtásom volt, hogy titeket még valaha lássalak. Megtörtént, most már örömmel megyek utolsó utamra.

Barátai vigasztalták, az orvos biztatta a beteget. Az csendesen ingatta a fejét.

— Nem zavarlak tovább. Távozom. Szeressétek egymást és szeressétek a szabadságot. Legyetek mindörökre boldogok! Isten veletek!

Labrof tábornok és neje könyezve állottak hamvai fölött. Külön sirba temették; koszoruzott szobrára neve alá e rövid ismertetőt vésetve:

A szabadság hű bajnokának!

Vége.

OSZAK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

